

708165/15

ГОЛОС СОЦІЯЛІСТА

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ
ЗАКОРДОННОЇ ГРУПИ У. С. Д. Р. П.

ЗМІСТ:

Єдиний пролетарський фронт. Г. Аполло. Ленінізм і марксизм. М. Галаган: В перспективі минулого і майбутнього. А. Кор-ський: Польська криза. Г. А-но: Огляд міжнародного робітничого і соціалістичного руху. Матеріали до теоретично-програмових питань соціалізму. Революції міжнародного соціалістичного конгресу. Хроніка українського соціалістичного і робітничого руху. С. Петлюра — по-смертна згадка.

ЗВІРНИК II.

1926 р.

КИЇВ — ПРАГА — ЛЬВІВ



ГОЛОС СОЦІЯЛІСТА

Неперіодичне видання

Занордонної Групи У. С. Д. Р. П.

Збірник II.

101002

и 8165 / II

Єдиний пролетарський фронт.



Питання про створення єдиного пролетарського фронту не є нове. Вже тому є п'ять років, як соціалістичні партії, що виступили із II Інтернаціоналу і не вступили до московського III Інтернаціоналу, закладаючи у Відні свою окрему «Спілку» (т. зв. 2½ Інтернаціонал), в основу своєї діяльності поклали стремління до об'єднання всіх пролетарських партій. Керуючись цією провідною ідеєю, лідери Віденської «Спілки», щиро й уперто намагаючись досягти своєї мети, добились того, що 1922 р. у Берліні з'їхались представники всіх трьох тоді існуючих Інтернаціоналів для вивчення можливості здійснити ідею Віденської «Спілки». Але вже на самому початку спільної наради виявилось, що зайнята комуністами позиція, їхнє розуміння форм і способів соціалістичного будівництва та метод і тактики пролетарської боротьби виключають всяку можливість знайти спільну мову й досягти порозуміння між ними та представниками соціалістичних робітничих партій.

Після невдалої Берлінської конференції партіям Віденської «Спілки» не залишалось нічого іншого, як порозумітись і об'єднатись з партіями II Інтернаціоналу, що й сталося на Гамбурзькій конгресі 1923 р. Тут народився Роб. Соц. Інтернаціонал, в якому знов об'єднались, за дуже незначним винятком, усі соціалістичні партії, що стоять на принципі демократії та відкидають диктатуру меншості над більшістю населення. Сам Роб. Соц. Інтернаціонал числить у своїх рядах коло семи мільонів організованого міжнародного пролетаріату, але його сила, значіння і вплив значно збільшуються завдяки ідеологічній близькості чи навіть повній духовній спорідненості та постійній підтримці й співпраці з могутнім много мільйоновим Амстердамським Професійним Інтернаціоналом.

Навпаки московський Комінтерн разом зі своїм Профінтерном опинився в стані ізоляваності. Хоч він і має своїх прихильників по різних країнах світу, але для всіх очевидним є, що прихильники большевицько-московської ідеології всюди складають меншість, а подекуди просто зникаюче — малу частину, робітництва відповідної країни, при чім число большевицьких симпатиків має явну тенденцію не до збільшення, а навпаки до їх зменшення. Отже перед проводирями московського Комінтерну, природна річ, мусіла повстати проблема поширення свого впливу через притягнення в ряди своїх при-

бічників можливо більшого числа робітників. Але всі спроби здійснити цей план за посередництвом партійних провідників пролетаріату не пощастили, і більшовики рішили звернутись безпосередньо до робітничих мас, кинувши «через голови лідерів» гасло єдиного пролетарського фронту та надіючись цим маневром внести розбрат в ряди соціалістичного пролетаріату і перетягти на свій бік менше стійку його частину. Одночасно більшовики вели інтенсивну агітацію за посилку робітничих делегацій до С. С. С. Р. для ознайомлення з порядками «соціалістичної пролетарсько-селянської держави» і на кошти цієї держави улаштували подорожі делегацій із різних країн, що складались із спеціально добраних людей.

Та й цей «черезголовний» більшовицький маневр, підсилений «делегацькою» акцією, не дав бажаних для більшовиків наслідків, і їм знов довелось шукати собі шляхів до європейського пролетаріату через його проводирів. Почалась доба переговорів з Амстердамським Проф. Інтернаціоналом, які однак теж для московських диктаторів не принесли лаврів перемоги чи успіху їхньої справи, бо Амстердам не тільки не схилив своєї голови перед Москвою, але навпаки запропонував їй підлягти всім порядкам і нормам, які встановлені для всіх взагалі членів міжнародного професійного об'єднання пролетаріату, ґрунтованого на принципі свободи і демократії, а не диктатури й рабської підлеглості. Недавно Екзекутива Роб. Соц. Інтернаціоналу обмірковувала ще одну спробу довести до порозуміння з Комінтерном. На цей раз ініціативу виявила Англійська Незалежна Робітничая Партія, але й ця ініціатива до позитивних наслідків не довела, бо нема ще необхідних передумов для самої можливості реалізувати цю ідею порозуміння між пролетарськими партіями, об'єднаними організаційно в різних Інтернаціоналах та ідеологічно по різному успособленими.

Однак виникає питання, чи взагалі допустимі будь-які розмови й дебати на тему про порозуміння або організаційне об'єднання в межах окремої країни чи в міжнародному масштабі між пролетарськими партіями соціалістичними і комуністичними. В принципі, очевидно, трудно відкинути ідею про порозуміння й певні форми організаційного об'єднання між окремими угрупованнями пролетаріату з різною ідеологією і різним розумінням метод і тактики визвольної пролетарської боротьби. Демократія власне в тому і полягає, що в межах одної організаційної цілості різні ідеологічні течії мають повну можливість не тільки існувати і виявляти себе, але й можуть пропагандувати свої погляди та вербувати серед членів організації прихильників своєї ідеології чи тактики. Цим демократія й одрізняється од диктатури, яка не допускає існування внаслідок своєї організації ніяких опозиційних течій, ніякого ухилення од поглядів чи тактичної лінії, означуваних диктаторами згори, а не вироблюваних в процесі дискусії, шляхом критики та вільного обміну думок між різно-думаючими членами одної організації.

Але демократичність внутрішньої організації певного колективу зовсім не означає, що розходження в поглядах і в тактиці окремих течій даного колективу не мають ніяких меж і що організаційна

цілість цього колективу повинна зберігатись при всяких умовах і за всяку ціну. Відомо, що «кількість перетворюється в якість»; отже при певній степені й глибині розходжень організаційна єдність між ріжними течіями чи угрупованнями стає цілковито неможливою. Так само й об'єднання організаційно-незалежних одно від одного угруповань та окремих колективів можливе лише при тій умові, що ці угруповання та колективи в своїх ідеологічних чи тактичних розходженнях не переходять певної межі, переїдення якої унеможливує не тільки будь-яку організаційну єдність, але й виключає всяку можливість якогось порозуміння між ними.

А власне такий є стан відносин між соціалістичними та комуністичними партіями в цей час: перші стоять на принципі свободи і демократії, а другі на ґрунті насильства і диктатури; перші змагаються досягти організаційного об'єднання пролетаріату та акумуляції його сил, а другі свідомо вносять розбиття і розбрат в його ряди, ослаблюючи тим odporну силу світового пролетаріату в боротьбі проти капіталізму і реакції. Єдиний пролетарський фронт, що охоплював-би робітничі партії з неоднаковою ідеологією і ріжною тактикою, міг-би здійснитись тільки на основі свободи і демократії; але большевицько-комуністичні партії засадничо не визнають цих принципів. Отже й єдиний фронт пролетаріату здійсниться тільки тоді, коли комуністи одмовляться од «соціалізму» московсько-ленінської марки та в своїй чинності стануть на ґрунті загально-визнаних основ наукового соціалізму.

Г. Айолло.

Ленінізм і марксизм.*)

1917 р., скоро після свого приїзду з закордону до Петербургу, Ленін поставив питання про зміну назви фракції большевиків на *комуністів*. Як відомо, раніш большевики офіційно виступали під прапором «Російської Соціал-Демократичної Робітничої Партії». «Треба, — переконував Ленін своїх прихильників — скинути брудну сорочку соціал-демократії та одягти чисту білизну комунізму».

Пропозиція Леніна нарешті була прийнята, і з того часу большевики уперто називають себе комуністами.

Вносячи свою пропозицію, Ленін згадав про Маркса й Енгельса. Маркс і Енгельс, при кінці сорокових років минулого століття, також не називали себе соціалістами. Маніфест, який вони випустили 1847 року, був зазначений як «комуністичний», а осіб, що поділяли їх думки, висловлені в Маніфесті, вони там постійно називають комуністами.

*) Грузинський с.-д. тов. Г. Айолло написав цю статтю спеціально для нашого збірника, за що висловлюємо йому свою щирю товариську подяку. — Редакція «Гол. Соц.»

Чим пояснити тодішню нелюбов до слова «соціалізм» творців наукового соціалізму, як вони згодом називали своє учення? Це пояснюється тим, що в час появи «Комуністичного Маніфесту» — як оповідає Енгельс, — під назвою соціалістів розуміли дві категорії людей: «з одного боку — прихильників різних утопічних систем, особливо Оуеністи в Англії та Фур'єристи у Франції, при чому і ті й другі виродилися тоді у звичайні, поволі вмираючі, секти; з другого боку — різноманітні соціальні прожектери, які своїми різними па-нацеями та різною латаниною намагались усунути соціальні лиха, не зачіпаючи ні капіталу, ні прибутку»^{*)}).

Зрозуміло, що такими «соціалістами», — які в суті речі захищали основи буржуазного ладу, а значить, так або інакше, прилучалися до буржуазного руху і через це стояли по за робітничим рухом, — Маркс та Енгельс не могли себе вважати. Вони вже тоді були твердо переконані, що ґрунтовне перебудування капіталістичного суспільства як найтісніше пов'язане з визволенням робітників, при чому визволення останніх мусить бути справою самої робітничої класи.

Серед робітників того часу були окремі групи, які переконались, що не досить самих тільки політичних переворотів для поліпшення їх долі. Вони зрозуміли необхідність повного перебудування суспільства. Саме ці групи і називали себе комуністичними. «Це був, — продовжує Енгельс — лише в загальних рисах вироблений, лише інстинктивний, іноді трохи грубий комунізм, але він був досить сильний, щоб з нього повстали дві системи утопічного (курсив мій. Г. А.) комунізму: у Франції — «ікарійський» комунізм Кабе, а в Німеччині — комунізм Вайтлінґа^{**}). Маркс і Енгельс ні одного менту, розуміється, не вагались при виборі поміж соціалістичною та комуністичною течіями і вибрали для себе назву комуністів.

Ленін вирішив, що й йому треба вибирати поміж «соціалізмом» та «комунізмом». Він думав, що перетворившись у комуніста він із Павла перетворився в Савла, що він пориває зв'язки з рухом, який буцім-то виродився у «прислужування буржуазії», «братання з імперіалістами», у «соціал-патріотизм», у «соціал-шовінізм» і т. д., і т. д., та об'єднується зі справжнім інтернаціоналістично-настроєним робітничим рухом. Але він помилюся.

Не зважаючи на всі хиби у поведінці окремих національних організацій міжнародного соціалізму під час світової війни, соціал-демократія всюди залишалася пролетарською партією, йшла на чолі робітничої класи та керувалась марксистськими принципами. «Розірвати» з соціал-демократією — це означало внести розкол до рядів світового пролетаріату, розкол, який рішучо й назавжди виключав усяку можливість об'єднання робітничих сил, союзу між ними, спільних виступів, єдиного фронту... Якщо наслідком війни Інтернаціонал

^{*)} З передмови Енгельса до «Комуністичного Маніфесту».

^{**}) Там же.

розпався, то як наслідок миру цей Інтернаціонал неминуче мусів був знову повстати. Гострі суперечки *внутрі* соціалізму мусіли б зникнути перед необхідністю боротьби з капіталізмом. Ленін же стремів до того, щоби в жадний спосіб не допустити зникнення цих суперечностей. Він свідомо вставляв клини у щилини будови соціалізму, та невпинно бив по цих клинах, щоб зруйнувати цю будову. Він утворив окремий Інтернаціонал, куди добіралися лише ті соціалісти, які згожувалися слухняно виконувати всі — двадцять одну — умови «очищення від соціал-демократичного поганства».

Цим він вніс *горожанську війну* до робітничої класи. Він, розуміється, й не згадав навіть про те, що за Марксом та Енгельсом «*комуністи не є якоюсь особливою партією у відношенні до інших робітничих партій*», що «найближча мета комуністів та сама, що й у всіх останніх пролетарських партій: формування пролетаріату в класу, повалення панування буржуазії, здобуття політичної влади»^{*)}. Спогади хоч би про ці елементарні тези Марксового комунізму повинні були б примусити Леніна, який зарекомендував себе фанатичним учеником Маркса, забути ідейну помсту супроти інших пролетарських партій, що не визнали його найрадикальніших метод припинення війни і шляхів до здійснення соціалізму, та намагатися знайти з цими партіями спільну мову. Ні, *мстивість* Леніна була настільки велика, що він оголосив увесь соціалізм, не солідарний з його власним «соціалізмом», *буржуазним рухом*. Він палав одним бажанням: знищити своїх соціалістичних ворогів, не зупиняючись навіть перед фізичним нищенням. На нещастя, обставини допомогли йому широко здійснити це бажання принаймні в С. С. С. Р.

Маркс і Енгельс називали себе комуністами. Але від *утопічних* комуністів типу Кабе та Вайтлінга вони відрізнялись як небо від землі. Зокрема вони боролися проти Вайтлінга, який своєю пропагандою, наробив чимало лиха в Німеччині. Це той самий Вайтлінг, комунізм якого, як вище зазначено, зародився в лоні самої робітничої класи. Діяльність Вайтлінга в Німеччині вражає нагадус... діяльність Леніна в С. С. С. Р. Дивний збіг обставин: виявляється, що Маркс *радив* Вайтлінгові поїхати до Росії, аби там «бути на місці». Про цю прозірливу пораду Маркса говорить один достовірний свідок, і ми тут наведемо без змін його свідчення.

Цей свідок є росіянин, відомий приятель Біляньського, Герцена та інших членів відомого гуртка західників, що купчилися коло Н. В. Станкевича. Його прізвище П. В. Анненков. В російському періодичному журналі «Вѣстникъ Европы» за квітень 1880 р. він помістив свої спогади. На сторінці 497 Анненков оповідає про свою зустріч 1847 р. (саме в рік опублікування «Комуністичного Маніфесту») з Марксом у Брюсселі. Ось що він оповідає:

Після першого ж побачення^{**)} Маркс запросив Анненкова на

*) «Комуністичний Маніфест».

***) Про цю зустріч згадує в своїх «Спірних питаннях соціалізму» Ед. Бернштайн, але, очевиднож, з других рук і тому дуже поверхово.

нараду з кравцем Вейтлінгом. «Нарада призначалася для того, щоб визначити, по можливості, спільний напрям діяльності серед керівників робітничого руху».

Нараду відкрив Енгельс. Він сказав промову «про необхідність поміж людьми, що присвятили себе реформі праці, з'ясувати свої взаємні погляди та установити одну спільну доктрину, яка могла б служити прапором для всіх прихильників, які не мають часу або можливості займатися теоритичними питаннями». Енгельс ще не закінчив своєї промови, як Маркс, підвівши голову, звернувся просто до Вейтлінга з запитанням:

«Скажіть же нам, Вейтлінг, ви, який наробили стільки галасу в Німеччині своїми комуністичними промовами та притягли до себе стільки робітників, позбавивши їх посад та шматка хліба, чим ви виправдуєте свою революційну та соціальну діяльність та на чому думаєте базувати її у майбутньому?»

«Коли ж Вейтлінг почав балакати, очевидячки бажаючи держати нараду на загальних ліберальних місцях, Маркс з обуренням перебрав його і почав свої заперечення. Суть його саркастичної промови полягала в тому, що підбурювати населення, не даючи йому жадних твердих, продуманих основ для діяльності, це значить просто дурити його».

«Розбудження фантастичних надій, про які щойно говорилося, — зазначив далі Маркс — веде лише до остаточної погибелі, а не до порятунку страждаючих».

Особливо в Німеччині звертатися до робітника без строго наукової ідеї та позитивного учення є рівнозначне до дурної й нечесної гри у проповідники, при якій з одного боку годиться, щоб був натхнений пророк, а з другого припускаються тільки осла, які слухають його роззявивши рота.

«Ось, додав він, один росіянин. В його країні, Вейтлінг, ваша роля була б цілком на місці. Там, дійсно, тільки й можуть успішно виникати і виявляти діяльність спілки, поміж недоладними пророками та їх недоладними прихильниками».

«В цивілізованій країні, як Німеччина, продовжував розвивати свою думку Маркс, люде без позитивної доктрини нічого не можуть зробити, та й нічого не зробили досі, окрім галасу, шкідливих вибухів та згуби самої справи, за яку взялися».

Об'єктивне оповідання П. В. Анненкова показує у всіх відношеннях.

Передусім воно остаточо вирішує питання про те, на чий бік став би Маркс в сучасному спорі поміж ленінізмом і марксизмом. Таке питання було поставлено самими большевиками. Вони на всіх роздоріжжях урочисто проголосили себе одинокими, справжніми товмачами та наслідниками Маркса; вони клялися, що Маркс з своїм «вулканичним» темпераментом та революційною пристрасстю, якщо був би живим, то взяв би їх під свою опіку, або й відразу приєднався б до них. Вороги пролетаріату, яким вигідно виправдувати большевицькими способами свої власні брудні способи політичного керування, охоче підтакували російським большевикам та пильно вишукували

доказів, що більшовики є одинокі, найбільш послідовні, відважні «марксистські» соціалісти...

Дійсно, Маркс мав «вулканічний» темперамент та революційну пристрасність, але ці риси його характеру ніколи не штовхали його до «обдурювання населення», до розбудження «фантастичних надій», до «дурної й нечесної гри в проповідники». Маркс керувався у своїх життєвих відносинах «елементарними основами моралі і права», в той час як Ленін цинічно радив дотримуватись елементарних правил єзуїтів. І більшовики тільки те й робили, що ці правила здійснювали в житті. Вони, захоплюючи владу, обіцяли російському населенню мир, хліб та волю, а замість цього посіяли та викохали горожанський розбрат, голод та деспотизм. Вони збудили у селянства надії на землю, але віддали йому цю землю після принципу «грабуй награване», завдяки чому земля була розгарбана а не розділена; одночасно був знищений великої вартості інвентар та з'їдена або просто порізана племенна худоба. «Віддавши» селянам землю, більшовики не могли дати їм урожаю, і селянство дорого заплатило за одержане: кілька мільйонів людського життя, що загинули з голоду. Вони збудили надії у робітників на негайне переведення соціалістичного ладу в державі, яка тяжко страждала головним чином од невідстарчаючого розвитку капіталізму, де ще тільки почали утворюватись капіталістичні продукційні відносини. Наслідком їхніх обіцянок повстав нечуваний розклад промисловости та транспорту, що вже й без того були підірвані величезним напруженням під час війни, — масове утікання робітників з міст на села, страшене безробіття, довга доба праці та низький рівень реальної заробітної платні. Вони, нарешті, стали шаленими Саванаролами від соціалізму та скажено промовідували свої істини — абсолютні й безумовні — примушуючи народні маси огнем і мордуванням слухати тільки їх та можливо ширше роззявлювати свої роти від щоденних «комуністичних» віщувань. Хто у більшовиків не хотів відігравати, говорячи словами Маркса, роллю осла, того просто ставили до стінки. На вільну думку й пресу вони наділи намордники. Проти народів, які самоозначалися в імперії та які завели в себе демократію й відкинули диктатуру, була послана червона армія...

Хіба міг з усім цим згодитися Маркс? Досить було тільки почути Марксові, як Ленін, ще до жовтневого перевороту, вираховував: — «коли 100.000 поміщиків могли керувати Росією, то чому не зможуть керувати нею 200.000 комуністів*»), або: «вистарчить арештувати 50 капіталістів і можна вже приступити до будування соціалізму**») — щоби без вагання зачислити його до числа безнадійних і — головне — реакційних утопістів. Маркс вже тоді прийшов до висновку, що «жодна суспільна формація (у даному разі: капіталістична в Росії) не гине раніше, ніж не розв'яжуться всі продукційні сили, для котрих вона ще є досить просторою, а нові вищі продук-

*) У брошюрі: «Чи втримають більшовики державну владу?»

***) У промові на засіданні петербурзької ради робітничих депутатів.

ційні відносини (в даному разі соціалістичні в Росії) не утворюються ніколи раніше, ніж в лоні старого (в даному разі: російського напівкапіталістичного) суспільства не доспіють матеріальні умови їх існування*). Щодо капіталістів, то Маркс повторив би «кілька слів» для того, щоб усунути «можливі непорозуміння». Він би сказав: «Фігури капіталіста та землевласника я малюю (в «Капіталі» Г. А.) зовсім не в рожевих барвах. Але тут мова йде про осіб остільки, оскільки вони є втіленням економічних категорій, носіями певних класових відносин та інтересів. Я розглядаю розвиток економічних формацій суспільства як природно-історичний процес; через це й окрема особа з мого погляду менш, ніж хтось інший, відповідає за ті умови, продуктом яких у соціальному розумінні вона залишається в кожному разі, як би високо вона не стояла понад ним суб'єктивно**). Тим більше Маркс не згодився б на такі заходи російського «пролетаріату», який, «визволяючи» себе, замість визволення також і цілого російського населення від лиха капіталістичного ладу, витворив із так званих буржуазних елементів безправних паріїв, позбавлених навіть права на існування, хлібні пайки, на працю, на освіту аж до сьомого покоління.

Але оповідання Анненкова відкриває нам далі ще один, більш важкий, бік революційної діяльності, як її розумів Маркс: цю діяльність потрібно «виправдати» у минулому та «затвердити» у майбутньому. Вайтлінг у Німеччині «наробив багато галасу» та притягнув до себе багато робітників. Але через його комуністичні проповіді робітники залишились без «праці й шматка хліба»; задумана ним справа загинула, а сам натхнений проповідник утік до Брюсселя. Хоч Німеччина в той час переживала приблизно таку ж стадію розвитку капіталізму, яку переживала Росія на початку двадцятого століття (при інших, розуміється, рівних умовах), хоч її пролетаріат складав тоді такий же малий відсоток населення, як сучасний пролетаріат в С. С. С. Р., хоч її тогочасна буржуазія, особливо, пруська, напередодні революції 1848 р. вражаюче нагадувала російську буржуазію***) напередодні 1905 й 1917 р.р. — Маркс уважав її «цивілі-

*) Див. передмову Маркса до «Критики політичної економії» 1859 р.

***) Див. передмову до першого видання «Капіталу» 1867 р.

***) Ось яскрава характеристика німецької буржуазії, яку дав Маркс у «Neue Rheinische Zeitung» за 1848 р.: «німецька буржуазія розвивалась так ліниво, повільно — боязько, що в той момент, коли вона почала загрожувати феодализму та абсолютизму, вона сама побачила, що їй загрожує пролетаріат та всі ті верстви суспільства, інтереси й ідеї яких були споріднені з інтересами пролетаріату. Вона побачила не лише одну ворожу до неї класу позаду себе, але й цілу ворожу до неї Європу поперед себе. Пруська буржуазія не була, як французька 1789 р., класом, яка заступала ціле тогочасне суспільство перед представниками старого громадського ладу: королівською владою та шляхтою. Буржуазія зійшла до положення верстви, яка виступала так же різко проти корони, як і проти народу, опозиційно проти обох, нерішуче проти кожного із своїх супротивників з окрема, бо вона завжди бачила їх то ззаду, то спереду себе. Вона з самого початку мала нахил до зради народу та до компромісу з коронованими представниками старого ладу, бо вона сама належала до старого громадського ладу, заступаючи інтереси не нового суспільства проти старого,

зованою країною». Зовсім безсторонньо порівнюючи навіть тогочасну Німеччину з сучасною Росією, слід признатися, що Росія під час жовтневого перевороту, зробленого більшовиками, та після восьмилітніх вправ їхнього народнього комісара освіти п-на Луначарського ще й досі є нецивілізованою країною. Німеччина Ляйбніца, Канта, Фіхте, Шелінга, Гегеля, Файербаха, Гете, Гайне, Шілера, Маркса, з цілою сіткою університетів — цих «барометрів суспільства», з майже загальною письменністю, і Росія з її кількома мизерними університетами — ледве терпимих, звідкиля кращі вчені примушені були емігрувати закордон, де генії в болючому сумі вигукували «і треба ж було мені з розумом та серцем народитись у Росії!»), де серед народу письменні перечесялися на пальцях та де панувала задушлива атмосфера трупарні!... В Німеччині, казав Маркс, потрібно мати «строго наукову ідею» та «позитивне учення». У Вайтлінга ні того, ні другого не було. Маркс мав і те й друге: він уже відкрив як матеріялістичне розуміння історії, так і таємницю додаткової вартости та її значіння у капіталістичному суспільстві. Вайтлінг збуджував у робітників «фантастичні ідеї»; Маркс його жорстоко критикував. Але в чому саме полягали «фантастичні ідеї» Вайтлінга? Чому Маркс так «вулканічно» лаяв його, отверто, не соромлячись, в присутності зовсім сторонніх для німецького робітничого руху осіб? Чому він посилав Вайтлінга з його комуністичною проповіддю до Росії, до країни недозрілої для комунізму, а не до Англії, де в кожному разі було для цього безмежно більше об'єктивних та суб'єктивних передумов? І чому Маркс так певно пророкував, що на батьківщині Анненкова «тільки й можуть успішно виникати і виявляти діяльність спілки поміж недоладними пророками та їх недоладними прихильниками?»

Тут саме, як говорять німці, і закопана собака.

Вайтлінг був комуніст. Що ж він робив у Німеччині? Чим саме притягнув він до себе стільки робітників? *Проповідуванням комунізму.* Невже ж за це Маркс так бурхливо накинувся на нього? Адже ж і сам він був комуністом. Він сам проповідував комунізм та гото-

а підновлені інтереси внутрі застарілого вже суспільства; стоячи при кермі революції не тому, що за нею був нарід, а тому що нарід штовхав її вперед; стоячи на чолі не тому, що вона несла з собою ініціативу нового суспільства, а тому, що вона заступала зло старої суспільної форми; це не була верства, що сама вирвалася зі старої держави, а була це верства викинута землетрусом на поверхню нової держави; без віри до самої себе, без віри до народу; огризаючись до верхів, тремтючи перед низами; егоїстична у відношенні до обох та зі свідомістю свого егоїзму; революційна супроти консерваторів, консервативна супроти революціонерів; не довіряючи своїм власним гаслам; з фразами на устах замість ідей; перелякана світовою бурєю; експлуатуючи світову бурю; ніде з енергією — всюди з плагіятом; ординарна через свою неоригінальність, оригінальна в ординарності; торгуючи власними своїми бажаннями; без віри до себе, без віри до народу, без світової місії — проклятий старець, осуджений на кермування першими пориваннями молодости здорового народу для своїх власних старечих інтересів». Для портрету російської буржуазії до цих слів майже нічого не залишається додати.

*) Слова Пушкіна.

вив тоді свій гromовий «Комуністичний Маніфест», який мусів пояснити, що власне уявляє собою марево комунізму, котрий лякав і російського царя, і палу римського, і всіх ворогів робітничої класи! Дивна непослідовність з боку Маркса!

Але нічого дивного та непослідовного ми не знайдемо в поведінці Маркса на нараді у Брюселі в присутності Анненкова, коли візьмемо під увагу *економічний та політичний стан Німеччини 1847 р.*

Німеччина тоді була напередодні революції. Якої? Напередодні буржуазної революції. Але Вайтлінг проповідував необхідність здійснення комунізму, цеб то він закликав робітників повстати, щоб завести в Німеччині *комуністичний лад*. В протиність до Вайтлінга, Маркс думав, що Німеччина не доспіла до комуністичної революції. Завдання комуністичної партії в Німеччині він означав так: «в Німеччині комуністична партія, як тільки буржуазія виступає революційно, бореться разом з нею проти абсолютної монархії, проти феодальної земельної власності та дрібної буржуазії*»). Така тактика, зрозуміло, не мала нічого спільного з Вайтлінговою тактикою, бо хто закликає до комунізму «негайно**»), той не тільки не може боротися спільно з буржуазією, але намагається можливо скорше повалити цю буржуазію та ногою наступити їй на груди. Не слід забувати, що Маркс добре знав усі позитивні та негативні якості буржуазії, коли проголошував, що комуністична партія спільно зі своїм головним ворогом — буржуазією — буде боротися проти ворогів останньої. Надіятися ж на те, що пролетаріату пощастить знищити і фєвдалізм і монархію, і буржуазію Маркс ніколи не вважав можливим. Пролетаріят іде спокійно до перемоги там, де історія залишила проти нього не багатьох, а лише одного ворога, який і сам є досить сильний та вимагає для його поразки доволі великого напруження сил.

Така тактика Маркса була обумовлена його «твердимим й обдуманими засадами», які в свою чергу ґрунтувалися на науковій ідеї, що розвиток суспільства відбувається з природною закономірністю: країна, промислово більш розвинена, показує менш розвиненій країні лише образ її власного майбутнього, і коли суспільство «напало на слід природнього закону свого розвитку», то воно «не може ні перескочити природні фази розвитку, ні усунути їх декретами***»). Німеччина «напала» на капіталістичний «слід». Вона не може «перескочити», подолавши фєвдалізм, через капіталізм просто до комунізму. І навіть коли б ті, що збирались зробити цей скок, набули сили видавати декрети, то все одно жадні декрети не змогли б «усунути природні фази розвитку».

Ось через що Маркс так «вулканічно» напав на Вайтлінга; замість того, щоб сприяти буржуазній революції, яка могла створити необхідні умови для комуністичної революції, нетерплячий соціальний реформатор гальмував і ту й другу. Замість того, щоб поясню-

*) Див. «Комуністичний Маніфест».

***) Як большевики.

****) Предисва до першого видання «Капіталу».

вати робітникам, що буржуазія, перемігши своїх смертельних ворогів, неминуче змушена буде створити суспільні й політичні умови, які пролетаріят використає, щоб їх же повернути проти буржуазії, Вайтлінг виявив *максималістичні* апетити, завзятість грача: або все, або нічого, «або комунізм — або нічого».

Вайтлінгові настрої не зникли серед робітничої класи Німеччини після суворих слів Маркса. Нам відомо, що у вересні 1850 р. після того, як революція 1848 р. понесла поразку, в «Комуністичному Союзі» повстали сперечання про те, про що 1847 р. Маркс спорив з Вайтлінгом. Меншість «Союзу», на чолі з Карлом Шаппером та А. Віліхом, — вже, як свідчить сам Маркс, — «замість дійсних умов бачить рушійну силу революції в самій лише волі до неї. Ми (більшість Союзу, яка додержувалася погляду Маркса. Г. А.) говоримо робітникам: вам доведеться ще 15, 20, 25 років переживати горожанські та міжнародні війни не лише за для зміни умов, але й для того, щоб ви самі змінилися та підготувалися до політичного панування, ви — (меншість. Г. А.) навпаки говорите: ми мусимо негайно перебрати владу до своїх рук, або ми можемо скласти себе до архіву. В той час як ми вказуємо німецькому робітникові на порівнюючи ще низький ступінь розвитку німецького пролетаріату, ви потураєте національному почуттю та становим забобонам німецьких ремісників, через що ви, розуміється, стаєте популярними. Як демократи створили собі святощі зі слова «*нарід*», так для вас святощами є слово «*пролетаріят*». Як і демократи, ви на місце революційного розвитку підсовуєте революційну фразу»*).

Закликати до здійснення комунізму в умовах, сприятливих лише для буржуазної революції, це значить дурити населення, збуджуючи в ньому фантастичні надії. Так робив Вайтлінг. Але так само чинив і Бакунін, який метушився саме в ці часи по Європі. Між іншими він мав звязки і з комуністами Вайтлінгового толку**). Він закликав «революційну голоту» повстати до «останнього рішучого бою» за здійснення виробленого ним ідеалу анархізму, який полягав у знищенні всякої примусової влади та в організації вільних виробничих спілок. Для Європи проповідь Бакуніна була нісенітницею і навіть приязні до нього елементи там досить рішуче відкидали всю квінтесенцію бакунізму, висмоктану із «особливих», «соціалістичних» основ російської сільської громади (общини), якою захоплювались пруські реакціонери, наприклад пруського юнкера — барона Гакстгаузена, що відкрив цю славетну общину. Ті, що спокусились бакунізмом та спробували потім на практиці перевести його в життя, як напр. в Іспанії, нічого не принесли робітничій класі оркід галасу та шкоди. В Росії Бакунін мав поважний успіх та відданих прихильників через те, що там щиро вірили в можливість скоку від азійської деспотії просто до соціалістичного ладу. Маркс все це добре знав; очевидячки знав він і про звязки Вайтлінга з Бакуніним, і тому то справляв

*) Див. К. Маркс: «Комуністичний процес у Кельні».

***) Див. вказівки на це у А. Герцена «Былое и Думь» т. IV, стор. 98, видання «Слово» Берлін 1924 р.

першого до Росії, де «тільки й можуть успішно виникати і виявляти діяльність спілки поміж недоладними пророками та їх недоладними прихильниками», де позитивній доктрині волюють «возвышающей обман»^{*}).

Іронія історії виявилася в тому, що вільне крісло Бакуніна покликаний був зайняти «ортоксальніший» з ортодоксальних прихильників марксизму — як він сам про це постійно та уперто заявляв — п. Н. Ленін.

До першої революції — 1905 р. — Ленін сам досить виразно застерігав від захоплення анархізмом. Він доводив, що ступень економічного розвитку Росії (умова об'єктивна) і ступінь свідомості та організованості широких мас пролетаріату (умова суб'єктивна, тісно зв'язана з об'єктивною) унеможливають негайне цілковите визволення робітничої класи. Він просто говорив, що тільки найбільші неукі можуть ігнорувати буржуазний характер демократичного перевороту, який відбувається; лише наївні оптимісти можуть забувати про те, як ще мало свідомо маса робітників мети соціалізму та засобів для його здійснення. «А ми, — писав він, — усі переконані, що визволення робітників може бути справою лише самих робітників. Без свідомості та організованості мас, без підготовки та виховання їх шляхом одвертої класової боротьби з цілою буржуазією про соціалістичну революцію не може бути мови. У відповідь же на анархічні заперечення, буцім-то ми відсовуємо соціалістичний переворот, ми скажемо: «ми не відсуваємо його, а робимо перший крок до нього самотньо можливим способом, самотньо вірним шляхом, а саме шляхом демократичної республіки». Хто хоче йти до соціалізму иншим шляхом, поза політичним демократизмом, той неминуче доходить до висновків безглузких і реакційних як в економічному, так і в політичному розумінні. Як що ті чи інші робітники питають нас у відповідний мент: чому б не здійснити нам програми-максимум? — ми відповімо їм вказівкою на те, як ще далеко від соціалізму стоять демократично настроєні маси, як нерозвинуті ще класові противенства, як неорганізовані ще пролетарі. А ну, організуйте сотні тисяч робітників по всій Росії, розповсюдьте співчуття до своєї програми серед мільонів! Спробуйте зробити це, не обмежуючись голосними, але порожніми анархічними фразами — і ви переконаєтесь відразу, що здійснення цієї організації, що розповсюдження цієї соціалістичної освіти залежить од можливо повнішого здійснення демократичних реформ»^{**}).

Все це писав Ленін. Він зібрав усі докази Маркса щодо неминучості політичного демократизму в напівфеодальній державі і висунув їх супроти тих, хто твердив про необхідність негайного соціалістичного перевороту в Росії. Від часу написання цих знаменних слів минуло тринадцять років; Ленін опиняється на вершці другої — 1917 р. — російської революції. Щойно скинуто самодержавство.

^{*}) «Тьма низкихъ истинъ намъ дороже насъ возвышающей обманъ» (Пушкінъ).

^{**}) Див. Вл. Ільїн (Н. Ленін) «За 12 лѣтъ». Собрание статей. Петербургъ 1908, стр. 397. Курсив всюди мій.

Країна спустошена. Війна висмоктала її соки та поставила перед революцією низку завдань, які загрожують їй зломити хребет. Все руйнується. Гуляє стихія. І Ленін сп'янілий від революції, проголошує курс до соціалістичних берегів. Він видряпується на державний корабель, захоплює зломане кермо і без вітрил гониться у невідому далечінь.

За ці тринадцять років об'єктивні та суб'єктивні умови для цілковитого визволення робітничої класи в Росії майже ні крихти не змінилися. Правда, радикально змінилися міжнародні обставини. Вже 1910 р. Рудольф Гільфердінг у своєму відомому творі «Фінансовий капітал» доводив, що відповідно пролетаріату на імперіалізм може бути тільки соціалізм; що метою пролетарської політики може бути перемога над капіталізмом, свідоме регулювання господарства не магнатами капіталу та не на їх користь, а цілим суспільством та на користь цілого суспільства. Соціалізм на Заході перестає бути далеким ідеалом, а стає істотним елементом у безпосередній практичній політиці пролетаріату. Цій політиці надзвичайно сприяє фінансовий або банківий капітал, який раз у раз, все більш з'осереджує владу над суспільним виробництвом в руках невеликої кількості капіталістичних асоціацій. Якщо фінансовий капітал підпорядкував своїм контролеві важніші галузі виробництва — міркував Гільфердінг — то вистарчить, щоб суспільство через свій виконавчий орган — здобути пролетаріатом державу — заволоділо фінансовим капіталом, і тоді цей орган буде розпоряджатись важнішими сферами виробництва. Гільфердінг думав, що опанування шістьма великими берлінськими банками вже «тепер» (1910 р.) було б рівнозначне опануванню важнішими сферами великої промисловості та надзвичайно улегшило б перші кроки політики соціалізму в ту переходову добу, коли капіталістична метода рахівництва є ще доцільна*). Світова війна, здавалося, остаточно підготувала фіяско капіталізму, а разом з тим і соціальну революцію на Заході. Отже, залишилося тільки постаратись перетворити імперіалістичну війну в горожанську і пролетаріат опанував би державою.

Ленін і зробив такий висновок. Перебуваючи під час війни на еміграції, він ці ідеї переводив на конференціях соціалістів (у Кінталі та в Ціммервальді), немилосердно ганблячи тих соціалістів, які стояли на «позиціях оборони» та які не працювали, мовляв, на користь соціальної революції. Але до приїзду в Росію він сам «працював» для соціальної революції в Європі, ще розуміючи, що Росія до неї не підготована. Переїхавши у запльомбованому вагоні Німеччину, він, по дорозі до Росії, раптом перебудував усю свою «російську» ідеологію і в центрі її поставив негайне переведення соціалізму, як безпосередню практичну мету російського пролетаріату.

Таке «раптове» перебудовання ленінської ідеології не було наслідком лише випадкового натхнення. Основні елементи її були вже давніше підготовані в тій тактиці, яку вже давно боронив більшевизм у своїй боротьбі проти меншевизму.

*) Див. останій розділ «Фінансового капіталу».

В той самий час, коли Ленін так переконуюче вказував на «одинокі-можливі способи» здійснення соціалізму «єдиною вірною шляхом, а саме шляхом демократичної республіки», він разом з тим настоював на «диктатурі пролетаріату і селянства» для доведення демократичної революції до «кінця». Повторюю: для доведення лише демократичної революції до «кінця». Вся його наведена вгорі філіпіка проти «анархістів» була написана на доказ того, що рекомендована ним «диктатура» зовсім не мала б робити соціалістичного перевороту. Він тоді був тієї думки, що рушійними силами російської революції був пролетаріат і селянство, яке прагнуло забрати землю; ці саме сили і повинні були стати наслідниками самодержавства та, перебравши владу, перевести всі революційні реформи й установити демократичну республіку. Меншевики цілком резонно заперечували, що такий план є по перше утопічний, а по друге «союзники» примушені будуть незабаром розійтися один з другим: селянство, одержавши землю, стане байдужим до революції і до пролетаріату, який незадовольнившись революцією у своїх основних класових вимогах, спробує, маючи в руках владу, здійснити ці вимоги, щоб-то здійснити соціалізм. Але не будучи численням, покинутий своїм компаньйоном — селянством — пролетаріат примушений буде діяти на власну руку, щоб-то діяти ізольовано. Який же кінець такої диктатури? В кращому разі — повалення пролетаріату та приход до влади буржуазних угруповань а в гіршому — «висновки, безглузді і реакційні, як в економічному, так і в політичному розумінні».

Таким чином доки Ленін йшов за Марксом, він давав розумні вказівки. Але як тільки він починав плести «свійське», він одходив од погляду позитивної доктрини Маркса і цілковито ставав на точку погляду «анархістів» та «наївних оптимістів».

Однак, він не тільки проповідував «диктатуру», забарвлену «демократичністю», коли прийшов до влади, але й переводив цю диктатуру в самій фракції більшовиків. Він відштовхував від себе всіх, хто наслідював мати свої власні переконання, і досяг того, що навколо його скупився гурток сліпо відданих йому осіб. Він пробуджував фантастичні надії, які неминуче мусіли б довести до «остаточної згиби», а не до «порятунку страждаючих» робітників... І ті, що слухали його «роззявивши рота», тим більше схилилися перед цим натхненним пророком, що він — подібно до віруючого, який не йде без Бога навіть до порога — без імені Маркса на устах не виробляв ні одної своєї тактичної директиви.

Але Леніну перешкоджали меншевики. Останні невпинно поясняли пролетаріатові всю гру майбутнього диктатора. Вони з великим успіхом провадили свої пояснення: найбільш активна частина робітничої класи, найбільш свідомі робітники відверталися від більшовизму. А Ленін, щоб перетягнути робітників на свій бік, не соромився вживати усіх засобів, починаючи від очевидного наклепу. Ще недавно, коли кипіла «дискусія» навколо чудового Троцького, який був, як відомо, довгий час горячим противником Леніна, Троцькому лукаво нагадали, як він колись характеризував перед інтернаціональним робітничим рухом «філософію» більшовизму: «ленінці — це куп-

ка інтелігентів, які під керівництвом людини, що не цурається жадних засобів, — Леніна — держать темними шляхами у своїх руках рух російського пролетаріату, який завдяки своїй темноті та відсталості вірить большевикам; завдання мусить полягати в тому, щоб визволити пролетаріат Росії із лабет цієї купки та їх лідера Леніна»^{*)}).

Той, хто ознайомлений з порадами Леніна, як повинен поводитися комуніст^{**}), побачить, що Троцький колись зовсім вірно оцінював і Леніна, і большевизм.

Під час революції 1905 р. Ленін давірував надто приїгнтивно: іде революція в гору або спадає, він і в одному, і в другому випадках проголошував крайні гасла. Самодержавство, після жовтневих днів 1905 р. коли воно перелякалося на смерть та кинуло народові кістку у формі маніфесту про волю, незабаром очуняло та все тугіше натягало віжки правління. Ленін вимагає озброєного повстання. Повстання вибухає в Москві й адмірал Дубасов топить його в крові тисячі людей та в руїнах будівель, зруйнованих артилерією. Підготовлюються вибори до першої Державної Думи; Ленін лютує, «нищить конституційні ілюзії», дає пароль бойкотувати Думу. Пролетаріат залишається без представництва і тільки перед кінцем Думи грузинські меншевики намагаються сяк-так рятувати положення через обраних від Кавказу депутатів. Робітники з останніх сил намагаються з'організувати професійний, просвітний, кооперативний рух, користуючись існуючими «легальними» можливостями — ленінці зривають усю цю компанію, керуючись правилом: «або все, або нічого». Вже тоді у ленінців боротьба з самодержавством відсувається на останній плян перед боротьбою з меншевизмом. Розуміється, що наслідком цього повстало щось нечуване й невидане: російські соціялісти своєю взаємною боротьбою, яку цілий час розгрівали большевики, зовсім розбестили верхні верстви пролетаріату, які втягалися в соціялістичний рух. Доходило до того, що до Державної Думи представником від робітників у зворушливій однодушності намічали того самого кандидата Ленін і... охрарка (Маліновського), при чому у відповідь на зауваження меншевиків натхнений пророк *свідомо* захищав зловмисного провокатора[†]). Матеріяльні засоби для всіх «справ» добував Ленін не шляхом партійних внесків або зборів серед співчуваючих соціялістичному рухові, але найтемнішими засобами, аж до грабіжок, які підготовлялися правою рукою Леніна, теперішнім диктатором С. С. С. Р. — Сталіним^{††}).

*) Див. «За партію, за Ленінізм! Об «уроках октябрю» стаття и речи, II-е дополненное издание. Рабочее издательство «Прибой». Ленинград. 1924. Стр. 18.

***) Особливо розвинутих Леніним у брошюрі «Детская болезнь левизны коммунизма».

†) Цікаві висвітлення цього подані в «Заметках» у ч. 3/97 від 18 лютого 1925 р. «Социалистического Вестника», Берлін.

††) Покійний лідер меншевиків Ю. О. Мартов не раз виступав і в пресі, і публично з документальними даними про так звані експропріації большевиків. Помершому вже за совітської влади Камо-Тер-Погосову, який пограбував для Леніна на де-кілька сот тисяч скарбника на Ериванській площі в Тифлісі, большевики улаштували пишний похорон як герою.

Нездійснену 1905 р. ідею про «диктатуру пролетаріату та селянства» Ленін реставрував 1917 р. Його розрахунки були зворушливо-прості. Тимчасовий уряд — це влада буржуазії; ради робітничих, військових та селянських депутатів — це майбутні органи диктатури пролетаріату та селянства; поміж тимчасовим урядом та радами повстає боротьба; Ленін — за всю владу радам. Спираючись на наелектризованих класовою ненавистю робітників та на декласованих солдатів, які дезертували з фронту або не хотіли йти туди він скидає тимчасовий уряд — цебто «буржуазне панування». Керенський тікає. Вся влада концентрується в руках рад. Їх з'їзд обирає Центральний Виконавчий Комітет; повстає уряд під псевдонімом «Рада Народніх Комисарів». Цей уряд «коаліційний»: пролетаріат представлений більшовиками, селянство — лівими соціалістами-революціонерами... Починається диктатура «пролетаріату» та «біднішого» селянства. Цілий старий державний апарат «знищується». Селянам дається волю робити з землею що їм захочеться. Національностям «дозволяється» самоозначатися. Промисловість, торгівля та всяке нерухоме майно, наприклад будинки, націоналізуються. Майно всіх «громадян», які мають більш, ніж дві сорочки, «реквізується». Тижнями, місяцями йде загальна, систематична грабіжка горожан в кожній хаті. Під гуркіт автомобільних моторів безперервно розстрілюють «контр-революціонерів»; до в'язниць кидають «заложників» від буржуазії, серед яких переважна частина демократи та соціалісти. У всіх кутках імперії повстає горожанська війна. Гарматами змітаються села й міста — «гнізда» білогвардійців. Урочисто розпочинаються й провадяться переговори про «мир без анексії і контрибуцій» з Німеччиною, але поспішно підписується, «нечитаючи», Берестейський договір і покійно віддається німецьким імперіялістам та турецьким башибузукам те, чого домагаються Людендорф та Енверпаша. Бравим матросько-кавалерійським маневром розгоняються Установчі Збори і замість демократичної республіки встановлюють режим кровавої живодерні.

Вчинки більшовиків нагоняють жах навіть на їх найближчих товаришів — лівих соціалістів-революціонерів. В їхній особі «селянство» спочатку «фрондує», але потім одверто бореться з російськими комуністами. Ліві соціалісти-революціонери дають із свого осередку терористку, яка підстрілює Леніна. У відповідь на це розстрілюють та кидають до підвалів че-ки сотні й тисячі «союзників». «Пролетаріат» визволяється від «селянства» і переможний приступає вже сам-один до панування.

При цьому більшовикам сприяли тисячі обставин, починаючи від загального бажання миру і кінчаючи повною розгубленістю серед противних їм організацій. І більшовики завжди зручно користувалися цими обставинами, виявляючи надзвичайну енергію й безоглядну демагогію.

Отже коли у «відповідний мент» стало питання: чому не здійснити програму-максимум? — Ленін забув про Маркса й обмежився «голосними, але порожніми анархічними фразами». Він почав здійснювати соціалізм. На що він мав надію? На справжній соціально-

революційний вибух на Заході, який допоможе Сходові. Для цього він створив та виховав спеціальну організацію — «Комуністичний Інтернаціонал» — яка тим тільки й займалась, що постійно «штовхала» Європу до вибуху. Розуміється, що для цієї своєї надії він не давав спокою тіні Маркса.

На передодні буржуазної революції в Німеччині, цеб то 1847 р., Маркс звертав свою найбільшу увагу на Німеччину. «Бо — писав він — вона переведе цей переворот при більш розвинутих умовах європейської цивілізації взагалі та при значно більш розвинутому пролетаріаті, ніж в Англії XVII та у Франції XVIII століття; отже німецька буржуазна революція може бути лише безпосереднім прологом *пролетарської революції**). Іншими словами: Маркс уважав, що луна від подій у Німеччині викличе громовий відгук серед того пролетаріату, який, увільнений від пережитків феодалізму та кріпацтва, боровся проти своєї буржуазії та домагався там політичної влади, щоб просто приступити до здійснення соціалізму. На думку Маркса, в Німеччині довгий процес суспільно-економічних реформ *закінчується* перемогою буржуазії над монархією. У Франції та Англії починається великий бій пролетаріату проти буржуазії, який буде тривати доти, доки остання не буде поборена. В Німеччині потрібно ще було *створювати* суспільні й політичні умови, які дозволили б пролетаріатові після поразки реакційних клас зараз же почати боротьбу проти буржуазії. У Франції та Англії пролетаріат повинен був використати *вже готові* суспільні й політичні умови проти буржуазії. У Франції та Англії пролетаріат в сучасному повинен був робити те, що зробив би німецький пролетаріат у більше-менше далекому *майбутньому*. Загально беручи, Маркс у цьому своєму прогнозі не помилився: революція 1848 р., у Франції була великою суттєвою французького пролетаріату з французькою буржуазією, в той час коли в Німеччині вона була боротьбою між пролетаріатом та буржуазією з *одного боку* й абсолютизмом та класами, які його підтримували, з *другого*. Революцією 1848 р. почалась у Франції епоха пролетарської революції, яка в Комуні 1871 р. тимчасово виявилася в «диктатурі пролетаріату»**), диктатурі, яка не тільки не скасувала демократії, але хотіла її затвердити. Щодо Англії, то Маркс рішуче доповнив свій попередній погляд, щоб не було жадних сумнівів, ніби-то шляхи досягнення політичної влади всюди однакові: «ми знаємо — заявив він на одному докладі 1872 р. в Амстердамі — що треба брати на увагу інституції, звичаї й побут різних країн і ми визнаємо, що є країни, як Америка, Англія — і якби я краще знав Ваші організації, можливо, я додав би також Голандію — де робітники можуть досягти своєї мети мирним шляхом. Однак, не в усіх країнах це є так»***). Отже в Англії відбувався мирно той процес,

*) Див. «Комуністичний Маніфест».

**) Так назвав паризьку Комуни 18 березня 1891 р. Енгельс: «Ви хочете знати, що таке диктатура пролетаріату? — Подивіться на паризьку Комуни. Там була диктатура пролетаріату».

***) Див. К. Каутський: «Диктатура пролетаріату» стор. 5. (В укр. перекладі М. Галагана видано Зак. Груп. У. С. Д. Р. П.).

який розпочався у Франції *революційно*, цеб то *наси́льством*. Значить процес соціальної революції не всюди однаковий, особливо при нечуваному розкладі світового економічного організму, що виник наслідком величезного військового напруження.

Надія на соціальну революцію на Заході та на те, що вона допоможе Сходові перемогти всі «перешкоди» соціалістичного будівництва, — була головним стрижнем лєнінізму. Вона була його остаточним, логічним висновком. Що таке лєнінізм? питає Каменєв, нищучи Троцького, і відповідає: «лєнінізм є учення про війну пролетаріату проти буржуазії»^{*)}; лєнінізм є «справжня теорія пролетарської революції»^{†)}; теорія Лєніна це відповідь на «питання про ролі селянства у революції, питання про шляхи до соціалізму в аграрній державі, питання про способи й умови здійснення диктатури пролетаріату в державі з переважно селянським населенням... якими шляхами захопити й удержати владу в селянській державі»^{††)}. Не менш ясно висловлюється другий коментатор творів натхненого російського пророка Г. Зінов'єв: «лєнінізм є марксизм доби імперіалістичних війн та світової революції, яка *безпосередньо почалася в державі, де переважає селянство*»^{†††)}; Лєнін вже тоді «прокладав шлях соціалістичної революції в умовах, коли буржуазна демократія була ще силою, здібною розхитувати царське самодержавство»¹⁾. Але насаджувати соціалізм та удержувати пролетарську владу у відсталій країні з переважно селянським населенням — це все одно, що намагатися пустити паротяг по шпалах без рейок. Марксизм не видумував таких фокусів. Цьому не могли перечити навіть большевики. Тому вони знайшли своєрідну «поправку» до марксизму: якщо марксизм є накова теорія пролетаріату в передових країнах, де він переважає або буде переважати, то лєнінізм здійснює марксизм у відсталіх країнах, при чому поки він «удержує» тут владу, до нього постішають на допомогу та з-за товариської солідарності його підтримують західно-європейські пролетарі, які перевели в себе справжній «соціальный» переворот.

Ясно, що через це большевикам довелося втовкмачувати «істину» про скорий прихід до С. С. С. Р., соціально-революційного Месії з закордону. Минуле російського революційного руху, ще з часів Бакуніна, досить підготовило ґрунт для безумовного прийняття цієї «істини» і залунало грізне: «мы на горе всѣм буржуям — міровой пожар раздуем». Щедро посипалися на Європу «путчи», організовані на гроші російських комуністів. Засобів не шкодували, бо заведення совітської системи на Заході мусило б сторицею винагородити бідну російську скарбницю. Комуністичний рух в Європі підтримується Москвою не лише матеріально, рясними субсідіями на «за-

*) Див. «За партію! За лєнінізм! Об уроках Октябрія». В-во «Прибой», стор. 6.

†) Там же, стор. 41.

††) Там же, стор. 42, 43, курсив Каменєва.

†††) Там же, стор. 110, курсив Зінов'єва.

¹⁾ Див. «За партію! За Лєнінізм! Об уроках октябрія», В-во «Прибой», стор. 110. Курсив Зінов'єва.

гальну братерську справу», але й ідейно. Москва дає теоретиків комунізму — Леніна, Зінов'єва, Бухарина, Радека, Троцького. Європейські комуністи виявляють велику теоритичну безплідність: Кашени, Клари Цеткіни, Шмералі здатні лише на повторювання задів російських комуністів. Їх думка закована в панцир московської дисципліни. Спроби самостійно обмірковувати теорію та практику східного комунізму незмінно доводили до того ж, до чого доводили в Московії XV століття незалежні виступи супротивників офіційної віри тодішньої влади: їх замикали до монастирів. Європейських большевиків, які пробували демонструвати «власні» оригінальні думки, якщо й не замикали — через велику віддаль — в Соловках (це з успіхом переводиться що-до своїх соціалістів), то без дальших розмов брутально викидали з комуністичних рядів, ганбючи їх ренегатами та зрадниками. Чому та кому? *Москві*, звідкіль сяє світло комунізму.

Большевики любили порівнювати свою «базу» з обложеною фортецею. Доки на них дійсно наступали, за підтримкою західно-європейських імперіялістів, недобитки російського кріпацтва та распутінщини, доти вони об'єктивно ще сяк-так залишалися «носіями» революційних демократичних і буржуазних основ. Їм до певної міри не могла не співчувати західно-європейська демократія, яка в той же час суворо критикувала їх соціалістичні експерименти. Їм багато прощали: і кров, і сльози, і захоплення (Грузії, України). Думали: на війні, як на війні, та й революція не робиться в білосніжних рукавичках. Але ось «фортеця» визволилась. Вороги розпоршились. Та виявилось, що бідненькі «обложені» заготовили великий запас голешок, щоб зірвати «порохові льохі» Європи, цеб то, властиво, культуру й цивілізацію людства. Тим самим большевики наочно довели цілому світові, що вони перестали бути революціонерами і перетворилися у злочинних паліїв. Виявляється, що їх терор та захоплення, їх націоналізації та соціалізації не були одним із вимушених засобів самооборони, але була це обрахована система експропріаторського максималізму, що веде до знищення всіх основ, на яких лише й можна збудувати у майбутньому соціалістичні відносини поміж звільненими від експлоатації людьми.

Чим більше большевики займалися експериментами з російським народнім господарством, розмащуючи його на широкому ложі соціалізму, чим більше вони роздухували світову «пожежу», (соціяльну революцію), тим холоднішою ставала до них західно-європейська соціалістична демократія, тим сильніше вона відокремлювалась від большевиків моральними та організаційними кордонами. Азбука Бухаринського комунізму абсолютно розходила з азбукою Марксового соціалізму, і там, де останній бачив лише *альфу*, ленінці читали *омегу*. І характерно, що на дев'ятому році панування большевиків, на чотирнадцятому з'їзді російської комуністичної партії, самі палії посварилися між собою з-за питання: що вони роблять? Чи будують соціалізм, чи залізними клещами витягують капіталізм? Кращої посвідки своєї убогости вони не могли собі видати. І коли зінов'євський бумеранг, який не раз бив по демократії, повернувшись назад ударив

самого Зінов'єва по голові й примусив його жалібно нагадати про «права меншости» та про механічне засилля більшости, то всі переконалися, що Ленін, ідучи колись за Марксом, мав рацію: «хто хоче йти до соціалізму іншим шляхом по за політичним демократизмом, той неминуче доходить до безглузких і реакційних висновків як в економічному, так і в політичному розумінні».

Пер. С. Л.

М. Галаган.

В перспективі минулого і майбутнього.

З того часу, як з ухвали V конгресу У. С. Д. Р. П. домагання самостійности України стало інтегральною частиною нашої партійної програми, перед керуючими центральними органами партії повстало дуже серйозне завдання: знайти конкретні форми і способи боротьби за досягнення цієї точки партійних домагань, ц. т. вказати правдиві з соц.-дем. становища методи і засоби виборення державно-національної незалежности українського народу. Від політичного хисту провідників партії та їх здатности зробити правильний аналіз української реальної дійсности й орієнтуватись у тогочасних обставинах залежало головним чином те, яким шляхом піде партія чи принаймні її активніші члени в боротьбі за здійснення постулату державної незалежности України.

Об'єктивно доводиться сконстатувати, що обраним на останньому партійному конгресі членам Ц. К. не вдалось намітити такий шлях для партії та надати їй діяльності такого напрямку, по якому йдучи партія своєю роботою закладала-б міцні реальні підвалини для будування дійсної незалежности і тривкої національно-державної самостійности нашого народу. Центральний партійний провід ніби-то забув одну з основних засад науки Маркса про те, що форми державного устрою означаються суспільно-економічними відносинами, що власне ці останні є явища примарного порядку, а політично-державний лад є явище функціональне. Із цієї тези марксистського світогляду логічно випливає, що найкращий теоретично-мислимий державний устрій не можна здійснити, коли він не відповідатиме реально-існуючим суспільно-економічним відносинам певного національного колективу; знов-же, коли ці суспільно-економічні відносини дійшли до певної стадії розвитку, то не правильно було-б свою участь у державному будівництві обмежувати на утворенні державно-адміністративного апарату, не подбавши попередю про організацію і не досягнувши належної степені з'організованости тих суспільних чинників, які мали-б витворити державний організм з таким чи іншим внутрішнім устроєм відповідно до реально-існуючої суспільно-економічної структури.

Оскільки сучасне суспільство характеризується своєю класо-

вою структурою, оскільки завдання переводити організацію серед відповідної класи перебірають на себе партійно-політичні об'єднання які виступають репрезентантами тих чи інших клас та боронять їх інтересів. Без попередньої з'організованості населення в політичні, господарські, професійні, культурні й ин. об'єднання не може повстати дійсно — незалежна держава, оскільки вона не мислиться звичайно, в формі деспотичної монархії або деспотії олігархів чи взагалі в якійсь формі особистої чи колективної диктатури, накиненої згори, а не опертої на волі народу. Розпорошена, неорганізована народня маса під час розрухів і революції може виявити чинність у формі неорганізованого стихійного руху, але до позитивно-творчої й планомірної акції вона не здатна й тоді, коли навіть більше-менше усвідомлює собі мету своєї боротьби. Отже передумовою планомірності й доцільності певної акції є організованість поведінки тих чинників, які в даній акції беруть діяльну участь. Це відноситься й до України.

Соціяльний склад українського народу є такий, що укр. соц.-демократія не тільки могла, але й повинна була провадити свою організаційну діяльність, в різних формах і видах, серед як-найширших народніх мас, бо вони в подавляючій більшості складаються з трудових елементів. Тільки в тому разі, коли-б наша й інші українські партії опірались на організовані народні маси, які їх підтримували-б у національно- й соціально-визвольній боротьбі, — тільки тоді можна було-б мати певність, що українська державність буде-ється на твердому ґрунті, на солідних підвалинах та що державно-адміністративний апарат з усіма своїми найскладнішими розгалуженнями справді є конче потрібний для виконання різних функцій, без виконання котрих не може існувати ніяке нормальне суспільство; різні уряди не перетворились-би тоді в театральні-бутафорні акцесуари й атрибути пародії на державу, як це неминуче мусить статись, коли поза урядовим апаратом нема організованого суспільства.

Колишні провідники партії засвоїли собі, очевидно, иншу концепцію і в своїм керівництві практичною діяльністю членів партії виходили із засад, не відповідних засадам, правильно-усвідомленої марксистської теорії і практики. Вони перецінили чи неправдиво оцінили значіння й ролю урядово-адміністративного апарату в процесі будування незалежної української республіки і через це допустили до того, що майже всі активні елементи партії опинились на становищі державних урядовців різних рангів і на різних посадах, а в той же час пропагандійна й організаційна праця серед широких народніх мас була занедбана чи в ліпшому разі це найголовніше завдання було відсунено на другий план*).

З такою психологією однобічного «державництва» частина Ц. К.

*) Самі члени Ц. К. давали приклад хибного розуміння метод боротьби за державну незалежність України. Вони вважали, очевидно, свою персональну участь в уряді за найпевніший та найдоцільніший спосіб цієї боротьби. Це явно суперечило інтенціям партійних конгресів, доказом чого є те, що «постанову V конгресу про заборону вступати до уряду

партії об'явилась на еміграції, коли після катастрофи в кінці 1919 р. разом з усім державним урядовим апаратом У. Н. Р. перейшла вона кордон України та опинилась у Польщі. Хоч сумна дійсність з повною очевидністю свідчила про те, що функціонування «урядових чинників» з тим моментом припинилось, а «державний центр У. Н. Р.» попав у положення польського полоненого, — все-ж таки ті кілька членів Ц. К. та частина членів партії, яка коло них гуртувалась, не оцінили правдиво становища і того самого «державного центру», і своє власне. Замість того, щоб, шукаючи виходу, відкривати нові перспективи дальшої боротьби; поставити перед партією наші завдання, ніж це було раніше; скерувати партійну енергію й сили в бік занедбаній організаційно-пропагандистській праці; відірватись нарешті від «урядових чинників» та постаратись відновити чи нав'язати зв'язок з партійними товаришами на Україні й Західніх землях, та разом з ними поширювати соц.-дем. роботу й вплив серед ширших мас українського пролетаріату та селянства — взагалі замість того, щоб віддати всю свою увагу й енергію справам партії та вказати їй нові шляхи, нові методи, нові засоби національно- і соціально-визвольної боротьби, частина членів Ц. К. пішла, нажаль, старим шляхом політикування коло тарнівського «державного центру», а за нею по інерції йшли і ті члени партії, що в той час перебували в польській інтернації.

Так утворилось «тарнівське» угруповання членів партії. Це угруповання твердо додержувалось старих заповітів підтримування «уряду У. Н. Р.» і не хотіло чи не було в стані уявити собі можливість та усвідомити необхідність зміни курсу партійної політики, прийняти іншу тактику, побудовану на розумінні ваги й значіння боротьби організованих народніх мас, свідомих своїх національних і соціальних інтересів, та зрештою належно оцінити ролі розбитого, полоненого й безсилового «державного центру».

Ідея поборювання цього шкідливого і з погляду класової соц.-дем. партії цілком хибного напрямку партійної думки й практики керувала тими членами партії закордоном, які заініціювали заложення Закордонної Групи У. С. Д. Р. П., що в ній об'єднались головню противники «тарнівської» течії*). Своє становище в питаннях між-

VI конгрес з притиском підніс і потвердив, бо вступання членів Ц. К. до кабінету міністрів було постійною хоробою партії». (Див. лист голови конгресів т. Д. Антоновича. «Голос Соціаліста». Збірник I. Стор. 93).

Прим. ред.

*) Зложення Закорд. Групи, як бачимо, не було лише формальним виконанням відповідної постанови Ц. К. партії. Один із тодішніх членів Ц. К. передав т. т. закордоном «Виписку із протоколів засідання Ц. К. У. С. Д. Р. П. з 26—27 вересня 1920 р.» В п. 3 цієї виписки значилось: «3) Висловити побажання і доручити т. т. Матюшенку і Шаллуну вжити відповідних заходів, аби всі члени партії, що перебувають за кордоном, були зв'язані між собою і об'єднані в партійну закордонну групу».

Про якісь «місцеві» організації партії закордоном (тарнівську, ченстохівську, або празьку чи подебрадську) не було та й не могло бути жадної мови, бо це означало-б, що Ц. К. штовхає членів партії закордоном на явно-авантюристський шлях фальсифікації місцевих організацій, передбачених партійним статутом.

народньої й внутрішньої політики партії Закорд. Група сформулувала в ряді ухвалених нею резолюцій, опублікованих в першому числі «Голосу Соціаліста».

Не будем зупинятись тут над аналізом змісту тих резолюцій. Коротко кажучи, в них міститься оцінка ситуації, яка утворилась на Україні і яка характеризувалась як московська большевицька окупація; дається характеристика контр-революційної ролі московських комуністів на Сході Європи і такої-ж самої ролі різних інтервенцій чужих сил; критикується напрям попередньої партійної політики, веденої Ц. К., та його хибної загальної тактичної лінії і спеціально щодо широко практикованої ним коаліції з буржуазними угрупованнями навіть з ущербленням інтересів своєї власної партії та соціалістичних принципів; нарешті намічається основні засади партійної діяльності в майбутньому.

Коли оглянутись назад та подивитись, в якій мірі зроблений на початку існування Закорд. Групи прогноз і назначені нею перспективи оказались правдивими, то ми можемо ствердити, що вони оправдані були пізнішим розвитком подій як на ґрунті суто-українському, так і на міжнародньому.

Тут насамперед треба зазначити, що ясно й виразно навіть різко зазначена позиція Закорд. Групи не залишилась без впливу на поведінку «тарнівського» угруповання, яке ступне здавало свої позиції та хоч і запізнено, але все-ж таки потроху ставало на позицію Закорд. Групи й переймаюць її поглядами на роллю «державного центру У. Н. Р.» та значіння й конечну необхідність поширення й поглиблення партійної роботи. Це не означає, розуміється, що своєрідні «державницькі» настрої членів того угруповання вже цілком пережиті й належать до минувшини в історії еволюції їх державно-незалежницької ідеології та впливаючої з цієї ідеології практичної діяльності. Навпаки, можна думати, що принаймні де-кому із рядових і чільних членів того напрямку виборення незалежної української державности ще й тепер представляється лише в формі відновлення чинности У. Н. Р. та її «законного уряду». Та все-таки не слід тратити надії, що й ці прихильники «уенерівства» серед членів партії зрозуміють нарешті ілюзорність і хибність своєї концепції та засвоять собі правдиво-марксистське відношення до форм

Щодо компетенції членів Ц. К., які перебували закордоном і в Тарнові, то про це говорить в п.п. 2 і 10 «Виписки»:

«2) Вважати членів Ц. К., перебуваючих за кордоном, неправомочними для винесення іменем Ц. К.-ту постанов що до тактики партії. Такі постанови повинні вирішатися лише на засіданнях Ц. К.-ту на Україні».

«10) Надати право членам Ц. К., перебуваючим в місці осідку Уряду, оголосити виключення із партії іменем Ц. К.-ту тих членів її, котрі не підчиняються постанові Ц. К. з 22 вересня 1920 р. що до відкликання членів У. С. Д. Р. П. із Уряду».

Ніяких ширших уповноважень тарнівським членам Ц. К. не було дано; отже, все те, що вони чинили (чи то в Польщі, чи де инде) поза межами своєї доволі вузької компетенції, являється, очевидно, актами без відповідальности. Проте, хто саме був членом Ц. К. партії, та хто втратив права членства Ц. К., писалось уже в ч. 1 «Голоса Соціаліста» (стор. 93—94). —

Прим. ред.

боротьби, визнавши їх *релятивне*, а не абсолютне значіння. Цей погляд щодо релятивності значіння форми боротьби перейденої вже доби, коли визвольну нашу боротьбу мислилось у формі закріплення У. Н. Р., мусять собі твердо засвоїти всі ті, що мету боротьби ставлять вище за способи досягнення її, а форми боротьби оцінюють в перспективі минувшини й майбутности.

В кожному разі незаперечним фактом є те, що очаровання, так-би мовити, «державницької доби» національно-визвольної боротьби часів У. Н. Р. значно стратило на своїй гостроті й інтенсивності і що критична соц.-дем. думка шукає нових форм і нових засобів для виборення державної незалежности українського народу.

Ремінісценції минулої слави чи колишнього становища дуже часто грають поважну роллю серед низки інших причин, які означають поведінку окремої людини чи навіть певної групи осіб. Але цілком недопустимо, щоб такого роду моменти впливали на політику якоїсь партійно-політичної організації та чільних її провідників. Через це саме, цілком зрозуміло, не повинна також грати роллю детермінатора поведінки й політики нашої партії та обставина, що колись ціла наша партія й окремі її члени брали видатну участь в будуванні У. Н. Р.

Як на той час що активну участь партії в здобуванні незалежности України у формі закріплення У. Н. Р. можна зрозуміти, хоч і неможна цілком оправдати з огляду на причини, наведені нами раніше. Але хибним і шкідливим був і є погляд, ніби то державно-політична й національно-культурна незалежність українського народу не може бути здійснена в іншій формі, як тільки у формі відновлення колишньої У. Н. Р. та перенесення з закордону на терени України чинности її «законного уряду». Ми спокійно можемо полишити ріжної масті російським монархістам відновляти за кордоном «чинність» своїх «законних» царів і самодержців. Хай собі бавляться в «легітимних» гетьманів українські монархисти; нехай і інші українські буржуазні елементи тішаються надією на відновлення урядування «законного» «голови держави» або «диктатора». Але українським соц.-дем. найменше личить займати місце серед усіх отих прихильників «легітимности» й «континуїтету» влади. Вони-ж мусять розуміти, що революція пише свої власні закони, а революційна чинність народу безжалісно трощить усякі «законні» державні установи і нищить континуїтет всякої «легітимної» влади, коли ті установи чи влада не відповідають більше суспільним відносинам чи гальмують неминучий розвій революції.

Хід революційних подій на Україні склався так, що «легітимний» український «державний центр», опинившись на чужій землі, став знаряддям чужої політики імперіялізму, позбавившись можливости провадити власну свою політику та виявляти свою самостійну акцію, незалежну від впливов сторонніх чинників. Таке залежне від чужих — до того ж ворожих інтересам цілого українського народу — чинників становище «державного центру» та повну його безсилість активно провадити українську національну політику правдиво оцінила

Закорд. Група У. С. Д. Р. П. вже п'ять років тому назад і через це не тільки що не підтримувала той «центр», але й стала активно його поборювати. Розвій дальших подій і форм нашої визвольної боротьби оправдав заняту нею позицію; сучасне становище «державного центру» і «законного уряду» красномовно свідчить про це: українська боротьба на українських землях і на еміграції провадилась після мілітарної катастрофи 19—20 р. р. і тепер провадиться без жадного впливу «центру» й «уряду» та ввесь цей час ішла поза ними, виливаючись у форми, які диктувались реальними умовами життя, а не міркуваннями «континуїтету» чи «легітимности» влади. На Україні наш народ самоорганізується і бореться за скріплення своїх господарських, культурних і політичних позицій; він веде боротьбу за участь у владі; в перспективі дальшого розвитку ця акція має ясно-виражену тенденцію перетворитись у боротьбу за здобуття повної влади й за перехід цієї влади до рук представників широких народних українських мас. На західніх українських землях іде змагання за відірвання тих земель од Польщі чи принаймні забезпечення національних прав українського народу. Але боротьбою українського народу на всіх його землях жадний «уряд» не керує; змагання до захоплення влади чи відірвання не носить на собі жадних ознак участі і керування з боку «урядових» чинників; та нарешті й об'єктом боротьби являється не «влада» У. Н. Р. чи З. У. Н. Р., а та «влада» і той державно-політичний устрій, який на цей час реально існує в різних частинах України. Моменти «континуїтету» й «легітимности» може й могли-б бути перекональними аргументами для якого-сь схоластика-юриста, але в революційній боротьбі не вони грають рішачу роль щодо вислідів цієї боротьби, в якій кінець кінців рішає сила, а не формальне право. Період існування й чинности «законних» українських урядів належить уже до історичної минувшини, а живим та чинним носієм і «континуїтету», і «легітимности» є сам наш народ, що є верховним сувереном своїх прав і разом з тим активним борцем за своє необмежене право на самоозначення.

Нема особливої потреби спинятись над характеристикою сучасної влади на Великій Україні. Відомості, які ми одержуємо, незмінно свідчать про те, що ця влада має всі прикмети чужонаціональної мілітарно-окупаційної влади. Так ми її означили перед п'ятьома роками, і все, що за цей час відбулось на Україні, потверджує дану й нами характеристику. Природа цієї влади ані трохи не змінилась через те, що вона змушена була піти на певні уступки під натиском сильного опозиційного руху українського трудового народу. Але всі большевицькі декламації про «українізацію» і навіть їх спроби надати своєму пануванню на Україні національно-українське зафарблення ніяк не можуть примирити з нею українське населення, з яким вона є в стані постійної хоч і прихованої війни. Постійний внутрішній конфлікт совітської влади на Україні з подавляючою більшістю населення, на що ми вказували вже давніше, логічно мусів привести до того, що московські большевики рішили знищити всяку можливість для українства хоч би напів-легально виявлять свої опозиційні настрої, бо тепер ліквідовано вже навіть Укр. Ком. Партію, яка,

стоячи на ґрунті комунізму, с'як-так вела все-таки українську лінію політики.

Дві державні концепції і політичні тенденції змагаються ще й тепер на Україні: офіційно-урядові та московсько-комуністичні чинники мають тенденцію відновити «єдину-неділиму Росію», але всій їхній політиці протиділає сильна українська тенденція до економічного і політичного відсепарування України від Росії. Московські большевики за останні п'ять років здали не одну свою позицію і треба думати, що вони скоро остаточно переконаються в повній безнадійності своїх спроб відновлення «єдиної-неділимої» в супереч вимогам реальної дійсності, яка ясно й твердо висловлюється на користь принципу «подільності».

Так розвиваються події на Україні, але-ж і активна українська еміграція витворила також нові форми нашої визвольної боротьби: тут утворена ціла система національно-культурної праці, яка мала на меті виховання кадру фахових освічених робітників на полі господарським, культурним і політичним. У виробленні плану цієї роботи закордоном та в здійсненні його на практиці діяльну участь брали члени нашої Закард. Групи, працюючи в контакті з іншими українськими соціалістами. Найбільша робота закордоном переведена в Чехо-Словаччині. Вся вона йшла майже виключно під керуванням тих укр. соціалістів, які ігнорували всякі «центри» й «уряди», твердо стоячи на ґрунті самоорганізації і самопомоги еміграції. Вони висунули й реалізували ідею про перетворення розбитої української армії на армію національно-свідомих і фахово-освічених культурних вояків нашого визволення та взагалі виробили й здійснили широкий план національної визвольної боротьби закордоном в нових формах: система наукових, культурних, освітніх, гуманітарно-допомогових і професійних установ та організацій є прекрасною ілюстрацією до того.

І в краю, і на еміграції активніші елементи українства розвинули свою діяльність в напрямі заложення основ усамостійнення українського життя в усіх його проявах та створення тривкого фундаменту під майбутньою будовою української державної незалежності. Діяльністю тих активних елементів почасти виправлена вже поважна хиба тактично-політичної лінії і практичної діяльності нашої партії та колишнього центрального проводу партії, про яку ми говорили на початку. Але робота в цьому напрямкові ще далеко не закінчена, особливо ж у краю.

Отже і надалі нам треба сприяти дальшому поступу й розвоєві матеріального й духовного усамостійнення українського народу, бо тільки таке його усамостійнення являється міцною основою його державної незалежності і визволення із ярма національного і соціального гніту.

Досягти цього український трудовий народ може тільки власною своєю боротьбою, а не з ласки якого-сь «пана» чи «приятеля». Цей погляд став одним із складових елементів ідеології членів партії, об'єднаних в Закард. Групі й через це, виразно зазначивши свою орієнтацію на власні сили українського трудового народу в боротьбі

за соціальне і національно-політичне визволення, Закорд. Група відразу-ж, цілком негативно поставилась до всяких можливих збройних інтервенцій. Одначе, вона вважала не тільки можливим, але й потрібним вимагати від Соціалістичного Інтернаціоналу виконання обов'язку міжнародної пролетарської солідарности, закликаючи його «словом і ділом» боротись проти «фактичної окупації України» московськими більшовиками та за «здійснення революційного принципу повного і вільного самоозначення народів».

На жаль, ми не можемо об'єктивно ствердити, що міжнародна соціалістична думка зробила в цьому пункті великий поступ. Ще менше виявлено було з боку європейських соціалістичних партій акції для допомоги українським визвольним змаганням; більш правильним буде сказати, що подібної активності не було зовсім виявлено.

Якщо в останній час Українська проблема і буває предметом уваги та обміркування на засіданнях міжнародного соціалістичного об'єднання, то все-таки ця справа на міжнародному соціалістичному форумі не виходить тимчасом по-за межі «слова» й не претворюється в «діло». Від нас самих та від нашої самодіяльності залежить в значній мірі, чи зуміємо ми примусити могутню організацію міжнародного пролетаріату використати свій безперечно великий вплив на користь справи нашого визволення.

Однак, глибоко-хибною думкою було-б з нашого боку, коли-б ми припускали, що хтось нас визволить без нас самих, що національне й соціальне визволення нашого народу прийде в наслідок якихсь «міжнародних комбінацій» чи «міжнародної державної політики». Передумовою наших успіхів на міжнародному форумі є наша власна сконсолідованість, організованість та здобуття й скріплення наших позицій на фронті внутрішньої боротьби з окупантами на українських теренах. Тільки в міру зросту наших власних сил і збільшення нашого впливу на розвій подій на Українських землях буде рости також і наш вплив серед європейської соціалістичної демократії. Але впливати на маси можна через свої партійні організації, які виявлятимуть пропагандійну й організаційну чинність на всіх теренах окупованих українських земель. На Буковині вже розпочалась така робота; хоч вона ведеться тимчасом в досить невеликому розмірі, але в кожному разі її вже започатковано. Не зважаючи на всі утиски збоку польської влади, українські соц.-дем. все-ж таки могли-б провадити свою роботу і серед українського робітництва на теренах під Польщею. Найтрудніше, звичайно, справа стоїть на Великій Україні, де найбільші гереслідування й утиски звернені проти соціалістичних партій. Отже для уможливлення і там ширшої соц.-дем. роботи, на нашу думку, слід виставити й популяризувати гасло *легалізації соціалістичних партій в У. С. С. Р.* поруч з гаслом *демократизації рад*.

Оскільки гасло «легалізація соціалістичних партій», як на сучасні умови московсько-більшовицької диктатури «пролетаріату», зразу може показатись гаслом доволі утопійним, остільки-ж навіть для скептика мусить бути ясним, що справа демократизації рад, як показують останні події на Україні, стала вже на цілком реальний

грунт і почасти навіть здійснюється. Ми маємо на увазі перевибори до сільських рад, які недавно відбулись на території У. С. С. Р. Перебіг самих цих перевиборів показав, що активність широких селянських мас надзвичайно зросла; особливо-ж активним виказало себе середнє селянство. Трохи менше активності, хоч також великий інтерес до виборів, виявило незаможне селянство. Енергійно виступали й заможніші елементи селянства, хоч, правда, не всюди вони виступали одверто, воліючи іноді висувати кандидатури незаможних а значить з погляду большевиків неодиозних селян, щоб впливати на сільські справи через цих останніх, а самим пока що залишатись у затінку.

На цей раз уже й сільська інтелігенція, особливо учителі, активно брала участь у виборах, використовуючи свої виборчі права. А контингент осіб інтелігентських професій, що мають виборче право, де далі все збільшується. Не що давно «радвлда» пояснила, що особи, які виконують функції задоволення релігійно-обрядових потреб населення (попи, дякони, дяки), не позбавляються виборчого права, оскільки вони не втратили того права з якихось інших причин. Так само останнім толкуванням закона про вибори надається вже виборче право колишнім прокурорам та товаришам прокурора царської служби. Тимчасом позбавлені виборчих прав особи, що за царських часів виконували поліцейську службу або були козачими старичними отаманами, бувші поміщики та ин. Але, загально беручи, число осіб безправних щодо участі у виборах становить дуже невеликий процент загального числа населення цензового віку на Україні. Ми не знаєм ще остаточних вислідів останньої виборної кампанії, але де-які дані й підсумки її вже оголошено. Всього переобрано 10.008 сільських рад, по 619 районах України. Підсумки тимчасом закінчені по 561 району, де виборчі права мало (округляючи) 11.060 тис. населення, а участь у виборах брало 5.962 тис. (або 53,9%) виборців. Із загального числа 10.008 сільрад, де відбулись перевибори, в 9.706 сільрадах підраховано число осіб, позбавлених виборчих прав: із числа 10.811 тис. всіх виборців у цих сільрадах позбавлено виборчих прав 484 тис., або 1,5%. Такий незначний процент позбавлених виборчих прав дає підстави твердити, що *тепер на Україні майже все сільське населення цензового віку має виборче право й інтенсивно ним користується для оборони своїх інтересів, тимчасом у межах компетенції сільрад.* Варто зазначити, що комуністів разом з комсомольцями обрано всього тільки 10,5%, а решта 89,5% членів сільрад складається із некомуністичних елементів села.

Але на цьому не може зупинитись процес демократизації рад, бо залишається все ж таки куріяльна система виборів, при якій виборці робітничої й червоноармійської курій мають десять раз більші виборчі права у порівнанні з виборцями селянської курії. Цілком очевидно, що в ближчому і майбутньому мусить повстати боротьба селянської курії за зрівняння їх щодо виборчого права з привілейованими робітничою та червоно-армійською куріями. Ознаки початку цієї боротьби можна було спостерігти вже під час останніх перевиборів до сільрад, коли цілком недвозначно визначився єдиний се-

лянський фронт (від незаможника через середняка і до заможнішого селянина), звернений проти мійського (ц. т. головно робітничого) населення — цього, на думку селянина, оборонця ідеї й активного реалізатора не вигідної для селянства «диктатури пролетаріата». Не підлягає сумніву, що слідом за тими уступками, які зробили большевики на користь селянства в сфері економіки, під енергійним натиском селянської маси вони змушені будуть піти на уступки також і в області політики та поволі скасують станові привилеї робітництва й червоноармійців, бо ясно, що селянство не заспокоїться до того часу, поки не здобуде собі принаймні тих самих прав, які мають інші трудові верстви населення України.

Однак, подібно до того, як наслідком вибореної селянством «нової економічної політики» (Н. Е. П.) було не тільки відновлення приватно-господарських відносин на селі, але й зачався розвиток капіталізму в торгівлі та промисловості, так само й політичні уступки на користь селян неминуче відібуваються також і на інших верствах громадянства і то не лише щодо поширення їх політичних прав, а й в розумінні збільшення свободи політичної думки та форм виявлення її в публичному житті. Треба зауважити, що вже й тепер участь у громадсько-політичному житті й державному управлінні не обмежується на самих тільки комуністах. Певну роллю вже й тепер відіграють безпартійні елементи робітництва й селянства, хоч доводиться визнати, що тимчасом ці елементи змушені виступати дуже обережно й лояльно супроти большевицько-диктаторської «радвлadı». Але в політичному розумінні творення об'єднань чи окремих фракцій безпартійних на з'їздах рад чи проф. організацій треба розглядати як ембріональну стадію розвитку справжніх партійно-політичних об'єднань чи угруповань. Не дурню-ж не що давно серед робітництва С. С. С. Р. виникла й стала дуже популярною ідея про заложення «партії безпартійних». Подібний *sens* міг появиться тільки в ненормальних умовах громадсько-політичного життя, створених лютим терором та жорстоким переслідуванням соціалістів з боку большевиків. Та що б не робили большевики, все ж таки анти-комуністичні настрої пролетаріату С. С. С. Р. будуть шукати всяких можливостей і способів виявлення себе назовні. Не маючи можливості отверто передати своє представництво членам соціалістичних партій, анти-комуністичні елементи робітництва маскують свої по суті соціалістичні настрої і переконання, іменуючи себе «безпартійними». Таким чином і соц.-дем. силою обставин та лютото большевицького терору змушені не виявляти своєї партійної приналежності і мимоволі попадають в категорію «безпартійних».

Але в міру зросту впливу й значіння цих *quasi* — безпартійних все більш ясною мусить ставати їх дійсне обличчя, їх справжні переконання й партійність, а це означало-б не що инше, як необхідність для большевиків числитись з фактом некомуністичної партійності робітництва, ц. т. перед ними на весь зріст повстало-б питання про необхідність попереду толерантного відношення, а потім і легалізації приналежності певної частини трудових елементів до соціалістичних партій. А що большевики змушені числитись з «безпар-

тійними», про це свідчать їхні постійні загравання з цими останніми та заяви, подібні до недавньої (Угданова на ком. фракції москов. губ. проф. сов.), заяви про необхідність «збільшити представництво безпартійних не тільки в проф. союзах, але й в органах совітської влади, бо вони будуть відбивати й знайомити нас (ц. т. большевиків) з настроями та вимогами безпартійного пролетаріату — інакше ми (большевики) остаточно можемо відірватись од нього». Як видно із кінця цієї ж заяви стимулом до її зложення є «все-зростаюча активність безпартійної маси». А наслідки цієї активності для большевиків, справді, невтішні, бо в міру її підвищення число і вплив комуністів у радах все зменшується. Так при недавніх перевиборах міських і поселкових рад на Україні із загального числа 2308 обраних делегатів комуністів та комсомольців разом обрано тільки 1023, ц. т. 44,3%, в той час як раніше їх число в міських радах доходило подекуди до 70—80% загального числа депутатів. В цьому чується грізне *memento...*

Отже, на нашу думку, гасло «легалізація соціалістичних партій в У. С. С. Р.» не слід уважати за безнадійно-утопійне, бо є цілком реальні ознаки можливості здійснення його на практиці. А здійснення його знаменувало-б новий поважний здобуток, дальший етап по шляху боротьби за відновлення на Україні *свободи і демократії* — цих необхідних елементів справжнього соціалістичного ладу. Це не означає, що партія повинна відмовитись од інших способів боротьби, але сприяючи розвиткові подій у цьому напрямку, українські соціал-демократи тим самим зменшували-б явну небезпеку, що практика славетного «ленінізму» завершиться неприхованим отвертим бонапартизмом.

А. Кор-ський

ПОЛЬСЬКА КРИЗА.

Спад курсу золотого, нечувана криза в польській торгівлі й промислі, а відтак безробіття і застрачаюче зубожіння найбільш бідних шарів населення — міського та сільського пролетаріату, — все це разом узнявши створює надзвичайно важке внутрішнє положення в цій країні.

Зовнішнім виявленням кризи є величезний зріст жебрацтва, проституції, крадіжок, отвертих розбоїв і т. и.

Крадуть у «сферах» (афера з військовими доставами брата б. міністра освіти і дотеперішнього ендецького посла, п. Гломбінського); крадуть високі урядовці (горендальні розтратаи головного директора Р. К. О., п. Лінде); крадуть банки*); крадуть студенти високих шкіл (афери студ. Стефана Слунецкого, б. голови студент. допомогової організації «Вратіа Ропос», яких той С. Слунецкий допустився в «Лізі Повітряної Оборони Держави**»); обкрадають купці, що деруть з обивателя лихварські ціни***).

*) Афери польських банків настільки великі, що жертви тих афер — вірителі банків — заклали своє спеціальне товариство, яке видає двотижневик «Głos Wierzyteli» (Warszawa).

***) «Eхргеv Pоgаппу», Варшава, ч. 252, 1925 р.

***) Дня. судові вирокі в польській щоденній пресі.

Надзвичайно поширене й жебрацтво. Тут витворилася навіть свого роду професія т. м. благородного, аристократичного жебрацтва, що має свої усталені норми платні, свою назву (*kwesta, kwestarzy*; по-укр. зборщик пожертв.) і т. и. Особливо талановиті «*kwestarzy*» згідно «*kwestarki*» отримують по 40—50% із зібраних сум. Брати-ж 10—15% — то річ т. м. уповні законна.

Криза породила ще й інші жебри, — жебри на власну користь. На ці останні жебри йдуть переважно люде з середніх шарів суспільства, як от бувші ремісники, урядовці, промисловці, офіцери, почасти навіть і кваліфіковані робітники і т. д.

В польській пресі, політичних дискусіях, щоденних розмовах і т. и. причини кризи дошукуються в каверзах Німців, большевиків, Жидів, а подекуди то й... Українців; в недоречностях метод політики того чи іншого міністра, тієї чи іншої партії, особи і т. д. Ніколи й ніхто з авторитетних чи то осіб, чи то установ, не відважиться торкнутись основного питання про доцільність польської зовнішньої політики та внутрішніх соціальних, економічних, національних, моральних і інших стосунків у цій державі. Воліють політику струся — лишень би не дивитись в очі страшної правди.

Як сліпий стіни, так Поляки тримаються Версальського трактату та його творця — французької дипломатії. На утримання в силі того трактату витрачають всі зусилля зовнішньої польської політики. Другою стіною, до якої провід цієї держави тулиться — це повсякчасна, фатальна для Польщі, ідея т. зв. «уніфікації кресуф», а відтак і марево великої Польщі, «*od morza do morza*».

По за цима трьома ставками сучасної польської політики (непорушність Версальського трактату, уніфікація і «*od morza do morza*») польська публічна опінія, політика, економіка й наука нічого не бачать і, що найголовніше, *бачити не хочуть!*

А між тим польським державним мужам є до чого приглянутись у своїй державі. Польська державна влада, з перших же днів існування відродженої Польщі, тільки те й робила, що сама руйнувала свій авторитет, а відтак і віру до себе.

Руйнувала його на зовні (не дотримання міжнародних умов щодо своїх т. зв. національних меншостей), руйнувала й у самій Польщі серед своїх обивателів хижацькою господарською політикою.

Як відомо, нова Польща забрала величезне державне майно від держав — окупанток Польщі. Здавалося-б, що держава повинна була-б хоч якусь частину того майна віддати на покриття претензій своїх обивателів до колишніх держав — окупанток. (Вірителі ощадних кас, емерити з державних і громадських установ, інваліди і т. п. і т. д.). Але так не є — колосальної вартості майно держав-окупанток нова Польща забрала, з'ужиткувала й далі з'ужитковує, а вся маса вірителів не дістала нічого.

В критичний момент 1919—20 років держава зробила кілька внутрішніх позичок. Населення в патріотичному пориві купувало на останні свої заощадження ті позички. Наприклад, облігація «Позички відродження» ціною в 1000 м. п. в часі реалізації тієї позички (1920 р.) на американську валюту коштувала 10—12 доларів. Але за цю ж саму тисячмаркову облігацію в 1925 р. польське міністерство фінансів почало сплачувати... новими облігаціями, номінальна ціна яких виносить... 10 зл., а фактична ціна на біржі... 3—4 зл., тай то без покупців. От ці й подібні інші моменти з внутрішньої політики новітньої Польщі витворити серед широких мас навіть найбільш патріотично настроєних Поляків глибоке недовірря до свої державної влади, а відтак і до векселів тієї влади — грошей.

Це недовірря особливо яскраво виявилось в часі паніки на біржі в звязку з падінням золотого (в грудні 1925 р.). Наприклад, коли на європейських (берлінській, парижській, цюрихській та інших) біржах можна було купити доляр за 10—12 польс. зл., то в самій Варшаві за нього треба було платити 13—14, а в «патріотичному» Львові і такій самій «патріотичній» Познані по 15—16 зл. за доляр!

Головний нерв економічного життя капіталістичного суспільства —

кредит — у Польщі не існує! Бо ж то не є жадний кредит, коли кредитор бере 10—15% щомісячно з позиченої суми (на рік 120—180%!). Але й на цих лихварських умовах не завше і не кожний зуміє дістати грошей, бо ж маса населення не вірить ані державі, ані її банкові, ані, тим більше, банкам приватним. Всі свої заощадження вона переводить або в якусь чужоземну валюту, або тримає їх при собі глибоко захованими, зменшуючи тим кількість вільних коптів на грошовому ринкові.

Усім відомо, що ні одного зобов'язання відносно національних меншостей у Польщі ще й досі не виконано. Навіть ті зобов'язання, що були добровільно прийняті за правилами Польщі, як напр., зобов'язання, що виникли відносно Жидів після т. зв. польсько-жидівської угоди. (Nota bene: Поляки цю «угоду» називали: «porozumienie polsko-żydowskie», а Жиди: «polsko-żydowskie porozumienie»)*). Про те, як виконуються зобов'язання Польщі супроти Українців і Білорусів свідчать хоч-би т. зв. шкільні закони; про це талановито пише В. Серошевські в своїх кресових спостереженнях, які він почав друкувати з грудня 1925 р. в газеті «Kurjer Poranny», в Варшаві.

Очевидячки, що й цей момент не може спричинитися до піднесення авторитету польської влади.

Поляки, як зазначено вгорі, витрачають масу зусиль на т. зв. уніфікацію Українців, Білорусів, Литовців й усіх інших «меншостей», не дбаючи про уніфікацію самих себе. А така уніфікація, або самоуніфікація, корінної Польщі для них так само необхідна річ, як необхідно викорінення епідемії злочинств, надужиття влади; як необхідна здорова й сумлінна зовнішня й внутрішня політика, господарський лад, упорядкування фінансів і т. д.

В Польщі нема... системи польського судівництва, адміністрації, комунального самоврядування. Т. зв. Конгресівка (російська займанщина) живе російськими царськими державними порядками, Галичина (австр. займанщина) — австрійськими, а Познанщина, Горішній Шлеськ, Помор'я — німецьким ладом!

Відсутність самоуніфікації дає необчислимі шкоди. Конкретний приклад: на основі німецького права, поліція в більшості своїх функцій підлягає бурмістрам або іншим відносним комунальним зверхникам; таж сама поліція на основі російських законів підлягає відносним урядовцям міністерства внутр. справ. Як що для користи служби, або з якихось інших мотивів, центральна влада переносить якого-сь вищого урядовця з Познанщини на Конгресівку, або навпаки, то в таких випадках урядовець починає робити все так, як він уміє, як він навчений є як призвичаєний; він на новому місці свого урядування часто ігнорує існуючі в данній місцевості норми того урядування, а запроваджує нові, якими він перед тим керувався. Повстає замішання, плутанина, зайве витрачування енергії й грошей на вирішування різних місцевих дрібниць у Варшаві. В безкритичній же обивательській масі, яка від такої анархії в урядах, врешті-решт, більш усього терпить, з'являється глибоке огірчення, зневага, а то й просто ненависть до своєї власної державної влади! Нема чого й казати, що серед національних меншостей всі ті почування відносно «польських порядків» на тисячу градусів «тепліші»!

Пів-офіційна італійська газета «Popolo di Roma» в своїх статтях про Польщу характеризувала цю країну, як організм безнадійно хорий, організм що вимагає для свого врятування «берла Масарика» й узагалі «організм конаючий». Польська преса**), натурально, обурюється подібного роду опінією італійського пів-офіціозу... Таке обурення польських газет — річ зрозуміла, але не переконуюча. Для безстороннього обсерватора Польщі, власне, діагноз «Popolo di Roma» про Польщу, яко конаючу державу, є річчю переконуючою й уповні зрозумілою.

Від редакції. Стаття тов. А. Корського була написана задовго до подій, що відбулись у Польщі в гравні міс. ц. р.

Вступ представників П. П. С. до коаліційного уряду, як відомо, не

*) Статті в «Nasz Przegląd», Варшава, Жовтень-Листопад 1925.

**) «Kurjer Poranny» ч. 25, 25. I. 26.

дав позитивних наслідків в розумінні поліпшення внутрішнього стану Польщі: виступлення їх із складу уряду спричинилось до чергової кризи польського кабінету Скршинського. Покликання до влади правого кабінету Вітоса означало початок дсби чорної реакції в Польщі; це був кінений польською реакцією визов демократії. Цей визов прийняв маршал Пілсудський і в імя демократії розпочав збройну боротьбу, підтримуваний польським пролетаріатом та демократичною частиною суспільства. Пілсудський переміг, бо розпочав свою акцію як революціонер і метою свого виступу поставив боротьбу за принципи демократії. Але свою акцію він кінчив не як революціонер, а як легальний опозиціонер, і тим викликав певне незадоволення й розчаровання серед польського робітництва, селянства й радикально-соціалістичної інтелігенції. Чи зміниться основно польська політика після виступу Пілсудського, чи ці зміни обмежаться тільки на персональному складі польського уряду без кардинальної зміни попереднього напрямку політичної лінії, — це покаже близьке майбутнє. Але цілком очевидно, що та конза, яку переживає польська республіка, триватиме так довго, поки не буде радикально змінена дотеперішня зовнішня і внутрішня політика Польщі та в першу чергу не будуть задоволені стремлення «меншостей» до вільного культурно-національного розвитку і повного самоозначення.

Г. А-ко.

ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО РОБІТНИЧОГО І СОЦІАЛІСТИЧНОГО РУХУ.

Повоєнну тимчасову дезорганізацію робітничих рядів, спричинену московським більшовизмом і комунізмом, соціалістичний рух швидко переживає. Ось, наприклад, збірна таблиця, яка досить яскраво показує стан соціалістичного руху в кінці 1924 і на початку 1925 р.

(Див. таблицю на стор. 34).

При розгляді цієї таблиці треба мати на увазі, що 16 партій, котрі є членами Р. С. І., не подали відомостей про кількість своїх членів. Так було на кінці 1924 року, за який можна було зібрати відомості; дальший розвиток іде під знаком зменшення числа членів комуністичних партій або ліквідації їх і зросту за їх рахунок соціал-демократичних організацій; особливо помітний цей процес в 1925 році. Виключення комуністів з Англійської Робітничої Партії; катастрофічне зменшення голосів, поданих за німецьких комуністів в 1925 році; фіяско комуністів на останніх французьких виборах — ось ті об'єктивні факти, котрі це підтверджують. Коли ж візьмемо під увагу ту дискусію, яка широкою хвилею прокотилась в 1925 році, починаючи від Р. К. П. і кінчаючи Чехословацькою; коли візьмемо той напружений внутрішній стан, з щоденною завзятою боротьбою ультра-правих з поміркованими правими, ультра-лівих з лівими та правих з лівими і просто взаємну боротьбу між прогорівшими більшовицькими лідерами, що особливо виявилось на останнім поширеним пленумі на початку цього 1926 р. в Москві — то стає цілком очевидним, що комуністичний рух, викликаний повоєнними настроями робітництва і підхоплений Москвою, вже почав конати, не справдивши надій московських «ленінців».

На початку 1925 року відбулось засідання Екзекутиви Р. С. І., на якому обговорювалася програма літнього конгресу і справа тактики Амстердамського Професійного Інтернаціоналу, що до т. зв. Перселівської делегації. При обговоренні програми конгресу обширна й інтересна дебата відбулась сприводу Східно-Європейського питання та погляду на большевизм. Викристалізувалось дві думки: К. Каутського, розвинена в його брошурі^{*)}, і Ф. Адлера, який ще визнає большевиків за соціалістів і пролетарську партію і через те досить лояльно ставиться до всього їх деспотичного й диктаторсько-олігархичного ладу. Екзекутива осуджувала проволікання та звільнення окупованої німецької території французькими мілітаристами та з'обов'язала соціалістичні партії Англії, Бельгії і Франції боротись у своїх країнах проти окупації, а німецьку с.-д. партію — продовжувати боротьбу проти остатків німецького мілітаризма. Екзекутива після доповіді Англійської Робітничої Партії з задоволенням прийняла до відома та висловила свою піддержку англійському робітництву, котре в парламенті, в пресі і на зборах енергійно протестувало проти ультиматума англійського консервативного уряду Египту, в якому англійський уряд насильно накладав Египту ряд політичних та економічних вимог і таким чином зводив на нівець його самостійність. Далі Екзекутива займалась справою угорської с.-д. сприводу опублікування договору частини угорських с.-д. з реакційно-деспотичним урядом графа Бетлена. Договір був заключений 1921 р. с.-д. депутатами Пайером, Ванчаром, Пропером і Фаркашем; з цим боролась особливо група мігрантів. Для поладження справи й уникнення розколу в угорській с.-д. була вибрана Комісія з представників обох фракцій угорської с.-д. та Екзекутиви Р. С. І., яка після детального слідства й ознайомлення зі справою на місці вже в літі осудила с.-д. депутатів, які без відома партії заключили умову.

22—27 серпня 1925 р. в Марселі (Франція) відбувся другий конгрес Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу.

На конгрес прибуло 426 делегатів від 40 соц. партій з 31 країни. Виконавчим Комітетом запропоновано, а конгресом прийнято було такий порядок денний: 1) Міжнародна соціалістична політика миру: а) Інтернаціональна проблема безпечности і роззброєння, б) боротьба робітничої класи проти воєнної небезпеки. 2) Становище робітничої класи й безробіття. 3) Вашингтонська конвенція і 8-годинний робітничий день. 4) Доклад міжнародної жіночої соціалістичної конференції. 5) Організаційні і фінансові питання. 6) Ріжні справи.

З доручення Екзекутиви Гендерсон (Англія) відкрив конгрес 22 серпня, заявивши, що конгрес може говорити іменем 7 міль. організованих робітників і 28 міль. виборців. В своїй промові Гендерсон спинився над внутрішнім становищем поодиноких соц. партій і зокрема над проблемою коаліції у владі соціалістичних партій з буржуазними, над розвитком соціалізму в поодиноких країнах і потребою більшої координації в зв'язку з міжнародною політикою миру. Далі він закликав усі соціалістичні партії протестувати проти деспотичного режиму в Іспанії і Болгарії з одного боку та С. С. С. Р. з другого.

Конгрес приступив до праці 23 серпня докладами про міжнародну соціалістичну політику миру. Сюди входили точки про гарантійний договір між Англією, Францією, Бельгією і Німеччиною про Лігу Націй і т. д. Перший реферат по цій точці зробив Бекстон (Англія), після якого реферували: Гільфердінг (Німеччина), Леон Блюм (Франція) і Хелквіт

*) К. Каутський. «Соціалістичний Інтернаціонал та С. С. С. Р.». Передмова М. Галагана. Переклад д-ра С. Літова. Видання Закорд. Групи У. С. Д. Р. П. Прага, 1925.

(Сп. Шт. Америки). Потім це питання передано було до комісії, що складалась із делегатів од кожної партії, заступленої на конгресі.

Вироблена комісією резолюція була прийнята пленумом конгресу*).

Східньо-європейське питання. Екзекутива Інтернаціоналу не призначила референта по цій точці порядку денного. Тільки в комісії було вирішено, що реферат по цій точці зробить *Отто Бауер*. Комісія складалась по 3 представники від народів Сходу Європи і делегатів Західньої Європи.

Основні тези доповіді *Бауера* зводяться до того, що сучасну Європу можна поділити на переможених і переможців. Як і після наполеоновських війн, між пануючими переможцями шириться пацифізм, а між переможеними ідея реваншу. До окремої групи *Бауер* відносить сучасний С. С. Р. і Китай. Він вважає С. С. Р. за носія революційно-воюючої тенденції, який сполучившись з Китаєм, хоче завести соціалізм військовим шляхом. Большевики на думку *Бауера*, хотять завести соціалізм; вони є партією, яка спірається на частину російського пролетаріату. Їх соціалізм це соціалізм професійних революціонерів, але большевики, мовляк, все ж таки соціалісти. На його думку, стремлінням сучасного європейського імперіялізму, який переїг большевиків на Близькім Сході, є — розбити їх і на Далекім. *Отто Бауер* вбачає трое джерел війни: 1) імперіялізм держав переможниць, які хочуть перетворити східньо-європейські держави в знаряддя своєї політики. 2) антидемократична політика російських большевиків, які у війні бачуть зброю комуністичної революції і 3) націоналістична політика де-яких держав (Польща і Румунія). Правильна оцінка всесвітньо-історичних і національно-революційних процесів в країнах далекого Сходу і в колоніях, які мають безперечно значіння поступове, повинна лягти на основу тактики Р. С. І. Інтернаціонал повинен не тільки вітати ці процеси, але й допомагати їм, звичайно, тільки не большевицькими методами. Соц. партії мають боротися проти війни і проти большевизму; вони мають боротися проти імперіялізму і милітаризму за безперечне право націй на самоозначення. Ліквідацію большевицько-російського деспотизму *Бауер* помічає в демократизації сучасного С. С. Р. Тому, на його думку, правильну позицію, що до російських большевиків, займають російські меншевики. Він висловлюється проти боротьби з большевиками способом повстання. Несправедливо встановленні існуючими договорами на Сході Європи кордони неминуче ведуть до війни, і тому Р. С. І. повинен вести рішучу боротьбу за перегляд цих кордонів.

В дискусії забирали голос делегати майже всіх європ. націй. Тільки від українців по цьому найважливішому для нас питанню ніхто не забирав слова і не висловив погляду, хоч на конгресі було аж п'ять делегатів від «Закордонної Делегації» (О. Безпалко, О. Бочковський, І. Мазепа, Б. Матюшенко і М. Матюшенкова). Вони обмежились ролю слухачів та поданням меморандума, але для того шкода було витратити великі кошти на далекий вояж до Марселя аж п'яти делегатів. За ці гроші краще було-б видати пару книжечок, або пропагандний листок.

Спочатку була вироблена резолюція першою підкомісією в складі грузина *Церетелі*, поляка *Недзялковського*, двох росіян — *Сухомліна* і *Дана* і докладчика *О. Бауера*. Найпоследовнішу позицію захищав у підкомісії *Церетелі*, який казав: большевізм є деспотія, боротьба з большевізмом є боротьба з деспотією. Коли буде війна, ми обовязково виступимо зі зброєю проти большевиків. Коли кажуть, що війна приведе до відновлення монархії, то ми на це заявляємо, що ми ще з більшою енергією і завзяттям будемо боротися проти монархії. Позиція російських меншевиків є позиція великодержавних соціалістів. Раніш можна ще було бачити в імперіялізмі головне джерело воєнної небезпеки, але цей час минув і тепер в боротьбі за мир головний ворог — большевізм.

*) Важніші резолюції конгресу наводяться в иншому місці цього збірника.

Перша резолюція носила всі ознаки компромісу з перевагою погляду референта, а через те для поневоленних народів Сходу Європи вона випадала так, що Р. С. І. закликав усі соціалістичні партії і робітництво поневоленних націй боротися за самоозначення Китаю, Індії й інших колоній, але за поневоленими націями Європи признавалось тільки платонічно право на самоозначення. Тому резолюція пішла на переробку і остаточно вироблена була підкомісією в тім же складі, але з додатком нових делегатів: *Болфільда* (Англія), *Вельса* (Німеччина) і *Лонге* (Франція).

За резолюцію на пленумі голосувало 164, проти — 11, утрималось 84. Для справ зазначених в п.п. 2 і 3 порядку денного конгресу було вибрано дві комісії. Докладчиком комісії по п. 2 на пленумі був *де-Брукер* (Бельгія), а по п. 3 *Том Шоу* (Англія). Вироблені й відчитані на пленумі резолюції були прийняті одноголосно.

Перед конгресом відбулось засідання міжнародньої соціалістичної жіночої конференції, в якій взяли участь делегатки з 16 країн. Принята резолюція передбачає утворення міжнароднього жіночого комітету, який буде складатися з представниць партій, що входять в Р. С. І., і який візьме в контакт з Екзекутивною керівництво міжнароднім жіночим робітничим рухом.

4—5 листопаду 1925 року в Лондоні відбулось засідання Екзекутиви Р. С. І. На порядку денному було: 1) питання про Локарнські договори, 2) події в Мороко, 3) події в Угорщині, 4) ратифікація Вашингтонської згоди про 8 год. робітничий день, 5) еміграція та імміграція робітників у різних країнах і зв'язані з цим питання.

По першому питанню, після детального обміркування, була прийнята резолюція, в якій Екзекутива Р. С. І. ще раз ствердила, що Р. С. І. гарантією миру вважає т. зв. Женевський протокол Ліги Націй; перешкоди для здійснення його робить англійський консервативний уряд. Екзекутива Р. С. І. вбачає в Локарнських договорах перші кроки для замирення Європи і разом з тим стверджує, що метода розрішення взаємовідносин між народами шляхом насильства, — метода, проти якої завжди як найгострішу боротьбу вели соціалісти — тепер замінена обов'язковим третейським судом, який є під контролею Ліги Націй. За Локарном послідує більш миролюбиві відносини в Європі, а через те складуться ліпші умови для побороення світової господарчої кризи, зменшення безробіття і поліпшення економічного положення робітництва. Не закриваючи очей на недостачі Локарнських договорів, Екзекутива Р. С. І. вважає їх все-ж таки за де-який поступ і констатує, що перехід від бруталного насильства до політики примирення є наслідком діяльності англійського робітничого уряду, перемоги французького соціалізму над «національним бльоком» та зусиль бельгійської соц. партії і політики виконання договорів, веденої німецькою с.-д. Екзекутива вважає це тільки першим кроком і закликає робітництво боротись за здійснення в першу чергу слідуєчих завдань: 1) Моральне роззброєння в Західній Європі повинно бути доповнено і зміцнено негайною зміною характеру окупації рейнської області і як найскорішою та повною евакуацією окупованих областей, рівно ж як і одночасовим регулюванням міжнародньо-правних і матеріальних питань, зв'язаних з Саарською областю. 2) Негайно після ратифікації договорів повинна бути скликана загальна конференція роззброєння, згідно постанови останньої сесії Ліги Націй. 3) Після того, як забезпечена система третейських судів між Німеччиною та сусідами її на Заході і на Сході, необхідно негайно заключити договори про обов'язковість третейських судів при всіх конфліктах, які виникли б між іншими державами, при чому ці договори згідно з женевськими постановами, повинні бути включені в систему Ліги Націй. 4) Робітничча кляса повинна старано стежити за тим, щоб Локарнська згода, яка має на меті перекрити протиріччя між державами Західньої і Центральної Європи, не виродилась в союз направлений проти якої небудь іншої групи держав і з'окрема в союз проти С. С. С. Р. При цьому Екзекутива констатує, що боротьба соціалістичних партій проти ізоляції С. С. С. Р. зустрічає най-

більшу перешкоду в політиці совітського уряду, який піддержує стан добровільної ізоляції, відмовляючись вступити до Лиги Націй.

Про події в Мароко принята резолюція з домаганням про як найско-рішу ліквідацію Марокської війни. Екзекутива протестує проти того, що за воєнками Рифа, які борються за незалежність свого краю, не визнано навіть права воюючої сторони, а Червоному Хрестові та Червоному Півмісяцеві не дозволяється подавати медичну поміч рифським воєнкам і їх французьким та спанським полонсним.

Щодо ратифікації Вашингтонської згоди, то Екзекутива Р. С. І. визнала необхідність ратифікації тієї згоди також і в тих державах, де вже заведено 8-год. робочий день, може навіть подекуди в більш вигідні для робітників формі. Вашингтонська згода має носити характер міжнародної гарантії *мінімуму* домагань всього пролетаріату.

Окремою резолюцією Екзекутива протестує проти диктаторського режиму угорського уряду, його політики гнічення робітництва, систем провакацій, інквізиції та військово-польових судів.

Для в'яснення питання про еміграцію робітників обрано було спеціальну комісію, яка має працювати разом з комісією Амстердамського Інтернаціоналу, обраною для аналогічної мети.

Останнє засідання Екзекутиви Р. С. І. відбулось у Цюриху (Швейцарія) 11—12 квітня 1926 р.

На цьому засіданні було ухвалено збудувати пам'ятник Маттеоті в Брюсельському Народньому Домі; це була відповідь на політику Мусоліні, котрий випустив на волі фашистицьких катів Маттеоті. Постановлено також утворити «фундацію Маттеоті» для допомоги робітничому рухові в країнах, де знищено демократію. Сприводу італійського представника в Міжнароднім Бюрі Праці, який заступає організацію «Фашистських робітників Італії», Екзекутива рішила домагатись, щоб Міжнароднє Бюро Праці не визнавало мандату теперішнього представника Італії, через те що організація «Фашистських робітників Італії» не відповідає статутіві Міжнароднього Бюра Праці та поняттю про вільні робітничі організації. Резолюція сприводу «Ліги Націй» деталізує постанову, приняту на Марсельському конгресі, і домогається: 1) негайного прийяття Німеччини в Лігу, 2) більшої ініціативи від загальних зборів Ліги, 3) місця в Раді Ліги по загальному правилу мусять заміщатись шляхом виборів, а не шляхом тайної дипломатії. Екзекутива постановила вибрати комісію для розгляду питання про роззброєння і констатувала, що рішення Німеччини про вступлення до Ліги Націй сталось завдяки праці німецької соц.-дем. Екзекутива сподівається, що й робітники Америки та С. С. С. Р. будут домагатись від своїх урядів вступлення до Ліги.

Було обмірковано пропозицію, яка поступила від Англійської Незалежної Робітничої Партії, щоб Р. С. І. вступив в зносини з Комінтерном сприводу утворення одного Інтернаціоналу. Після поважної дискусії пропозиція А. Н. Р. П. була відхилена 247 голосами проти 3 та було постановлено опублікувати меморандум секретаріату Р. С. І., в якому між иншим говориться, що «лише тоді, коли в самим С. С. С. Р. соціалістичні партії дістануть можливість політично діяти на підставі вільного висловлення переконань клясово-свідомими робітниками легальної без загрози терористичними репресіями — лише тоді наступить мент, коли можна буде почати, з деякими шансами на успіх, обміркування проблем, які впливають із великих розходжень по принциповим питанням та по питанням пролетарської тактики». А до того ж «чим більш могутнім буде Р. С. І., тим ближче той день, коли світовий пролетаріат знову обернеться в єдиний, всеохоплючий Інтернаціонал». Так достойно відповіло вільно організоване робітництво з усього світу на езуїтську політику т. зв. «єдиного фронту» московських заправил, на котру вони затратили стільки сил і засобів.

Окрім усіх инших справ ухвалено ще організувати міжнародне соціалістичне інформаційне бюро, для чого в Берліні збереться спеціальна комісія.

Інтернаціональна конференція сириводу робітничої еміграції скликається спільно Бюром Амстердамського Проф. Інтернаціоналу та Екзекутивною Роб. Соц. Інтернаціоналу; організаційна комісія вже засідала в Парижі 20 I. — 21. I. 26 р. В комісію входили від Проф. Інтернаціоналу — Броун (Англія), Жуо (Франція) і Мартенс (Бельгія); від Роб. Соц. Інтернаціоналу — Кремл (Англія), Де-Брукер (Бельгія) і Діаманд (Польща). Комісія займалась підготовкою до скликання конференції по питанню робітничої еміграції. Саму конференцію ухвалено скликати на 18. V. — 21. V. в Лондоні. На засіданні вироблявся проект резолюції для Лондонської наради. Комісія ухвалила, що в конференції мають право брати участь всі національні проф. союзи, які входять в склад Амстердамського Інтернаціоналу, як також і всі партії, що входять в склад Р. С. І.

Конференція соціалістично-революційних партій, які не належать ні до Роб. Соц. Інтернаціоналу ні до III Інтернаціоналу, відбулась у Парижі 27. XII. — 30. XII. 25 р. До цього об'єднання належить тепер дев'ять партій: Італійська соціалістична партія (максималісти), Норвезька робітничо-демократична партія, Французький союз соціалістів-комуністів, Німецька незалежна соціал-демократична партія, жидівський робітничий союз («Бунд») Польщі, Литовська революційно-народницька партія, Російська партія лівих соціал-революцій і максималістів, Українська партія соціал-революцій і Білоруська партія соціал-революцій.

За останній рік до об'єднання рев.-соціал. партій приступили всього тільки дві партії: італійська та норвезька. Правда ці обидві партії являються справжніми масовими партіями з поважним числом членів, своєю пресою і т. д. Спроба приєднати також і Швейцарську соціал-дем. партію не пощасило; швейцарська партія залишилась і надалі по-за інтернаціональним об'єднанням соціал. партій.

Конференція соціал-революційних партій прийняла резолюцію про загальне міжнародне політичне положення, виробила основи програми і статуту міжнар. Бюра, прийняла резолюцію протесту проти буржуазного терору, про відношення до російської революції, відношення до питання про об'єднання проф. організацій.

Встановити своє відношення до большевицького терору конференція, очевидно, не змогла, бо це відкладено до майбутньої конференції, яка знов буде розглядати це питання, хоч уже всі соціалістичні партії цілком рішуче осудили большевицький терор.

Конференція призначила місцем осідку Бюра соціал-революційних партій Париж, та обрала свій секретаріат: генеральний секретар — А. Балабанова (Італія); члени секретаріату: Поль Льюї і Летранж (Франція), Сальві (Італія), Гаакон Меср (Норвегія).

На конференції знов було потверджено, що об'єднання соціал-революційних партій не змагається до створення нового Інтернаціоналу, а навпаки стремить до об'єднання в одному Інтернаціоналі всього міжнародного соціалістичного руху.

Із Українців на конференції брали участь укр. соціал-революційні М. Шаповал і Д. Ісаєвич.

Англія. Англійська Робітничо-демократична Партія (Labour Party) нараховує 60.000 членів, але під її впливом знаходиться 3.000.000 членів проф. союзів («Trade-Unions»). За останні роки після участі цієї партії у владі (уряд Мак-Дональда) зросло ліве крило її, а разом з тим, як наслідок розчарування в політичній боротьбі, помічається тенденція шукати шляхів для поліпшення економічного стану робітничої класи у професійному русові. Ці тенденції особливо відзначились на з'їзді тред-юніонів у Скарборо — першій після того як Робітничо-демократична Партія із урядового становища перейшла до опозиції. Знаменний цей з'їзд тим, що на ньому вперше стало видно, який сильний вплив в англійському професійному русові має синдикалістична течія. Однак англійський складикалізм від французького синдикалізму різниться своїм позитивним відношенням до держави. Другою характеристичною рисою цього з'їзду був всіма сконстантований вплив мо-

сковського комуністичного руху — не так на весь з'їзд, як на окремих його проводирів, ненадлежащих навіть до англійської компартії.

В першій точці порядку денного стояв доклад *Брамлея*, в якому він від Генеральної Ради вносив пропозицію про відділення профсоюзів од Робітничої Партії, обгрутовуючи це тим, що мовляв союзові потрібний свій окремий центр з усіма відділами: преси міжнародних зносин, інформацій і т. д. (ці відділи до з'їзду були спільними з Робітничою Партією).

Не зважаючи на захист попереднього status quo видатними провідниками профруху (Камп, Томас, Клейнс), пропозиція Генеральної Ради була прийнята.

По організаційному питанні була запропонована резолюція *Дьюкса*, в котрій говорилось про те, щоб число союзів було зведено до мінімуму. Генеральна Рада конечною своєю метою має поставити питання про злиття всіх союзів в один великий союз. Ця резолюція провалилась, але саме постановлення її показує, наскільки сильна синдикалістична течія (держала 40% голосів). Соціалістичний характер англійського профруху: найшов свій вислід у резолюції *Джозефа* про те, що тред-юніоністичний рух повинен готовити союзи до знищення капіталізму спільно з Робітничою Партією. Загальну тактику англійського проф. руху можна характеризувати слідуючими трьома гаслами: 1) один великий союз, як остання організаційна форма проф. руху; 2) система заводських комітетів, як низова організація в боротьбі за окремі підприємства і 3) загальний страйк, як зброя економічної боротьби.

В міжнароднім питанні характерна несвропейська орієнтація з'їзду: говорилось про Індію, Китай, Мексику, Росію і тільки критикуючи плян Доуса торкались Європи. Це був перший з'їзд тред-юніонів, який одногласно прийняв резолюцію, в котрій говориться про рішучу боротьбу: імперіалізм, свободу колоніальних народів і право частин Великої Британії на самоозначення аж до самостійности. Московські впливи в роботі З'їзду можна хіба знайти в резолюції про міжнародню єдність проф. руху. В резолюції не говориться про вступ більшовицьких союзів в Амстердамський Інтернаціонал, але говориться про здійснення світової єдности шляхом створення якоїсь нової, всеохоплюючої міжнародньої федерації тред-юніонів. Помітне полівіння ідеологічне, але разом з тим виявилось позитивне відношення до пляну Доуса тільки через те, що він корисний англійській промисловості; однак це не перешкоджає тред-юніоністам висловлювати братнє співчуття німецькому пролетаріатові в його боротьбі проти того-ж пляну.

Московська орієнтація є висловом неоправданої віри в необмеженість ринку С. С. С. Р. До всього цього треба додати ще й ідейно-політичну безграмотність і не зорієнтованість в європейських і східно-європейських відносинах. Та не зважаючи на все це, найбільш характерною рисою англо-більшовицького єдиного фронту, на нашу думку, є речення кинуте на з'їзді *Фредом Брамлесем* (лідер лівого крила і захистник англо-більшовицького фронту) на адресу Томського: «Ми говоримо — міжнародня єдність; ми говоримо — геть руки від С. С. С. Р., одначе ми також уперто говоримо — геть руки від Англії».

Але російські комуністи остаточно стратили ілюзії щодо Англії тільки після Ліверпульської конференції Англійської Робітничої Партії. Конференція в Ліверпулі відкрилась голосуванням трьох резолюцій, внесених Екзекутивою Робітничої Партії про виключення комуністів. Перед конференцією комуністи розпочали акцію з метою підпорядкувати диктатурі і суворому зверхньому доглядові Москви ліву частину Генеральної Ради профспілок, ліву частину Робітничої Партії, групу Кука, групу Ленсбюрн, групу «Плебс» і місцеві «ліво»-орієнтовані групи. Широке по більшовицькому закроена акція кінчилась тим, що 90% голосів (голосувало за першу резолюцію 2.954 тис., за другу — 2.870 тис. і за третю — 2.692 тис.) було прийнято три резолюції про комуністів. В першій говорилось, про виключення комуністичної партії, як цілого, з Англійської Робітничої Партії; в другій про позбавлення комуністів права індивідуального членства і в третій пропонувалось тред-юніонам не по-

силати за делегатів до Робітничої Партії комуністів. За виключення голосувало майже все ліве крило конференції і майже всі учасники лівої більшості в Скарборо. Таким чином ті, кого більшовики збирались об'єднати проти Робітничої Партії, своїми голосами викинули їх з Робітничої Партії, як злочинний елемент, який вносить розкол і деморалізацію в робітничі ряди.

На Ліверпульській конференції були вирішені всі тактичні і принципові питання англійського проф. руху. По міжнародній політиці від Екзекутиви була внесена загальна резолюція *Вільямсона*; в ній говориться про піддержку Женевського протоколу, про скликання конференції для роззброєння, про прийняття С. С. С. Р. до Ліги Націй, проти англійської політики в Іраку, проти гарантійного пакту. В резолюції *Ленсбюрі* признається за народами Індії право на самоуправління і самоозначення аж до самостійності. Резолюція *Тілла* про Китай визнає за Китаєм право на суверенітет і домагається виводу чужеземного війська. Резолюція *Моррисана-Травеліяна* осуджує англійську політику в Єгипті і домагається допущення Єгипту до Ліги Націй як рівноправного члена. Резолюція *Кнайпса* говорить про економічну реорганізацію британської імперії, про скликання імперських конференцій і використання господарських ресурсів. Ліверпульська конференція показала, що Робітничая Партія дуже швидко пережила кризу і на з'їзді продемонструвала органічну єдність.

Однак антипролетарська політика консервативного уряду Англії і слаба поінформованість англійських робітників в європейських справах спричинювалась до того, що й авангард робітничого руху — Незалежна Робітничая Партія — робив помилки; тоді виправляв їх вищий керуючий орган Labour Party. Так сталося вже в цій році, коли Екзекутива Незалежної Робітничої Партії після статті свого секретаря *Феннер-Брокуей* прийняла резолюцію, в котрій говорилось про те, щоб Екзекутива Р. С. І. взяла на себе ініціативу по скликанню конференції спільною з Екзекутивою комітерну для обміркування питання про створення одного, охоплюючого всі робітничі партії, Інтернаціоналу; Незалежна Робітничая Партія поклала свою надію на т. зв. «реалістичну течію» в В. К. П. (Сталін-Риков) і сподівалась через неї перевести свої плани. Екзекутива домагалась від Р. С. І. щоб конференція була скликана без попередніх якихось умов, але Р. С. І. мав би на цій конференції домагатись свободи для кожної секції Інтернаціоналу; Р. С. І. мав би також підняти питання про політичних в'язнів С. С. С. Р., про задушення свободи слова, друку й організації, а також питання про дезорганізуючий вплив комуністичної політики в політичній і професійній рухові майже всіх країн. У відповідь на цю пропозицію об'єднане Бюро преси Англійської Робітничої Партії і ради Британських профсоюзів розіслало статтю Генерального секретаря Labour Party *Гендерсона*, в котрій він пише:

«Екзекутива Робітничої Партії обмірковувала нову політику Незалежної Робітничої Партії. Після цього обміркування виявилось, що члени екзекутиви Робітничої Партії однодушно додержуються того погляду, що Робітничая Партія не може піддержувати жадної пропозиції, направленої на об'єднання Соц. і Комуніст. Інтернаціоналів, через те, що такі пропозиції суперечать духові і змістові рішень з'їздів і зокрема рішенням Ліверпульського З'їзду, згідно з яким комуністична партія, а поскільки це можливо також, і окремі комуністи повинні бути виключені з Робітничої Партії». Гендерсон висловлює свій сумнів у тім, чи знайдеться хоч одна соціалістична партія на континенті, котра б піддержала пропозицію Незалежної Робітничої Партії. Далі Гендерсон заявляє, що по тих питаннях, які були виславлені на конференції трьох Інтернаціоналів весною 1922 р. Англійська Робітничая Партія не може торгуватись; вона не може сприводу них вести переговори через те, що вона не має наміру йти на компроміс в таких питаннях, як політична демократія або озброєна революція. Англійська Робітничая Партія не могла б навіть подумати про об'єднання обох Інтернаціоналів, зрані не визнавши основної попередньої умови — домагання свободи організації і пропаганди для соціалістів С. С. С. Р., тієї самої свободи, якою соціалістичні партії Західньої Європи, не зважаючи на все, користуються при своїх капіталістичних урядах.

Від 4 до 12 травня ц. р. Англія переживала величезний страйк 5 мільйонів гірняків, транспортників та металістів. Причиною страйку став конфлікт між робітниками і власниками копалень. Англійський вугільний промисел переживає кризу. Наслідком зменшення споживання вугля власники копалень почали скорочувати добування його, через що сотні тисяч робітників осталися без роботи. Була зорганізована спеціальна «королівська комісія» для дослідження стану вугільного промислу та способів усунення кризи, а також призначена була тимчасова державна субсидія підприємцям. Комісія запропонувала викуп державою копалень, закриття технічно менше досконалих і мало продукційних підприємств, з'єднання менших підприємств з більшими, а також зменшення заробітної платні. Це не задовольнило ні робітників, ні підприємців. Тимчасом з днем 1 травня кінчався термін державної субсидії. Переговори тред-юніонів з підприємцями не довели до порозуміння, бо власники копалень домагались зменшення заробітної платні та продовження робочого дня з 7 до 8 год. Тому 4 травня оголошено було страйк, який ішов під гаслом: удержавлення вугільного промислу, організація його на основах більш раціональних та технічно більш досконалих без погіршення умов праці робітників. 12 травня, по рішенню проф. союзів, загальний страйк припинено; страйкують тільки робітники копалень. За посередництвом уряду знов почались переговори між проф. союзами і підприємцями: але які наслідки дадуть ці переговори, невідомо. В кожному разі конфлікт не полагожено і гостра боротьба між працею та капіталом в Англії ще триває.

Німеччина. Соц.-Демократична партія після військових криз об'єднує і нараховує 870.000 членів. Проїшла військова хуртовина, яка роз'єднувала німецький робітничий рух, пройшли 22 і 23 роки інфляції та безробіття і німецький робітничий рух знову почав розвиватись. Найліпше це бачимо на Бреславському Конгресі Німецької Федерації Профсоюзів, який відбувся на початку вересня 1925 року. На конгрес зібралось 313 делегатів. Число членів проф. союзів на 1 січня 1923 року було 7,8 мільйонів. Потім в часі німецької повоєної кризи воно спало так, що на 1 січня 1924 року було 5,7 мільйонів, а на 1 січня 1925 року всього тільки 3.975 тис. членів. Далі знову помітний зріст, так що на 1 квітня було вже 4.188.297 чл., а під час з'їзду 4.560.461 чл. Німецькі профсоюзи залагодили в 1924 р. 33.855 конфліктів з 18,4 мільйонів учасників, з них до 30.000 було офензивних; провели 3.659 страйків з 1,95 мільйонів учасниками, на що було видано союзами 14 мільйонів марок.

Союзи боролися головню за підвищення заробітної плати, бо вона впала в 1923 році до головного рівня. Коли в Німеччині усталилась тверда валюта, проф. союзи добились у вересні 1924 року збільшення реальної тарифної ставки на 23%. Менш успішною була боротьба за 8-ми годинний день. В травні 1924 року 54,7% всіх робітників працювало більше 48 год. на тиждень, із них 13% більше 54 год. В листопаді того ж року більше 48 год. працювало 45,4%, із них більше 54 год. — 10,7%. На Бреславському конгресі знову запанувала єдність, яка хвилево була порушена війною, і тому однозгідно були прийняті резолюції сприводу заробітної платні, боротьби за 8 год. робочий день, проблеми соціального законодавства, спеціальних питань соціальної політики і т. д.

Жваву дебатую викликали точки порядку денного про «проф. союзи і господарство» та «організаційне питання». По першому питанню прийнята резолюція з домаганням «господарської демократії», поширення при фабр.-зав. комітетів, утворення окружних та центральної економічної ради. Щодо організаційного питання, то з'їзд висловився проти примусового характеру постанови про перебудову проф. союзів по виробничому принципі, але він закликає до такої системи організації проф. союзів, для організаційної системи німецького проф. руху.

Як і скрізь в Європі, на Бреславському з'їзді з усією очевидністю

виявилось повне фіяско комуністичних впливів на німецький профрух. Замість 88 делегатів, яких мали комуністи на Ляйпцигськiм з'їзді в 1922 р., тепер вони мали якихось 3—4 і то тихеньких комуністів. Це стверджується також і тим, що єдина велика професійна організація комуністів і синдикалістів «Унія гірняків», яка, як хвалились самі комуністи, раніш нараховувала 100.000 робітників, під час його влиття в загально-німецький Союз гірняків (належить до Амстердамського Інтернаціоналу) нараховувало всього тільки 8.000 членів. Крах комуністичної партії в Німеччині та зріст с.-д. яскраво виявились на трьох виборах, які відбулись в 1924—25 рр. в Німеччині: двоє виборів до рейхстагу та вибори президента республіки.

Д о б а.	Соціал-демократи.	Комуністи.
4/V. 24 р.	6.014.372 голосів (20,5%)	3.746.643 голосів (12,6%)
7/XII. 24 р.	7.880.963 голосів (26,0%)	2.708.345 голосів (9,0%)
29/III. 25 р.	7.802.496 голосів (29,0%)	1.871.815 голосів (7,0%)

Невеличке зменшення голосів за с.-д. від 7. XII по 29. III. пояснюється тим, що у перших виборах брало участь в голосуванні 78,3%, а у других 68,8% виборців.

С.-д. знову стає об'єднуючим центром всього робітничого руху Німеччини. Розлютовані своїм провалом, комуністи кидаються одверто у бік чорносотенців-монархистів і їм помагають. Історія міжнародного робітничого руху ніколи не простить комуністам виборів німецького президента 26. IV. 1925 року, коли вони своїми 1,8 міль. голосами вибрали монархиста й мілітариста Гінденбурга, замість того, щоб голосувати за робітника, соціяліста і демократа Брауна.

Гайдельберський партайтаг німецької с.-д. зібрався після того, як партія переживавши тяжку кризу, знов почала неупинний розвиток; особливо це виявилось у зрості партійної преси, в підвищеній інтенсивності партійної роботи та в збільшенні й в скріпленні фінансів партії. Голова партії *Герман Мюллер*, забираючи слово в справі тактики парламенської фракції, підкреслив, що тактика партії має бути такою, щоб здобути для соціялізму ті робітничі маси, котрі все ще йдуть за католицькою і правими партіями. В партії особливо в правім її крилі, існувала тенденція надати с.-д. партії характер «народної» замість виразно-класової робітничої. Величезна більшість з'їзду ствердила, що партія має вести *класову боротьбу*, що класова боротьба не притупляється, а загострюється і що партія мусить в цій боротьбі займати класове пролетарське становище головного противника капіталізму.

Але в протизвагу азійському большевізму з'їзд підкреслив, що класова боротьба не означає уживання методу «к стенке» або, як висловився *Шайдеман* «нецивілізованих» засобів боротьби, котрі по мимо всього гидкого просто шкочуть пролетарській боротьбі. Найширші можливості для розвитку пролетарської боротьби дає демократія; цілю партії пролетаріату в демократичній державі є опанування владою шляхом здобуття більшості. Ці основні тези доповіді *Гельфердінга* були прийняті більшістю всіх голосів проти шести. Гайдельберський партайтаг знаменитий ще й тим, що на ньому була змінена стара Ерфуртська програма. Ерфуртська програма, як відомо, поділялась на дві частини: програма-максимум або загальна частина і програма-мінімум. Програма-мінімум вже перестаріла; тому власне вироблена була нова, яка заключає в собі цілий ряд нових домагань у всіх галузях політичного, господарського і культурного життя Німеччини. В програмі-максимум були змінені окремі місця, які пристосовують її до теперішнього розвитку капіталізму. Так в тім місці, де в Ерфуртській програмі говорилось, що процес утворення великої промисловості і концентрації засобів продукції здійснюється, тепер зазначено, що він уже здійснився. В уступі про дрібну продукцію говорить не про загинення її, а про зменшення її соціального значіння. Сучасну добу програма розглядає, як найвищу фазу капіталістичного розвитку (*Hochkapitalismus*). Програма звертає увагу на інтелігенцію, яка через

своє чисельне збільшення все більш пролетарізується і робиться вірною союзницею робітничої класи*).

Бельгія. Бельгійська Робітнича Партія організована по типу англійської, однак з переважаючим марксистським соц.-дем. впливом, нараховує 621.000 членів. Спорідненість бельгійського політичного життя з англійським утворили аналогічну ситуацію після травневих виборів 1925 р., коли соціалісти дістали релятивну більшість: з 187 депутатів вибрано 79 соціалістів (замість 68 в 1921 р.), 78 католиків (замість 80), 22 ліберали (замість 33) і тільки 2 комуністи на всю Бельгію. І в Бельгії, як і в Англії, збільшення голосів сталось тільки в малій мірі за рахунок консервативних партій; головні зміни зайшли між виборцями лібералів. Пояснюють успіхи соціалістів трьома причинами: т. зв. християнські демократи зневірилися у своїх провідниках і голосували навіть проти пасторського послання; по друге соціалістичні ідеї почали досягати навіть у глухі Бельгійські села і знайшли там відповідний ґрунт; нарешті майже вся молодь соціалістично настроєна і віддала свої голоси за соціалістів.

Австрія. Соціал-демократична партія і професійні спілки.

В жадній країні немає такої гармонійної і себе доповнюючої праці цих двох робітничих організацій, як в Австрії. Професійні спілки Австрії нараховували 1923 р. 714.115 членів; це число в 1924 зменшилось до 687.376. Число членів рахується після кількості, яка справно платить членські внески, а через страшенне безробіття воно зменшилось до вищезазначеного числа. В кінці 1924 року число безробітних досягло 183.771, що складає коло 13% всього австрійського пролетаріату (1,4 міл.). По своєму складові спілки на кожних 100 членів нараховують 69 індустріальних робітників, 17 державних службовців, 14 торговельно-промислових службовців. В Австрії професійні спілки вільні і не є монопольними професійними організаціями соц.-дем. партії; поруч з ними існують християнські і націоналістичні організації, які дуже старанно піддержують уряд. Однак не зважаючи на це, соц.-дем. спілки на кожну сотню організованих робітників об'єднують 89, тоді як християнські тільки 7, а націоналістичні тільки 4 робітників.

Соціал-демократична партія, не зважаючи на несприятливий господарський стан, в останній рік знову зросла; число 566.124 членів, яке нараховувалось на Зальцбургському З'їзді 1924 р. на Віденському 1925 р. вже збільшилось до 576.107.

Головною точкою на з'їзді було вироблення програми партії по аграрному питанні. Всім відомо, як порівнюючи мало в соц.-демократичних партіях працювали над аграрним питанням; тому програма австрійської соц.-дем. має значіння не тільки місцеве австрійське, а може послужити скелетом і для інших країн, особливо тепер, коли революція на Сході Європи зробила це питання актуальним. Головними тезами нової програми є: 1) робітнича партія мусить взяти під свій захист дрібного селянина в його боротьбі проти капіталу і тим самим зробити його спілником у боротьбі робітництва проти капіталізму; 2) захист партією інтересів дрібних селян має йти тільки тими методами, котрі ведуть до підняття продукційних сил в сільському господарстві, а не до повернення до старих господарських відносин у сільському господарстві; 3) пролетаріат ставить собі метою експропріацію капіталістичної власності, а не власності взагалі; соціалізм безпосередньо може бути здійснений в технічно-розвинених і концентрованих галузях господарства (промисловість, торгівля, кредит); дрібне ж сільське господарство поволі буде втягнуте в соціалістичну систему господарства в силу неминучих економічних про-

*) Принципіальні основи новопринятої програми німецької соц.-дем. подаються на іншому місці цього збірника.

цесів, подібно до того, як селянське господарство напівнатурального-напівкріпацького типу було втягнуте в систему буржуазно-капіталістичної господарки. Через те, програма констатує: соціалізм бореться проти експлуататорської власності пануючих класів, а не проти трудової власності селян.

Далі з'їзд розглядав питання про охорону жіночої праці в сільському господарстві і постановив домагатись охорони жіночої праці в капіталістичному сільському господарстві; в тих господарствах, де жінки працюють як члени родини, поліпшення умов праці жінки можливе тільки з загальним поліпшенням у сільським господарстві, як то намічено з'їздом у спеціальній програмі.

По питанням релігії з'їзд однодушно осудив комсомольські методи боротьби, і постановив вести рішучу боротьбу проти клерикалізму, як явища економічного і політичного, та обережно ставитись до «віри», котрої тільки з розвитком культури може позбавитись селянин.

Франція. Робітничий рух у Франції має відмінний характер від німецького типу, головним чином через синдикалістичний характер професійного руху. Робітничими партіями є *Французька Соціалістична Партія* та *Союз Соціалістів-Комуністів*. Через збільшення числа членів аж до 102.000 в 1925 р. французькій соціалістичній партії на останньому конгресі Р. С. І. в Марселі число мандатів збільшено було на 10 (з 15 до 25). Після виборів до парламенту 11 травня 1924 р., які принесли перемогу лівому блоку і особливо соціалістичній партії, на порядку денному всієї політики цієї партії стало питання про участь соціалістів у владі. Тому не дивно, що майже всі конгреси обмірковували це питання; не обминув його і 22 конгрес, що відбувся 8. II.—12. II. 1925 р. в Греноблі. Французька соціалістична партія відкидала принцип коаліції з несоціалістичними партіями і в перше на Гренобльському з'їзді почулась ревизія свого попереднього становища наслідком одержаних успіхів на виборах. Лівий депутат *Брак* сприводу піддержки кабінету Еррію заявив: «Піддержимо уряд в тім, що він робить доброго, але збережемо свою фізіономію; не будемо забувати, що це не ваша, а республікансько-демократична програма буржуазії; ми повинні розвивати всією нашою діяльністю і всією нашою пропагандою класову свідомість пролетаріату, пояснюючи йому причини нашої тактики піддержки, організувати його для здобуття влади та для соціалістичної революції». Праве крило йшло далі і готове було всю діяльність партії підпорядкувати блоку з радикалами. Центр на чолі з *Леоном Блюмом* і *Полем Фором* згоджується з думками лівиці з приводу тактики, але не вважає, що партія порушувала їх. Резолюція з приводу тактики парламентської фракції зібрала 2.500 голосів правих і центру проти 130 голосів лівиці. Зате сприводу майбутньої діяльності була прийнята резолюція лівиці спільно з центром. В ній говориться, що яке б там не було значіння тактики піддержки уряду партія примушена буде відмовити в ній урядові, коли вона опиниться в конфлікті або розійдеться з урядом в поглядах, які торкаються миру і міжнародних відносин, або по питаннях внутрішньої політики першорядної ваги, і нарешті тоді, коли голосування, яке від неї вимагатиметься, буде суперечити доктрині партії.

До питання коаліції верталась знову всі послідувачі з'їзді: в квітні 1926 року і останній надзвичайний з'їзд 10—11 січня 1926 р. При тому помітно збільшилась меншість, яка домагається вступу до уряду: на останнім з'їзді вона мала 1331 голос проти 1766, тоді як на з'їзді в серпні 1925 вона мала 559 проти 2.110 голосів.

Успіх французьких соціалістів на виборах 11 травня 1924 р. закріпили вибори 3 травня 1925 р. до муніципалітетів. Вибори до муніципалітетів у Франції мають велике значіння не тільки тому, що тут громадяне довіряють місцеве господарство і фінанси вибраним послам, але ще більше тому, що більша половина сенаторів складаються із представників новообраних муніципалітетів. Ці вибори, як і вибори 11 травня, ще раз ствер-

дили, що велика більшість населення у Франції настроєна поступово й демократично та що все більшого впливу набуває соціалістична партія. Також ствердили вони цілковите банкрутство комуністів у Франції.

Відсоткове відношення членів різних партій в муніципалітетах складаються так:

	До 3 Травня 1925 р.	Тепер.
Праві	56,6%	36,1% (—20,5%)
Радикали	36,9%	52,7% (+15,8%)
Соціалісти	6,4%	11,1% (+ 4,7%)
Комуністи	0,1%	0,1% —

Соціалісти разом з радикалами не тільки перемогли праві партії, але й зайняли домінуюче місце. По великих промислових містах, де соціалісти виставляли свої окремі від радикалів списки, вони відвоювали місця у комуністів. Це бачимо зі слідувочої таблиці, поданих голосів:

	Стразбург.	Ліль.	Лімож.	Амієн.	Рур.
Соціалісти:	116.069	17.549	12.054	6.146	6.120
Комуністи:	40.000	2.680	1.501	1.259	2.040

Таким чином соціалісти у цих промислових містах дістали 3—7 разів більше голосів, ніж комуністи. Ще більш характерними для успіху французьких соціалістів були вибори до департаментських рад (щось подібне до наших бувших губерніяльних народніх управ), які відбувались 19—26 липня 1925 р. Треба було довибрати 1495 радників, повноваження яких скінчились в липні того року. Між політичними партіями міста розділились:

	До липня 1925 р.	Тепер.
Соціалісти	85	135 (+60%)
Комуністи	17	6 (—36%)
Три радик. демокр. партії	667	771 (+15%)
Консерват. і реакційні партії	726	583 (—20%)

Ці вибори також показали загальну тенденцію поліви́ння французької громадської опінії та розгром компартії

Чехословаччина. Соціал-демократична партія по революції була найсильнішою. По розколі 1920 року нараховує вона 200 тис. членів. Партія брала участь в останніх виборах до парламенту 15. XI. 1925 р. Немає правил без винятку, і таким винятком зі загальної тенденції поліви́ння й упадку комуністичного руху в Європі є вибори до Чехословацького парламенту. Поправління виявляються в збільшенні на півмільона голосів, котрі на цих виборах одержали дві клерикальні партії (чеська і словацька). Чеські с.-д. правильно пояснюють успіх цієї реакції роботою комуністичної партії, котра внесла розбрат в єдину сім'ю робітників. За перших виборів до парламенту компартії в Ч. С. Р. ще не було, і тому доволі тяжко було відгадати її силу; до виборів 15. XI. силу її скоріш зменшували. На цих виборах вона дістала 933.711 голосів і зайняла друге місце (перше зайняла аграрна партія). Комуністична агітація про країну «молока і меду» з ідеальним «соціалістичним устроєм» знайшла собі добрий ґрунт серед частини робітників Ч. С. Р. Чеські робітники дали комуністам коло 500 тис. голосів. Останніми голосами вони завдячують німецьким робітникам (коло 180 тис. голосів) та русинським (українським), словацьким, польським і мадярським незаможним селянам, котрі задоволення своїх страждань і бід шукають в комуністичній словесності (дали коло 250.000 голосів). І все ж таки не зважаючи на це все, дві с.-д. партії, що входять в Р. С. І. (чехослов. — 631 тис. голос. і німецька — 411 тис. голос.) дістали разом 1.091.934 голоси, цеб-то на 108.223 голоси більше, ніж комуністи. Комуністи мали успіх серед найбільш одсталого і політично найменше свідомого населення Чехословаччини. Натомість в частинах держави економічно і політично розвинених вони мали дуже невеликий успіх, або й зовсім його не мали. У Празі, напр., число голосів, поданих за комуністів 15. IX. 1925 р.,

було приблизно на 7.000 менше, ніж було подано за них при муніципальних виборах 1923 р. Коли ж до цього додати також приєднання, власне повернення, до с.-демократії, незалежної соц.-дем. партії та незалежних комуністів, то можна сказати, що й Чехословаччина не робить винятку із загальної тенденції розвитку і підйому робітничого, а з ним і соціалістичного руху повоєнної доби.

Фінляндія. Закритий комуністичною агітацією 1918 р. соціал-демократичний рух знов виходить на широкий шлях розвитку і поступу. Це виявилось на останньому 14 з'їзді в Гельсінфорсі. По організаційному питанню з'їзд прийняв постанову про інтенсифікацію партійної роботи серед робітників, котрі хоч і голосують за с.-д., але в організації не входять.

З'їзд висловився за допустимість іноді переводити спільні з комуністами акції з тим однак, щоб не затушовувались с.-д. принципи. По питанню участі в коаліційній владі з'їзд признав необхідність вступити до такої влади, хоч одностайно констатував, що сучасний мент тому не сприяє. Було ухвалено, що участь в коаліції або утворення однородного с.-д. уряду можливі тільки після ухвали більшістю $\frac{2}{3}$ голосів відповідних керуючих партійних інстанцій. З'їзд прийняв нову шкільну муніципальну і налогову програму. По питанню розброєння була однодушно прийнята постанова про необхідність оборони батьківщини.

Латвія. 4—5 квітня 1925 року в Ризі відбувся 10 з'їзд с.-д. партії. В останні роки число членів зросло до 4.365 членів; партія має 93 місцеві організації латвійські і 5 організацій «Бунда». В Союмі с.-д. мають 33 депутати із 100; в березні 1925 року відбулись вибори до самоврядувань, при чому с.-д. в Ризі дістала 34% всіх голосів (на 37.000 більше, ніж на попередніх виборах). З'їзд прийняв постанови: 1) про необхідність охорони демократичної республіки, 2) про ведення упертої і безперестаної боротьби проти фашизму та реакції, 3) про збільшення ідейної боротьби проти комуністичної політики, 4) про необхідність вести політику миру і зокрема що до С. С. С. Р. домагатись мирних дипломатичних і господарських зносин.

Естонія. Естонські с.-д. в останні роки добились широкого законодавства про забезпечення справ національних меншостей і успішно обороняють свободи, на які посягають реакція і фашисти.

9—10 квітня 1925 р. в Ревелі відбувся установчий з'їзд «Естонської Соціалістичної Робітничої Партії», котра утворилась шляхом злиття двох партій «Естонської Соціал-Демократичної Партії», і «Незалежної Соціалістичної Робітничої Партії». На з'їзді було присутніх 89 делегатів. З'їзд переважною більшістю ухвалив дальншу участь в коаліційнім уряді, до якого с.-д. партія вступила після большевицького путчу наприкінці 1924 р.

Литва. В Ковні 17—19 квітня 1925 року відбувся з'їзд литовської с.-д. партії. На з'їзді було 87 делегатів від 77 організацій. З'їзд констатував останні успіхи партії при муніципальних виборах, де с.-д. провела 459 своїх кандидатів. В парламенті партія має 8 депутатів (із 78). З'їзд виробив тактику боротьби проти реакції, котра не цурається жадних способів, щоб досягти більшості при виборах до Союму.

Угорщина. Загальна тенденція полівіння Європи не оминула й Угорщини. Маємо на увазі вибори до муніципалітетів 21 травня 1925 року. Вибори скінчились перемогою демократії і в першу чергу с.-демократії. З 250 депутатів на долю с.-д. припало 54 депутати; обрано також 51 демократа і 24 лібералів та республіканців. Ця перемога особливо знаменна.

коли ми візьмемо на увагу виборчий закон в Угорщині: правом голосу користуються: 1) чоловіки старше 26 років, жінки старше 30 років, 2) особи, що мають чотири класи для чоловіків і шість класів для жінок — освітній ценз і 3) ценз осілості — 6 літ сталого перебування. Наслідком такої фільтрації, подібної до большевицької, у Будапешті правом голосу користується замість мільйону тільки всього 286.000 громадян. Горті наслідуює большевиків і далі: його закон поділив місце на округи так, що райони, населені урядовцями, мають на 800 одного депутата, а робітничі — одного депутата на 1.600 душ населення. Нарешті вибори відбувались не один день, як прийнято в інших державах (виключаючи Італію та С. С. С. Р.), а два дні: це зроблено було, на думку угорських с.-д., для того, щоб гортівці в ночі могли зробити підрахунок голосів. Одним словом олігархія однакова чи фашиська чи большевицька. Отож цілком зрозуміло, чому особливо маємо відмітити успіхи угорських с.-д.

Болгарія — країна, де також панує терор. Праця с.-д. партії скерована була в напрямку здобування елементарних громадських прав. Так 18 травня 1925 року с.-д. партія надіслала меморандум до Цанкова, в якому вона домогалась: 1) негайної відміни цензури; 2) Як найшвидшої відміни стану облоги; 3) Повернення свободи зборів; 4) Звільнення осіб, арештованих без належних підстав; 5) Безперечної, скріпленої найсуворішими карами, заборони примінення до арештованих моральних або фізичних катувань; 6) Припинення самосудів, які творяться урядовцями; 7) Судового розсліду особистої помсти і суворой кари для винних в ній.

Цей меморандум с.-д. мав де-який успіх, що було константовано другою балканською конференцією Р. С. І., яка засідала 12—14 червня 1925 року в Празі.

Польща — країна, де поруч з топотанням особистої свободи не менш брутално топчуться права цілих націй. І чи не найбільша вина в цьому лежить на польській демократії і першу чергу на П. П. С. Останній з'їзд, який вона відбула від 31 грудня 1925 року по 3 січня 1926 року, займався в першу чергу питанням про вступ до урядової коаліції — це в той час, коли польські тюрми повні українськими та білоруськими соціялістами і демократами, в той час, коли елементарне право на свою рідну школу, топчеться польськими законами, за які голосувала і П. П. С. Член Ц. К. Дашинський мотивував вступ П. П. С. до коаліції тим, що будімо генерал Сікорський вже зробив розпорядження про пересування війська до Варшави з метою завести військову диктатуру і тільки рішення партійної Ради П. П. С. про участь в коаліції врятувало «демократичну» Польщу. П. П. С. вступила в уряд будімо для того, щоб 1) рятувати демократію (якої в Польщі не має), 2) урегулювати фінанси (які вони самі зіпсували під час походу на Київ) і нарешті 3) позитивно розрішити питання про права національних меншостей (як вони самі топтали, голосуючи за земельний, шкільний і язикові закони). Не зважаючи на те, що з'їзд жорстоко критикував центральні установи партії, він не виніс резолюції про вихід партії з уряду. Була прийнята компромісна резолюція, до котрої увійшли і домагання опозиції про перенесення налогового тягару на маючі верстви, про забезпечення інтересів безробітних та більш енергійних захист прав національних меншостей. Крім того Чаплінським була внесена і з'їздом ухвалена резолюція про захист прав національних меншостей та про автономію українських і білоруських земель. Загальна резолюція була прийнята 200 проти 40 голосів. Опозиція, що досить рельєфно означилась на цій з'їзді (головним чином проти участі партії у владі) дає підставу думати, що в П. П. С. підростає молодша частина партії, котра менше пройнята націоналізмом, який є так характерний для всієї політики П. П. С.; але разом з тим капітуляція частини опозиції перед Ц. К. вказує на відсутність витревалості й принципіальності в цій підростаючій частині партії.

У всякім разі українським робітникам і селянам не приходиться поккладати надій на ту П. П. С., котра голосувала за закон про осадників

шкільний та язиковий закони і котра тільки п'ятонично й мало виразно лепече нескладні слова про автономію українських земель під Польщею, а Галичину хоче задержати при ній за всяку ціну.

МАТЕРІЯЛИ ДО ТЕОРЕТИЧНО-ПРОГРАМОВИХ ПИТАНЬ ССЦІЯЛІЗМУ.

I.

Політичний заповіт Енгельса.

В місячнику австр. соц.-дем. «Der Kampf» за грудень 1925 року поміщена стаття К. Каутського під назвою «Політичний заповіт Енгельса»; вона варта того, щоб її зреферувати хоч в коротких словах.

В цій своїй статті Каутський знов вертається до питання про дійсний зміст передмови Енгельса, яку останній написав 1895 року до книжки Маркса: «Класова боротьба у Франції». В цій передмові Енгельс зазначає, що Маркс ще 1848 року додержувався погляду, що пролетаріат може прийти до влади шляхом повстання незначної меншости, яка стане на чолі несвідомої маси. Однак, гізніше Маркс змінив свій погляд та визнав, що для успішного перебудування суспільних відносин необхідно, щоб сама маса усвідомила собі, за що вона має боротись.

Скоро після смерті Енгельса (5 серпня 1895 р.) згадану його передмову до книжки Маркса стали різно витолковувати і з приводу неї зав'язався спор на тему про те, як власне Енгельс ставився до революційного способу боротьби пролетаріату за своє визволення. Представники ревізіоністської течії, яка скоро після смерті Енгельса народилась серед німецької соціал-демократії, доводили, що в тій передмові, в тому так би мовити своєму «політичному заповіті» Енгельс висловлював уже думки, котрі пізніше висловлювали ревізіоністи, і саме: Енгельс, мовляв, цілком одрікся не тільки від способу боротьби 1848 р., але й взагалі від революції.

Каутський відразу виступив проти такого розуміння змісту Енгельсової передмови, яка, жадного елементу ревізіонізму не містила в собі.

Первісний текст передмови був де що змінений і надрукована вона була вже трохи в іншій редакції. Покликуючись на лист самого Енгельса з 25 березня 1895 р., Каутський вияснює, що на зміну первісного тексту вплинули тогочасні обставини, з котрими Енгельс мусів числитись: саме в той час підготовлювався в Німеччині новий закон проти соціалістів; через те соц.-дем. змушені були поводитись обережніше, а значить і Енгельс мусів обережніше висловлюватись.

Нещодавно «спритний» директор Московського «Інституту Маркса й Енгельса» — Д. Рязанов опублікував ті уступи, які були викреслені в затраченому манускрипті Енгельса, при чому Рязанов заявляє, що скорочення первісного тексту «було без сумніва ділом партійної цензури». Каутський рішуче протестує проти такої заяви Рязанова, бо вона просто «понижує пам'ять великого учителя»: праці Енгельса жадній партійній цензурі не підпадали і ні одної зміни в тексті його передмови не було зроблено без згоди на те самого ж автора; сам Енгельс, пишучи свою передмову, брав на увагу загрожене становище своїх партійних товаришів. (Проект закону проти соціалістів був внесений 4 грудня 1894 р. і був відхилений тільки 11 травня 1895 р.). Навіть найрадикальніші члени німецької соц.-дем. партії, в тому числі й Роза Люксембург, не заперечували нічого, коли про це писав Каутський в «Neue Zeit» 1909 року в тому самому дусі, в якому він і тепер пише, ц. т. що тоді кожен член соц.-дем. партії мусів, подібно до Енгельса, уважати на те, аби якимсь необережним висловом не пошкодив інтересів партії; але в цьому ніхто з них не вбачав жадної партійної цензури.

Детально проаналізувавши всі опубліковані тепер, викреслені самим Енгельсом, уступи його передмови до «Класової боротьби у Франції» та пояснивши, через що власне міг бути викреслений той чи інший уступ,

Каутський приходять до висновку, що викреслені уступи ані крихти не змінюють по суті самого змісту Енгельсової передмови, в якій «цілком не приховано і виразно було проклямовано «право на революцію» — теза, яка була значно більш небезпечною, ніж усі викреслені місця разом взяті». Свою статтю Каутський кінчає такими словами: «І після свого повного відновлення заповіт Енгельса має той самий характер, який він мав у наших очах уже 1895 р., навіть без невідомих тоді для нас місць: він є і був твердим обґрунтуванням і оправданням політики соціал-демократії та рішучим осудженням большевицької тактики. Навіть відновлення викреслених 1895 р. місць не змогло в тому нічого змінити».

Подав М. Г-н

II.

Принципи нової програми німецької соціал-демократії.

Як відомо, *Ерфуртська програма* німецької соціал-дем. партії лягла в основу програм майже всіх інших соціал-дем. партій, в тому числі і нашої У. С. Д. Р. П. З огляду на таке велике значіння загальної частини Ерфуртської програми для всіх соціал-дем. партій, ми наводимо тут принципіальну частину теперішньої програми німецької соціал-дем. партії, як вона була прийнята на Гайдельберзьким З'їзді партії 18 вересня 1925 р. У виробленні цієї нової програми брав участь також і К. Каутський, головний автор Ерфуртської програми та найвидатніший сучасний теоретик соціалізму. Відповідна частина нової програми звучить так:

«Економічний розвиток з внутрішньою закономірністю привів до закріплення великої капіталістичної продукції, котра в промисловості, торговлі і засобах сполучення все більше витісняє дрібну продукцію та зменшує її соціальне значіння. З розвитком промисловості постійно росте і промислове населення порівнюючи з сільсько-господарським. Капітал відділив маси продуцентів від власності на засоби їх продукції і перетворив робітника в немаєтного пролетаря. Велика частина землі знаходиться в руках великих землевласників, природних спільників великого капіталу. Тому економічно рішачі засоби продукції стали монополією релятивно невеликої купки капіталістів, котрі завдяки цьому економічно панують над суспільством. В міру того, як великі підприємства набирають у господарстві все більшого значіння, росте також кількість і значіння службовців та різного роду інтелігентів. Вони виконують в суспільній процесі праці функцію керування, догляду, організації і розподілу; вони удосконалюють шляхом наукових дослідів методи продукції. Зі збільшенням їх числа вони все більш утрачують можливість підніматись на привілейоване становище, а їх інтереси все більш ототожнюються з інтересами всієї робітничої маси. З розвитком техніки і з монополізацією засобів продукції незмірно росте також і продукційність людської праці. Але великий капітал та велике землеволодіння монополізують для себе результат процесу усупільнення праці. Не тільки для пролетарів, але й для середніх верств громадянства неприступною стає повна участь у матеріальному і культурному поступові, котрий стає можливим через зростаючі продукційні сили. При капіталізмі невпинно діють тенденції, котрі стало дають на життєвий рівень робітничого населення. Тільки упертою боротьбою можуть робітники обороняти себе від ще більшої приниженості та поліпшити своє становище. До цього приєднується велика незабезпеченість існування і постійно зростаюче безробіття. Це останнє стає особливо тяжким і жорстоким під час криз, котрі слідує за кожним господарським підемом і коріняться в анархії капіталістичного способу продукції. Монопольні тенденції капіталізму приводять до об'єднання окремих галузей промисловості, до звязування послідовно йдучих ступнів продукції та до організації картелів і трестів. Цей процес об'єднує промисловий, торговельний і банківський капітал у фінансовий капітал. Окремі групи капіталістів таким чином стають всемогутими панамі господарства і ставлять в економічну залежність од себе не тільки найманих

робітників, а й усе суспільство. Зі зростом свого впливу фінансовий капітал користується державною владою для заволодіння чужоземними країнами, як ринками збуту, джерелом сировини і місцями для вложення капіталу. Ці імперіялістичні стремління постійно загрожують суспільству конфліктами і військовою небезпекою. Однак разом з гнітом і небезпеками високо розвинутого капіталізму збільшується також і відпорність постійно зростаючої робітничої класи, котра виховується й об'єднується як самим механізмом капіталістичного процесу продукції, так і постійною працею професійних союзів і соціал-демократичною партією. Все збільшується число пролетарів, все різче стають протиріччя між визискувачами та визискуваними, все жорстокішою стає класова боротьба між капіталістичними панами господарства і тими, над ким вони панують. Борючись за своє власне визволення, робітнича класа захищає інтереси цілого суспільства проти капіталістичної монополії. Могутній скріплений робітничий рух, який виріс через повну жертву цілих поколінь, протистоїть капіталізму, як гідний противник. Ще могутнішою, ніж коли будь, є його воля побороти капіталістичну систему і шляхом міжнароднього об'єднання пролетаріату, шляхом створення міжнароднього правового порядку, дійсного союзу рівноправних народів захищати людство від знищення у війнах. Мета робітничої класи може бути здійснена тільки шляхом заміни капіталістичної приватної власності на засоби продукції суспільною власністю. Заміна капіталістичної продукції соціалістичною приведе до того, що розвиток і зростання продукційних сил стане джерелом вищого добробуту і ріжностороннього удосконалення. Тільки тоді суспільство звільниться від підлеглості сліпій стихії господарства і внутрішньої роз'єднаності та підніметься на вищу ступінь — до вільного самоуправління в гармонічній солідарності. Боротьба робітничої класи проти капіталістичного визиску є не тільки економічна, але з необхідності і політична боротьба. Без політичних прав робітнича класа не може вести свою економічну боротьбу та повно розвинути свою економічну організацію. В демократичній республіці він користується державною формою влади, збереження та внутрішній розвиток котрої є предумовою для його визвольної боротьби. Не здобувши політичної влади, він не зможе здійснити й усупільнення засобів продукції.

У визвольній боротьбі пролетаріату беруть участь робітники всіх країн. Німецька соціал-демократична партія охоплена свідомістю міжнародньої солідарності пролетаріату і рішучою готовністю виконувати всі обов'язки, які з цього випливають для неї. Тривалого добробуту народів в сучасну добу можна досягти тільки шляхом їх солідарної спільної праці. Соціал-демократична партія бореться не за нові класові привілеї та вищість, але за знищення всякого класового панування і самих клас, за рівні права і обов'язки для всіх без ріжниці полу й релігії. Виходячи з цього розуміння, вона бореться не тільки проти визиску й пригнічення найманих робітників, але й проти всяких способів визиску та пригнічення, проти кого б вони не були направлені: чи проти народу, чи проти класи, партії, чи проти полу або раси. Вносити свідомість і єдність у визвольну боротьбу робітничої класи та вказувати їй конечну мету — таке завдання соц.-дем. партії. В постійній боротьбі і праці на ґрунті політичній, економічній, соціальною і культурній стремиться вона до своєї конечної мети — соціалізму.»

Подав Г. А—ко.

III.

АГРАРНА ПРОГРАМА АВСТРІЙСЬКОЇ СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТІЇ*)

На Віденському з'їзді австрійської соц.-дем. партії в листопаді 1925 р. ухвалено було нову аграрну програму. Хоч і варто було б подати пов-

*) Основою для цієї програми послужили тези О. Бауера, опубліковані в українській мові нашою Закордонною Групою в книжці під назвою: «Аграрна політика». Переклад М. Галагана. Київ-Прага-Львів, 1923.

ний її переклад, але через недостачу місця ми можемо навести текстуально тільки частину її (означену лапками), а частину подаємо в переказі.

А. БЛИЖЧІ ВИМОГИ ДЛЯ ПІДНЕСЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:

І. Підвищення продукційности с.-госп. праці.

«Підвищення продукційности сільсько-госп. праці є одною з головніших передумов для поліпшення економічного стану народніх мас не лише на селі, але й у місті».

Для піднесення продукційности праці в селянському господарстві на перше місце програма становить:

1. Піднесення культурного рівня села. До цього відноситься: розвиток та реформа народньої школи і обовязкове додаткове навчання загальне й сільсько-господарське від 15 до 18 років; утворення сітки сіл.-господ. та лісницьких шкіл зі стипендіями для дрібних селян та робітників; народні вищі школи на селі.

2. Безпосередня допомога зросту продукційности:

а) шляхом інструктування та навчання; підтримкою кооперативних об'єднань; допомогою з загально державних та провінціяльних засобів для прокладання шляхів, меліорацій, придбання насіння то що.

б) примусовими заходами, що мусять переводитись з ініціативи чи по згоді сільсько-господарських комор, себ-то при співучасті представників самого селянства.

Сюди відносяться: знищення черезполосиці; регулювання користування громадськими мастками та сервітутами; регуляміни про будови для худоби, про користування племінною худобою, про боротьбу з епізоотіями, про вживання насіння, штучного угноєння та кормових засобів, про боротьбу з тваринними та рослинними шкідниками, про знищення дичини в мисливських маєтках, що шкодить засівам, про передання громадам, арендним товариствам чи добрим господарям маєтків, що не використовуються господарно властителями.

3. Об'єднання властителів селянських лісів в обовязкові товариства для ведення раціонального лісового господарства.

ІІ. Увільнення сільського господарства від експлоатації торговельним капіталом.

В цій галузі програма висовує слідуєчі основні вимоги:

1. «Ввіз і вивіз хліба, муки та виствок мусить бути проголошений державною монополією. Вона мусить переводитись окремою установою, що керується державою спільно з представниками сільських господарств та споживчих кооперативів.

Торговля красвим хлібом та краєвими мучними продуктами в межах державних кордонів залишається вільною. Але Управа монополії зобовязана приймати по встановленій нею ціні всяку кількість краєвого хліба, що їй пропонується.

Ця прийомочна ціна мусить установлюватись, незалежно від світових риночних цін, на такому рівні, щоб було забезпечене заховання краєвого хліборобства в незменшених розмірах, але щоб в той же час не допускалося зайве, над вимоги вказаного завдання, обтяження споживачів.

Управа монополії закупає чужоземний хліб без мита по існуючій світовій риночній ціні, а краєвий хліб — по встановленій нею прийомочній ціні; вона продає хліб споживачам по середній покупній ціні без усякого прибутку».

Дальшою вимогою програми в цьому напрямку є:

2. Енергійна підтримка всіх видів виробницьких товариств у сільському господарстві; встановлення безпосереднього звязку сіл.-госп. кооперативів для збуту з мійськими споживчими кооперативами з перспективою, при досить широкому розвитку, передання кооперативам монополії на розпорядження сільсько-господ. продуктами під контролем держави.

III. Боротьба проти заборженности сільського господарства.

«Капіталізм обернув маси люду у пролетарів; вони примушені ціле життя працювати під командою капіталіста, що дня загрожені безробіттям та осуджені на старості жити на жебрацьку допомогу.

Щоб уникнути цієї долі, завжди знаходиться багацько охочих набувати грунт по найвищій ціні, аби лише мати можливість вести самостійне життя на власному клаптику. Їх земельний голод жене до гори ціни на грунти. Тому *риночна вартість* грунту завжди значно вища за *прибуткову його вартість*».

Звідсіль — обтяження грунту *гипотеками* (купівля, виділ співпадкоекців та ин.) і підвищення *орендних цін* до розмірів, які не залишають дрібному орендарю навіть достатньої заробітної платні.

Соціал-демократія намічає для боротьби проти заборженности: *дешевий кредит*; заходи, що мають на меті збільшити *пропозиції землі на продаж* (знищення майоратів та знесення приватних прав на мисливство та риболовство*); *обовязкове страхування від вогню, градобобою та пошести на худобу*; *обовязкове страхування на старість*; закон про *дрібну оренду на слідуючих підставах*.

«*Орендні договори* ухвалюються на термін не менше 6 років. Орендарь має право повсякчасно піднести питання про *зняження орендної платні*, коли, поза нею, йому не залишається за працю на орендованому участку навіть звичайної в даній місцевості винагороди. Питання вирішується *паритетними орендними комісіями* під головування судді.

Сила постанов загально-громадського законодавства про відшкодування за зроблені орендарем витрати та про зняження орендної платні в разі недороду не може бути скасована в порядку договору. На орендаря не може накладатися зобов'язання відмови від застережених йому законом прав, особливо ж права на відшкодування за втрати, що їх спричинює дичина. Порозуміння, по силі яких здавець має право на дотермінове розірвання договору, а також і в інших випадках, окрім вказаних у законі, мусять бути визнані недійсними.

Теперішнім дрібним орендарям мусить бути застережене право *продовжувати господарство на участку, що вони орендують*, і по скінченні терміну орендного договору, коли його припинення позбавляє їх засобів до життя, а його продовження не загрожує господарському існуванню здавця. Питання про *приявність цих умов* вирішується *паритетними орендними комісіями*».

IV. Податкова реформа в сільськ. господарстві.

Ціллю поступового реформування сільсько-господарського оподаткування — в межах, які не загрожують стійкості бюджету держави, провінції чи громади — програма ставить: *перетворити земельний податок в податок на земельну ренту*. Тому вона вимагає увільнення від земельного податку частини прибутку, що по суті складає *заробітну платню селянина та працюючих членів його родини*, а також *неоподаткування тих селянських участків, прибуток з яких не перевищує такої заробітної платні*. Земельний же податок на прибутки поверх цього мусить бути *різко прогресивним*, а на землі, що використовуються в цілях *роскошів*, *незалежно від податку, що визначається їх вартістю*, мусить бути *призначений ще спеціальний додатковий податок*.

Далі проектується *знесення податку з обороту на предмети харчування й податку на цукор*, зняження податку на *вино* й знесення *відрахувань на церкву*.

Б. ЧЕРГОВІ ВИМОГИ НА КОРИСТЬ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЛЕТАРІЯТУ.

1. Розвиток робітничого законодавства охорони праці й робітничого страхування.

В програмі зазначено, що промислові робітники добивалися законодавства для захисту своїх інтересів десятиліттями *класової боротьби*;

*) В Австрії велику ролю грають *мисливські маєтки*, що належать багачам та займають величезну площу.

дали підкреслено, що лише своєю участю в цій боротьбі сіль.-госп. робітники та службовці можуть досягти зрівняння їх з промисловим пролетаріатом. Програма детально формулює вимоги, що по суті зводяться до передання справи охорони праці в сільському господарстві до компетенції держави та поширення на сіль.-госп. пролетаріат загально-робітничого законодавства (закон про примирливі камери й колективні договори; суди по справах праці; робітничі комітети в підприємствах що мають не менше 20, та уповноважені в підприємствах, де працює не менше 5 найманих робітників; участь сіль.-госп. робітників та службовців у робітничих палатах; паритетні установи по справах праці; біржи праці).

«Видання державного закону про *робочий час* у сільському і лісовому господарстві.

Пересічно за рік робочий час не мусить перевищувати 8 годин на день. В цих межах колективні договори можуть установлювати довший робочий час у літі, а коротший у зимі, а також означити окремі розпорядки для робітників, що зайняті доглядом за худобою та домашніми працями.

Для робітників, що зайняті доглядом за худобою й домашніми працями в *дрібному селянському господарстві*, робочий час мусить бути урегульований окремими законодавчими постановами про мінімальний щоденний відпочинок та мінімальні перерви у праці.

36-годинний, а в зимі 42-годинний *недільний відпочинок*. Вільний день серед тижня для зайнятих у неділю доглядом за худобою та домашніми працями.

Понаднормальна, а також *надзвичайна праця* у неділю допускається лише в разі небезпеки для врожаю чи худоби. Винагорода за понаднормальну працю мусить бути на 50%, а за надзвичайну недільну — на 100% вище, ніж платня за робочі години в межах законного робочого часу. При врахуванні цієї винагороди береться в обрахунок також уся платня натурою.»

Далі слідує: *відпустки*, правила про *помешкання* для робітників і прислуги, правила про запобігання *нешасних випадків*, охорона *жінок, підлітків та дітей*, об'єднання сільсько-господарської та лісової *інспекції* з загальнопромисловою, поширення всіх видів страхування на сільсько-госп. робітників та службовців, поширення охоронних правил на *чужинських зайшлих робітників*, ратифікація конвенцій, випрацьованих *міжнародним бюро праці*.

II. Улаштування мешкань для безземельних сільсько-господарських робітників.

Програма вимагає асигнування з державних і провінціальних грошей таких коштів, які вистачали б для збудування потрібних *мешкань* протягом ближчих 10—15 років. Громади мусять визначити *участки* для будови з правом діличної оренди. «На сіль.-госп. робітників, що таким робом оснувалися неможна накладати обов'язок працювати у певного господаря чи в обмеженого кола господарів.»

III. Охорона власного господарства сільсько-господарських робітників, що мають ґрунти.

В цьому розділі програми мова йде про ту бідноту, якої власні господарства не вистарчають для виживлення і яка тому примушена йти чи посилати дітей на працю до діличів та заможних селян.

Основні вимоги програми зводяться до відновлення прав цієї верстви селянства на користування *громадськими землями*; поділ чи відібрання цих земель слід заборонити.

При цьому права користування громадськими *пасовищами та лісами* мусять бути позбавлені всі селяне, що мають вистарчаючу кількість цих угод на правах власності; навпаки, вся решта обивателів громади мусять мати рівні права на користування ними в межах, необхідних для господарства; *пасовиська й луки* мусять віддаватися в довготривалу оренду обивателям громади, власне господарство яких не досягає *споживчої норми*; громади зобов'язані забезпечувати оброблення угод у господарствах,

що не мають власної робочої худоби й субсидувати для цієї мети супряжні товариства; виборче право до сільсько-господ. палат мусить бути поширене на всіх, що ведуть господарство.

IV. Збільшення земельної власности громад.

Щоб громади мали достатній земельний фонд для виконання завдань, що на них покладаються, — програма вимагає 1) відібрання й передання громадам одрубних (себто окремо положених) земель великих маєтків; 2) повернення громадам угод, під ріжними притоками відібраних від них після 1848 року; застереження за ними переважного права на купівлю земель, які продаються.

V. ПЕРЕХІД ДО СОЦІЯЛІСТИЧНОГО УСТРОЮ.

«Велика землевласність повстала із грабунку народньої власности й прав народу на користування землею, що практикувався на протязі століть цісарями, шляхтою, церквою та капіталістами. Награбована власність панів розвинулася за рахунок трудової власности селян.

В боротьбі за піднесення сільського господарства й сільського пролетаріату соціалізм натикається на кайдани великої землевласности. Він мусить пірвати їх. Завданням соціалізму стає повернути всьому народові землю, що й на протязі століть відібрали в народу пануючі класи.»

I. Соціалізація великої лісової власности.

Маючи на увазі те значіння, яке має для Австрії горне альпійське господарство (лісництво, та скотарство), розділ цей дуже подрібно впрацьований у програмі.

«Приватна й церковна велика лісова власність мусить бути експропрійована, великі ліси повернені у власність держави.

Соціалізовані ліси мусять використовуватись, з боку господарського не як капіталістичні доходні ліси, а як соціалістичні ліси громадського користування. Ціллю лісового господарства мусить бути не найвищий прибуток, а найліпше обслуговування народнього господарства. Через те керування лісами мусить бути збудоване так, щоб можливо ліпше злучити інтереси дрібного господарства з усесторонніми інтересами громади, а особливо скотарства. Для цього на чолі керування лісами, як загальнодержавного так і районного мусять бути поставлені органи, в яких поруч з державою, були б представлені лісові робітники й службовці з одного боку, та селяне з другого».

Через недостачу місця тут не можна подати всі ті, надзвичайно цікаві детальні вимоги, що ними програма намагається конкретизувати ці загальні тези.

II. Соціалізація великого сільського господарства.

«Сільсько-господарське велике виробництво необхідне як носій та вихідний пункт технічного прогресу. Велике господарство має можливість найбільш повно використовувати всі здобутки сучасної науки й техніки в сіл. господарстві. Його приклад примушує й селян до поліпшення методів господарювання.

Але велике виробництво може виконувати це завдання лише при умові, коли на чолі його стоять здібні господарі. Випадковість одідичення не гарантує цього. Тому велике виробництво може досконало виконувати своє призначення у загальній системі народнього господарства лише тоді, коли ним орудує держава в інтересах суспільства.

До удержавлення великої землевласности штовхає ще й друга потреба. Зі зростом чисельности населення, розвитком шляхів зполучення та промисловости росте й земельна рента. Щоб її зріст, продукт суспільного прогресу, служив для збагачення не окремих великих землевласників, а всього народу в цілому, ґрунти великих маєтків мають стати власністю держави.

Тому соціал-демократія вимагає:

Великі сільсько-господарські маєтки підлягають експропріації й переданню у власність держави, яка порядкуватиме ними таким способом:

1. Одрубні землі великих маєтків мусять бути передані громадам в

місцевостях, де велика землевласність охоплює особливо велику площу, а недостатній наділ землею селянства особливо перешкоджає раціональному господарюванню в дрібних підприємствах, громадам можуть передаватись, окрім одрубних земель, також і інші придатні частки великих маєтків.

2. Ті частки великих маєтків, що на них не ведеться великого господарства і що не менше як протягом одної генерації віддавалися для оброблення *дрібним орендарям*, мусять бути передані громадам для здавання в *дідичну оренду* місцевим орендарським родинам.

3. На інших частинах маєтків мусять провадитись велике господарство на громадських основах.

Коли й поскільки нема ще необхідних умов для раціональної організації громадського господарства, великі підприємства мусять віддаватись в оренду найбільш хазяїновитим сільським господарям. Орендарі зобов'язані утворити із цих маєтків зразкові підприємства, які могли б обслуговувати сільсько-госп. навчання і сусідні селянські господарства; використовувати їх під контролем держави в цілях досвіду; постачати селянам насіння на сприятливих умовах та давати їм у користування робочу худобу й машини.

III. Селянин у соціалістичній громаді.

«Соціалізм бореться з *грабіжницькою власністю* пануючих клас, а не з *трудовою власністю* селян. Соціалізація першої не загрожує другій, а зміцнює її.

Селяне були вже й перед добою фєвдального суспільства. Вони жили в фєвдальному суспільстві й живуть у капіталістичному. І в соціалістичному суспільстві житимуть вони як свободні власники на власному ґрунті. Але соціалістичний устрій як і кожний інший попередній устрій, перетворює як правові умови, так рівно й умови господарського існування селянської землевласності.

1. *Перехід великих банків, великої промисловости й великої торгівлі* у всенародню власність увільнить селян від процентового поневолення фінансовим капіталом, від диктування трєстами цін, від експлоатації капіталістичною торгівлею.

В капіталістичному суспільстві частка селянина в загальній сумі продуктів громадської праці залежить від ринку, від гри сліпих економічних сил. Наслідком анархії капіталістичного способу виробництва періоди *тяжких сіл-госп. криз* змінюються періодами *гноблючої дорожнечі сіл-госп. продуктів*. При соціалістичному устрої громада керує з одного боку промисловістю, що постачає селянам знаряддя й предмети споживання, а з другого збутом виробів селянського господарства. Тим самим громада вперше одержує можливість забезпечити *рівномірний розвиток промисловости й сільського господарства* та свідомо регулювати частку селянина у загальній сумі продуктів громадської праці.

2. У капіталістичному суспільстві завжди є безліч люду, охочого купити землю по ціні, що далеко перевищує її продуктивність, аби лише позбавитись незабезпеченого ані на один день життя найманих робітників у капіталістичних підприємствах. Понаднормальна оцінка землі неминуче приводить до нового обтяження її гіпотєками при кожній переміні володіння. *Гіпотєчний капітал* забирає собі ренту селянського господарства, його прибуток та проценти на витрачений капітал, зоставляючи селянину самому витягати з ґрунту заробітню платню за свою працю.

Ця експлоатація селян гіпотєчним капіталом, лише тимчасово відсунена обезціненням грошей, може бути лише тимчасово знята, але не остаточно знищена.

Тільки в громаді, що гарантує кожному працюючому забезпечене мешкання, забезпечене прикладення праці й забезпечену опіку на старість, — ніхто не захоче переплачувати за ґрунт. Тільки в соціалістичній громаді зі знищенням причин *понаднормельних цін* на ґрунти зникне сама причина поневолення хлібороба гіпотєчним капіталом. Лише з увільненням робітника від експлоатації промисловим капіталом остаточно увільниться і селянин від експлоатації капіталом гіпотєчним.

3. В капіталістичному суспільстві над мишленням і вчинками людей панує дух господарства, розрахованого на прибуток. Лише соціалістичне суспільство в процесі свого розвитку ступінево прищепить масам дух то-вариської солідарності і тим самим утворить психологічні передумови для найвищого розвитку селянських кооперативів. У своєму дальшому розвитку кооперація зможе все в більшій мірі допомагати селянам користуватись тими вигодами, що їх дає велике господарство, та поставить найбільші здобутки сучасної техніки й науки на службу селянському господарству».

За «С. В.» подав С. Горський. —

ГОЛОВНІШІ РЕЗОЛЮЦІЇ

Міжнароднього Соціалістичного Конгресу в Марселі 22—27 серпня 1925 р.

1. СПРАВА СХОДУ.

В той час, коли міжнародні відносини в Західній Європі під сталим натиском робітничої маси починають ставати мирнішими, положення на Сході Європи визначається цілим рядом небезпек та вимагає найпильнішої уваги Соц. Роб. Інтернаціоналу.

Від часу упадку англійської робітничої влади антагонізм між капіталістично-імперіалістичними державами, особливо між Великобританією з одного боку та С. С. С. Р. з другого дуже загострився.

В цих капіталістично-імперіалістичних державах наслідком страху перед національно-революційними рухами в Китаї, в Індії та в мусульманських країнах — зростають такі сили, які домагаються від цих держав агресивної політики супроти С. С. С. Р.

Комуністичний Інтернаціонал має також ілюзію, ніби-то визволення робітників може бути принесене на багнетах переможних совітських армій та що потрібна нова світова війна для того, щоб вибухла всесвітня революція. Комінтерн піддержує революційні рухи в Азії та в Африці, в тій надії, що спершися на ці рухи, він завдасть капіталізму смертельний удар.

Ці антогоністичні тенденції криють у собі серйозну небезпеку нової світової війни. Цією небезпекою найбільше загрожені сусідні з С. С. С. Р. держави між Балтійським та Чорним морем, а також держави Балканські. Утворення цих нових держав, як наслідок визволення народів із ярма Романових, Габсбургів, Гогенцолернів означає велику перемогу демократії. Але значіння цієї перемоги було зменшене тим, що границі тих держав були встановлені в інтересах та під безпосереднім впливом імперіалістичних держав, що в богатох випадках було порушено право самоозначення народів та було потоптано право національних меншостей. Стан постійного неспокою, який наслідком цього, а також наслідком політичної реакції в ряді цих нових держав панує в цій частині Європи, загострюється ще з двох причин. З одного боку ці держави перебувають під загрозою повстань, які організуються під впливом Комінтерну лише для того, щоб служити приводом для приготування цим країнам долі Грузії та Вірменії. З другого боку — капіталістично-імперіалістичні держави можуть використовувати ці країни як таран проти С. С. С. Р. Таке положення тим більше загрозиве, що кожний конфлікт на Сході може викликати пожежу у цілій Європі.

Беручи на увагу цю небезпеку, Конгрес заявляє:

1. Інтернаціонал боронить без застереження прав новопоставлених держав на вільне й незалежне існування. Інтернаціонал рішуче заявляє ще раз, що соціалістичні партії, головним чином великих держав та країн сумежних з С. С. С. Р., повинні боротись проти всякої ворожої політики, направленої проти С. С. С. Р., і мають домагатися відновлення мирних політичних та економічних зносин з С. С. С. Р. Конгрес з задоволенням констатує поліпшення міжнароднього положення С. С. С. Р. від часу остан-

нього Конгресу в Гамбурзі, головню в наслідок діяльності соціалістичного Інтернаціоналу. Правне визнання С. С. С. Р. Німеччиною, Англією, Італією, Австрією, Францією й іншими державами зламало дипломатичний бойкот, який капіталістичні держави хотіли завести проти нього.

Цей факт дає Інтернаціоналу право закликати російський народ, щоб він боровся за відновлення певної політичної та професійної волі в С. С. С. Р. і виступав проти всякої агресивної та імперіялістичної політики власного уряду, а також проти пропаганди, що має на меті насильне втручання до внутрішніх справ інших країн. Роб. Соц. Інтернаціонал пересвідчений, що воєнна небезпека значно зменшилась би, коли б про війну та мир рішала в С. С. С. Р. не диктаторська влада, а народи цього союзу. Тому Інтернаціонал підтримує всіма силами змагання соціалістичних партій С. С. С. Р. що до демократизації режиму совітського союзу та відновлення політичної волі.

2. Інтернаціонал вітає пробудження широких працюючих мас китайського, індійського та мусульманського світу. Інтернаціонал переконаний, що нової світової війни можна уникнути лише тоді, коли європейсько-американська демократія сама визнає право на самоопаначення за всіма народами та переведе це в життя проти європейського та американського імперіялізму. Інтернаціонал через це зобов'язує всі соціалістичні партії вести постійну енергійну боротьбу за право на самоопаначення поневолених народів Азії та Африки. Інтернаціонал запевняє китайських робітників у своїй повній солідарності і вимагає зокрема для Китаю усунення утиску чужих держав, знесення системи концесій та негайного заведення модерних законів для охорони визискуваних китайських робітників.

3. Інтернаціонал домагається права на самоопаначення для всіх народів, поневолених договорами 1819 року та рішеннями Конференцій Посаів, а також для народів С. С. С. Р., що здобули собі державну самостійність під час революції, як Вірменія, Грузія, Україна та інші. Інтернаціонал сподівається від усіх своїх членів, що вони енергійно боронитимуть права національних меншостей, домагаючись для меншостей, що живуть на територіях компактною масою — автономії, а для розсіяних — рівноправності та волі уживання рідної мови, а також розвитку їх шкільництва та культури. Інтернаціонал стверджує, що тривкий мир буде забезпечений лише тоді, коли — згідно ст. 19 Статуту Ліги Націй — міжнародне право розвиватиметься у такому напрямі, що стане можливою ревізія упорядкування держав та державних кордонів на підставі права на самоопаначення народів, мирними засобами шляхом мирових судів та плебісциту, щоб поневолені народи не мусіли чекати свого визволення від нових війн. Інтернаціонал констатує, що примінення цього принципу на Сході Європи передпокладає і вимагає, щоб С. С. С. Р. вступив до Ліги Націй.

4. Інтернаціонал з обуренням осуджує панування насильства та терору по деяких країнах, головню в Болгарії та звертається з закликом до всіх соціалістів, щоб вони всіма силами протистали цим актам насильства і домагались припинення всякого терору.

II. БОРОТЬБА ЗА МИР.

1. Капіталізм та війна.

Конгрес Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу нагадує цілому пролетаріатові, що капіталістичний режим вільної конкуренції втягає пануючі класи всіх країн у боротьбу за сировину та ринки з метою експлуатації людської праці та накопичення капіталу. Цей устрій є основною причиною небезпеки війни.

Спираючись то на вузький егоїстичний протекціонізм, то на безмежну вільну конкуренцію, що доходять до спекуляції конкурентними цінами, цей устрій втягає увесь світ у справжню балканізацію, зовнішніми відзнаками якої є безробіття, дорожнеча, грошовий нелад, економічні та фінансові кризи. Виробництво, обмін, та споживання залежать від небезпечної анархії вільної конкуренції; найгірші наслідки цього устрою лягають найбільшим тягарем на робітничу класу.

Лише соціалізм може покласти цьому край. Він встановить правильний розподіл сировини, зліквідує класові противенства, знищивши експлуатацію людини людиною, та з'організує виробництво на основі потреб, а не для прибутків. Він збудує все господарське життя на основах колективної організації, замість хастичної та безглуздої боротьби, в якій сильніший нищить слабшого. Не загострювати противенства поміж народами, але погоджувати їх спільні інтереси буде соціалізм.

Через це соціалізм є тою могутньою силою, яка утворить остаточний мир у цілому світі; найбільш певною запорукою тривалого миру буде політична перемога робітничої класи у всіх або принаймні в головніших країнах.

2. Пролетаріят та Ліга Націй.

Пролетаріят бореться за високий ідеал, в якому суверенітет праці зливається з суверенітетом демократії та з безпечністю народів.

Але вже й тепер пролетаріят є досить сильний, щоби, впливаючи на уряди, направити людство на шлях, який веде до миру.

Робітнича класа знає, що небезпека війни збільшується завдяки мировим договорам, особливо з-за тих постанов, які погано або незадовольняюче вирішили національні питання та неправильно урегулювали долю національних меншостей.

Робітнича класа знає, що статут Ліги Націй не приніс такого обмеження суверенітету окремих держав, якого вимагає в сучасний мент солідарність народів; що в цьому статуті нема безумовного позбавлення урядів права проголошувати війну; що спільний виступ проти держави, яка перша починає війну, ще не досить підготовано.

Організований у Р. С. І пролетаріят одобрив створення Ліги Націй. Але він проголошує, що Ліга Націй ніколи не виправдає покладених на неї надій, якщо до її складу не вступлять усі країни з рівними правами та рівними обов'язками; якщо вона не визнає необхідности нищезазначеної програми миру та якщо під цю міжнародню організацію не буде підведений міцний економічний фундамент.

Тому робітники домагаються Ліги Націй дійсно демократичної та охоплюючої всі народи.

Вони вимагають, щоб 19-ий пункт статуту, який передбачає перегляд договорів, був ясно зформулований та щоб йому був наданий дієвий характер.

Вони вимагають, щоб поруч з Міжнароднім Бюром Праці існуючі дотепер економічні органи Ліги Націй були перетворені в справжню міжнародню економічну раду, в якій взяли-б участь представники професійних та кооперативних організацій. Завданням такої ради мусіло б бути вивчення інтернаціональних проблем виробництва та споживання, догляд за грошовими системами, полегшення обміну товарів та транспорту, забезпечення справедливого розподілу сировини поміж усіма народами, боротьба проти протекціонізму та економічного націоналізму і, нарешті, координація та об'єднання економічного законодавства різних країн.

Усі без виключення конфлікти, в тому числі і такі, що можуть повстати з трактування та виконання мирових договорів, обов'язково мусять бути передані третейському суду. Робітники вимагають, щоб кожний уряд, який, під будь якою вимовкою, відмовиться від третейського суду або не буде підлягати його рішенню та почне війну, було трактовано як ініціатора війни та ворога власного свого народу й цілого людства.

Вони вимагають, щоб рішуче не було допущено військових акцій, за виключенням оборони проти нападу або за дозволом ради чи пленума Ліги Націй.

Робітники добре знають, що теперішня, не досить певна, репараційна політика та відмовлення від знулювання міжсоюзних боргів неминуче доводять до зростання безробіття, та що ці проблеми мусять бути вирішені на основі принципів інтернаціонального соціалізму.

Вони вимагають, щоб освіта й виховання дітей були просякнуті духом пацифізму та підготовлювала таким чином надійнішим шляхом моральне розброєння і вела до усунення ненависти поміж народами.

Ведучи неупинно класову боротьбу, пролетаріят досягне цих наслідков. Кожна його політична перемога, кожне зміцнення його класових організацій буде відбиватись як рішуче й раз у раз зростаюче збільшення його впливу на політику та рішення Ліги Націй.

Організований пролетаріят переконаний, що мир мусить бути оснований на системі третейської розправи та на загальному й цілковитому роззброєнні. Заховуючи свою цілковиту незалежність, пролетаріят буде впливати в цьому напрямі на Лігу Націй.

Ось чому Робітничий Соціалістичний Інтернаціонал вимагає від Ліги Націй, щоби вона перебрала на себе ініціативу скликання конференції, яка знайшла-б шляхи, що могли б довести до загального роззброєння.

3. Інтернаціонал та окремі договори.

Міжнародний соціалізм закликає пролетаріят вести щоденну пропагандійну й парламентську працю та вирішувати питання, які стають на чергу дня, керуючись вищезазначеними принципами.

Вже й тепер секції Р. С. І. відіграли важну роль, вперше показавши приклад згоди для вироблення загальних рішень, які в царині репараційної проблеми почасти прийняті й урядами. Секції Інтернаціоналу продовжуватимуть свою діяльність у цьому напрямі; Р. С. І. надіється при цьому на активну підтримку своїх американських секцій що до переведення в життя, в згоді з європейськими секціями, соціалістичних рішень в питанні міжсоюзних боргів.

Щодо питання безпеки, то Інтернаціонал з задоволенням констатує, що деякі партії — данська, голандська, шведська та норвежська — добились законодавчих рішень, направлених до роззброєння або до скорочення озброєння. Інтернаціонал вітає інші свої партії за їх зусилля збити Лігу Націй дієвою, міцною та життєвою.

Працюючи в цьому напрямі, Інтернаціонал підтримував усякі заходи, які мали на меті примусити уряди ратифікувати женевський протокол. Останній є, на думку Інтернаціоналу, здійсненням ідей, покладених в основу Ліги Націй, та одночасно першим серйозним кроком по шляху до роззброєння.

Конгрес Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу солідаризується з заявами своїх секцій англійської, німецької, бельгійської та французької, що були проголошені на Лондонській та Брюсельській конференціях. Він підкреслює, що «труднощі, які щойно тепер виникли поміж державами, були б усунуті, якби всі держави прийняли проект протоколу, виробленого в Женеві у вересні 1924 р.» Конгрес рішуче настоює на тому, щоб уряди Англії та її домініонів не відкладали та не відмовлялися від ратифікації женевського протоколу.

Конгрес підкреслює, що коли тепер дипломатія знов примушена шукати гарантій безпеки в окремих договорах, то відповідальність за це лежить на тих, хто не згожувався на заключення, в межах Ліги Націй, загального пакту, який був би поширений на всі народи з рівними для всіх правами та обов'язками.

Недосконалість подібних окремих гарантійних договорів полягає в тому, що вони не зв'язані з якимись заходами щодо роззброєння.

Вони не мусять мати жадних таємних статів. Вони мусять ґрунтуватись на системі взаємних гарантій, що носили б загальний характер та контролювались би Лігою Націй в рамках її статуту. Вони не повинні бути направлені проти якої небудь держави, або групи держав. Вони не мусять служити до відновлення ніби-то рівноваги держав. Жадній країні не може бути дано право автоматичного вживання санкцій. Останнє припускається лише при дотриманні умов, які передбачені статутом Ліги Націй. Подібні гарантійні договори не повинні служити у майбутньому перешкодою для заходів, що стремлять до здійснення арбітражу та роззброєння в межах та під контролем Ліги Націй.

Гарантійний договір, який підготовляється шляхом дипломатичного листування поміж Німеччиною та іншими державами, ще невідомий у своїй остаточній формі. Невідомий ані його обсяг, а ні точний зміст. Коли він стане відомим в остаточному вигляді, то партії тих країн, яких він безпе-

середньо торкається, повинні негайно його розглянути на спільній конференції разом з Екзекутивою Р. С. І.

Інтернаціональний соціалістичний Конгрес в повній згоді з рішенням, прийнятим на Брюссельській конференції деяких його партій, констатує, що «існуючі в сучасній мент труднощі можуть бути легко вирішені і навіть зовсім усунені шляхом примінення норм, передбачених статутом Ліги Націй при умові, що Німеччина вступить до неї з рівними для всіх інших народів правами й обов'язками. Бо статут ясно говорить, що за виключенням передбаченого статтею 16-ою випадку простого нападу, жадна держава не має права самостійно вирішувати питання про те, чи є порушення договору рівнозначне з насильним актом. Тому а ні арбітражні, а ні гарантійні договори не можуть покласти на якусь державу більш тяжких з'обов'язань, або надати їй більших прав, ніж права та з'обов'язання, які випливають із самого статуту Ліги Націй».

Конгрес підкреслює, нарешті, що «занепокоєння, які повстали в громадській думці Німеччини та С. С. С. Р. щодо примінення статті 16-ої на випадок конфлікту, в котрий було б втягнуто С. С. С. Р., в значній мірі втратили б підставу, коли б С. С. С. Р. вступив до Ліги Націй».

Робітничий Соціалістичний Інтернаціонал пропонує всьому пролетаріатові впливати на уряди Німеччини та С. С. С. Р., щоб побудити їх увійти до Ліги Націй. Одночасно він закликає робітничу клясу тих країн, які приєднались до Ліги Націй, продовжувати свою боротьбу за женеvський протокол та слідувати за справедливістю гарантійних договорів, які будуть внесені на затвердження парламентів.

4. Діяльність Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу.

Як з парламентської трибуни, так само й у щоденній своїй агітації в країні представники Інтернаціоналу мусять, підкреслюючи невинстарчальність окремих гарантійних договорів, викривати егоїзм та засліплення соціально-реакційних партій і їх урядів, які придушують волю народів і не дають їм можливості організуватись для боротьби за мир. Мріючи про реванш, виховуючи мрії про брутальну реакцію, ці уряди свідомо перешкоджають реальному встановленню миру.

Цими своїми поглядами представники Р. С. І. відмежовуються не менш рішуче від ідеології большевизму, який конструктивній волі соціалізму протиставляє свої мрії безглуздої руйнації і цим лише відсовує час, коли пролетаріат, ставши паном своєї долі, в умовах добробуту та волі зуміє здійснити своє цілковите визволення.

Щоб прискорити розвиток цього процесу, конгрес доручає Екзекутиві продовжувати почату вже нею працю для зближення між партіями країн, найбільш заінтересованих, та для утворення тісного контакту з Міжнародною Федерацією Профсоюзів. Екзекутиві доручається користуватися кожною великою подією міжнародного життя, яка торкається питання миру, щоб давати робітничій клясі вказівки щодо певної політичної лінії та лозунгів. Цим буде досягнута спільна діяльність усього соціалістичного пролетаріату, яка найпевнішим способом буде сприяти встановленню загального миру.

III. 8-ГОДИННИЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ.

Конгрес підтримує вимогу соціалістичного робітничого руху про 8-годинний робочий день та суботній післяобідній відпочинок для всіх робітників. Конгрес вітає соціалістичні робітничі організації, яким вдалося досягти законодавчого закріплення 8-годинного робочого дня, та висловлює надію, що наші товариші не припинять своїх домагань, доки за допомогою фабричної інспекції, способів управління та робітничого контролю, 8-годинний робочий день не буде переведений в життя справді, а не лише теоретично. Конгрес доручає своїй Екзекутиві порозумітись з Управою Міжнародної Професійної Федерації про ведення невпинної міжнародної пропаганди на користь здійснення 8-годинного максимального робочого дня без регулярних понаднормальних годин, дозволення яких обезцінює численні вже виборені закони.

Конгрес констатує далі, що виробництво в деяких галузях остільки шкідливе для здоров'я та остільки небезпечно, що 8-годинний робочий день є для них занадто довгий; він вимагає у цих випадках, хоч би з міркувань гуманності, ще більшого скорочення робочого дня.

Конгрес звертає увагу робітників усього світу на той факт, що Вашингтонська конвенція ще й досі не ратифікована багатьма державами, які є рішучими у господарському відношенні, та вимагає від усіх парламентських фракцій тих партій, що входять до Інтернаціоналу, щоб вони не проминали жадного випадку для виступу в парламенті з цього приводу. Конгрес нагадує, що всі держави, які підписали Версальський договір, морально з'обов'язалися закріпити 8-годинний день законодавчим шляхом, та вимагає від урядів, які ще не ратифікували Вашингтонської конвенції, щоб вони негайно це зробили.

Конгрес одночасно нагадує, що Вашингтонська конвенція не задовольняє всіх вимог робітників, особливо тим, що вона не торкається торговельних службовців, моряків та сільсько-господарських робітників. Не зважаючи на це, Конгрес вимагає, щоб та частина наших вимог, яка викладена в конвенції, негайно стала законом у всіх державах. Констатуючи особливу важливість вирішення цього питання в Англії, Німеччині та Америці, Конгрес закликає особливо робітників цих країн до найбільших зусиль, щоб довести, що ратифікація Вашингтонської конвенції є життєвим питанням для мас Англії, Німеччини й Америки.

Конгрес закликає всі належні до нього партії домагатися, щоб кожна година, коли робітник знаходиться в розпорядженні підприємця, зарховувалася як робочий час.

Конгрес з радістю зазначає великі успіхи, здобуті робітничими організаціями в боротьбі за скорочення робочого часу та з задоволенням вітає це найцінніше зі всіх професійних досягнень робітничої класи.

Конгрес підкреслює, що завдяки скороченню робочого часу мільони робітників вибороли собі більше вільного часу. Але він вважає, що одного вільного часу не досить, що законодавчим шляхом мусить бути встановлена для робітників можливість користуватися цим вільним часом для підвищення свого фізичного, духовного та культурного розвитку. Конгрес доручає Екзекутиві усіма можливими засобами підтримувати організації, які переводять боротьбу не лише за скорочення робочого часу, але й за поліпшення та підвищення життєвого рівню робітників та за скріплення їх з'організованости.

IV. БЕЗРОБІТТЯ ТА УМОВИ ПРАЦІ.

З часів війни проблема безробіття набула надзвичайної гостроти та особливо загрожуючої форми. Страшна світова пожежа надовго дезорганізувала все господарське життя. В промисловості, торгівлі та транспорті знищена чи поспута значна частина знаряддя. Покупна здібність великої кількості споживачів значно понизилась. Важні країни збуту стали недосяжними. Країни виробу предметів харчування та сировини позбавились можливости вивозу. Усі звиклі шляхи світової торгівлі сильно дезорганізовані, а взаємна ворежнеча народів ще більш загострила утворене всім тим критичне положення. В цьому ж напрямку діють також і невирішені ще питання, що зв'язані з мировими договорами, репараціями, воєнними боргами то що, а також порушення свободи зносу та товарного обігу через охоронну митну політику. Таким чином політичне безладдя ще збільшує розгортіш, що панує в економічному житті, й до причин безробіття, які витікають із нормального ходу капіталістичного господарства, приєднуються ще й причини, які є наслідком найбільшої катастрофи останнього часу, за що, правда, тяжка відповідальність падає на той же капіталізм.

Ці обставини тим більше з'обов'язують Інтернаціонал зі всією послідовністю продовжувати свою боротьбу за законодавчі заходи в окремих державах та за координовані міжнародні заходи для забезпечення пролетаріатові «твердого прожиткового мінімуму», відсутність якого утворює

незабезпеченість існування, так само незносну, як і неприкриті злидні, та являється найбільш поважною загрозою піднесенню культурного рівня пролетаріату.

Конгрес звертає особливу увагу всіх об'єднаних партій на такі пункти:

1. Передовсім при безробітті необхідно домагатись забезпеченої законом допомоги, при чому держави й суспільства з'обов'язані постачати засоби для підтримки безробітних. Так само необхідно домагатись організації ринку праці, шляхом утворення бірж праці (які, однак, мусять утримуватись від постачання робітничої сили при страйках та локаутах) та бюро для подання порад при виборі чи зміні професії. При цьому особливо важно, щоб при організації державної допомоги безробітним та трудового посередництва був забезпечений найширший вплив професійних союзів. Конгрес вимагає найрішучішої боротьби проти спроб капіталістів в окремих країнах перемогти кризу шляхом зниження заробітної платні, продовження робочого дня та збільшення експлуатації робітничої сили. Такі методи приносять шкоду господарству та ведуть лише до дальшого загострення кризи. Конгрес підтримує вимоги професійних союзів про скасування дитячої праці, про введення 8-годинного робочого дня у всіх країнах та скасування післяобідньої праці по суботах.

2. Національними й міжнародними заходами законодавчого чи адміністративного характеру цілком можливо ослабити лихо сезонного безробіття, сприяючи, наприклад, у тій самій чи в сусідніх країнах розвитку певних галузей праці з таким розрахунком, щоб в одній галузі наступав період високої кон'юнктури як раз у той час, коли в другій наступає застій. Знаменні спроби, зроблені особливо в одяжній та будівельній промисловості доказали, який великий вплив на рівномірність виробу протягом цілого року та на скорочення мертвого сезону можуть мати правильна організація ринку та удосконалення техніки. Конгрес вказує на небезпеку порушення законів про 8-годинний робочий день, що стає все частішим та мотивується часто-густо саме сезонним характером відповідних галузей промисловості. Ці порушення часто уявляють з себе справжню премію технічному консерватизму й недотепності.

3. Конгрес не має в цей мент можливості займатись подрібно питаннями іміграції та еміграції, але не може не вказати, що поважне розрішення проблеми безробіття немислиме при недопущенні необхідного впливу зайвого населення з бідних, збіднілих чи захоплених кризою місцевостей до місцевостей багатих, де є кращі умови для прикладання праці. Претензії нечисленого населення на виключне посідання просторими та багатими країнами протирічать утворенню того міжнародного ладу, до досягнення якого зскрозані всі зусілля нашої організації. До тогож такі претензії, кінець кінців, утворили б нові й небезпечні джерела війн. Конгрес зовсім не думає, що хвилю еміграції слід залишити на волю випадку чи приватних інтересів. Навпаки, він тримається тої думки, що ці пересування населення треба організувати на широкій міжнародній основі. Договори, ухвалені по цьому питанню між ріжними державами, мусять вимагати для чужоземних робітників таких самих умов праці, які існують для місцевого пролетаріату. Конгрес постановляє, просити професійний Інтернаціонал приступити спільно з Р. С. І. до докладного вивчення цього питання, щоб випрацювати певні й конкретні вимоги для конкретного переведення їх в життя.

4. За останній час виникли різні проекти змигчення періодичних економічних криз шляхом випрацювання плянів громадських праць на довгий термін, доцільного розділення замовлень для залізниць та інших громадських підприємств, і регулювання важніших галузей виробу, а також кредиту. Такі спроби заслуговують уваги робітничих партій. Але вони, очевидно, не можуть привести до цілі, поскільки провід ними залишається в руках капіталістичних організацій, для яких привабливість великого зиску в епоху високої кон'юнктури ніколи не буде урівноважуватись жахом перед періодом депресії. Нові функції, що при такому порядку припадають на долю трестів та банків, являються новим поважним мотивом для

підпорядкування їх дійсному громадському контролю. Конгрес звертає увагу Екзекутиви на велике значення бойкоту всіх товарів, що вироблюються підприємствами, в яких не додержуються постанови Вашингтонської конференції про 8-годинний робочий день. Він доручає Екзекутиві виступати це питання спільно з Професійним Інтернаціоналом.

5. Усі пляни регулювання світового ринку будуть засуджені на неминучу невдачу при несталості валюти в багатьох країнах. Конгрес уважає, що утворена Лігою Націй фінансова комісія мусить дбайливо працювати над оздоровленням грошової системи і що уповноваження цієї комісії мусять бути поширені, щоб дати їй можливість успішно підтримувати країни зі зниженою вартістю грошей в їх зусіллях стабілізувати свою валюту. Конгрес рішуче підкреслює, що така підтримка не мусить бути зв'язана з умовами, що означатимуть довгочасне чи тимчасове ослаблення чи навіть знищення демократичної форми уряду або будуть рівнозначними встановленню справжньої диктатури фінансового капіталу.

6. Утворення стійкого й широкого світового ринку неможливе також при системі високих охоронних мит, що має тенденцію до такого широкого розповсюдження й є загрозою як економічному добробуту, так і миру. Конгрес прямує до організації виміну. Він вимагає, щоб господарська система колоніальних країн, особливо мандатних територій не зоставлялася на волю егоїзму метрополій, а була підпорядкована дійсно міжнародній інстанції й контролю Ліги Націй. Він вимагає розвитку соціального законодавства в цих країнах та територіях. Далі він вимагає системи, що вилучає торгівлю засобами харчування й важливими сировинами з під влади пануючих нині монополій. Він вимагає забезпечення справедливого розділення цих життєвих благ по твердих цінах при допомозі широких міжнародних союзів, що утворюють при допомозі уряду й під контролем Ліги Націй зв'язок поміж організаціями виробників та організаціями споживачів, особливо ж робітничими кооперативами.

7. Конгрес констатує, що всі вище вказані заходи для зменшення безробіття мають передумовою зміцнення громадського контролю над господарською діяльністю. Він нагадує, що безробіття може бути остаточно знищене лише тоді, коли цей контроль стане всеохоплюючим і коли система виробу в інтересах індивідуального ризику остаточно зникне, щоб дати місце соціалістичному господарству, системі виробу в інтересах суспільства.

ХРОНІКА УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО І РОБІТНИЧОГО РУХУ.

Америка.

18—20 травня 1925 року в м. Бофало в штаті Нью-Йорк шостий раз зібрались українські робітники на Чергову Конференцію Українського Робітничого Союзу. Український Робітничий Союз це єдина українська робітнича організація в Америці котра в період дезорганізації робітничого руху більшовиками твердо тримала прапор незалежності професійного робітничого руху і в період всяких політичних орієнтацій знає тільки одну орієнтацію на власні сили українського робітника і селянина. Не дивно, що по своєму світогляді Союз завжди був близький до європейського соціалістичного руху і тому ми з особливою приємністю мусимо зазначити поширення впливу Союзу на українське робітництво в Америці. Особливо мусимо це підкреслити тепер, коли наше робітництво в краю ще тяжко переживає разгром, заподіяний йому польською реакцією з одного боку і більшовицькою олігархією з другого. На шостій конференції було вже 176 делегатів від 11 штатів з рішавчим голосом. В перший день конгрес обрав мандатну комісію, котра перевірила правомочність делегатів. На другий день обрано Президію конгресу і комісію. На голову обрано було *Степана Корпана*, містоголову *Івана Зелеза*, секретарями *Осипа Замоточного* і *Григорія Лесюка*.

Далі обрано Комісії: виборчу, комісію прохань і скарг, пресову та

статуту. По полудні зложили звіти Голова, містоголова, секретар, скарбник, адміністратор «Народньої Волі» і її редактор та радні У. Р. Союзу

На останнім засіданні вибрано новий головний уряд Українського Робітничого Союзу. На Голову обрано Юрія Крайківського (118 голосів), містоголову — Степана Децика, секретаря фінансового — Степана Карпака, секретаря рекордового — Корнила Вишньовського, скарбника — Осипа Заплатинського, редактора «Народньої Волі» — Ярослава Чиж, управителя друкарні — Тому Шопея. Обрано також контрольну комісію в складі Михайла Саламандра, Теодора Мляка, Олекси Кобрини та 8 радних: А. Кендзєрську, О. Запотоцного, М. Гудзя, С. Любарського, І. Романишина, О. Яремчука, М. Музику і Вас. Кульчицького. З важніших постанов зазначимо постанову про те, щоб Екзекутива розробила питання 20-літнього життєвого забезпечення дорослих і дітей, а коли дозволять закони, щоб провела життєве забезпечення на 2.000 доларів посмертного та забезпечення на відповідні суми на 20 літ. Далі доручено Екзекутиві подбати перед владою, щоб діти за відповідною оплатою могли діставати зворот грошей, коли переходять з відділу дітей до відділу дорослих.

В часі від 17 до 21 травня 1926 р. в Скертон, Па відбулось річне засідання Головного Уряду Укр. Роб. Союзу. Після відкриття засідання Голова Ю. Крайківський дав звіт про діяльність. Згадавши важніші події за минулий рік, він назначив головні справи, які має вирішити засідання, а саме: справа статуту, справа нових родів забезпечення, перебудова «Дому Укр. Роб. Союзу» і ин.

Докладний звіт про це річне засідання відкладаєм до одержання відповідних матеріалів щодо перебігу засідання і його вислідів.

Українське Робітництво в Америці не йде вузьким шляхом чистого професіоналізму і все енергійно реагує на події політичного характеру, особливо на батьківщині. Цей внутрішній зв'язок робітників-емігрантів з краєм є тим більше важливий, що в умовах сучасної української дійсності живий і творчий дух української еміграції дає позитивні наслідки не тільки для неї самої, але й для вільної боротьби нашої нації як цілості. Хай же росте, кріпне і розвивається Український Робітничий Союз в Америці.

Під Польщею.

Українська соціалістично-радикальна партія повстала після з'їзду 14 лютого 1926 р. із старої радикальної партії в Галичині та із крайової організації соц.-рев. на Волині. З відповідними рефератами про об'єднання обох народницьких течій виступили на з'їзді С. Жук (с. р.) та М. Курах (радикал). Нараховує нова партія 3540 дійсних членів, головним чином незможних селян. Реферат про політичне становище українського народу і завдання новоутвореної партії виголосив Лев Бачинський; про ідеологію та головні основи програми реферував М. Курах; про земельну реформу — М. Матчак; про громадське самоврядування — І. Макуж. Польська поліція, не зважаючи на енергійний протест президії, розв'язала з'їзд, якому все ж таки вдалося пізніше зібратись в українському Академічному Домові, висунути свої постанови і вибрати виконавчі органи. Таким чином давно започатковане на Західних Землях об'єднання соц.-рев. з радикалами відбулось.

Однак не сталося повного об'єднання соціалістичних партій на Західних Землях, бо окремо продовжує існувати ще одна українська соціалістична партія — Українське Соціалістичне Об'єднання «Селянський Союз».

13—14 березня відбулась конференція делегатів окружних і районних організацій «Селянського Союзу». Заслухано такі реферати: політичний — пос. П. Васильчук, господарчий і в справах самоврядувань — пос. М. Чучмай, про земельну реформу — пос. С. Маківка, про податки — пос. С. Назарук, культурно-освітний — пос. С. Козицький, організаційний — пос. А. Братунь. У прийнятій цєю конференцією резолюції про міжнародне положення між иншим констатується, що українські працюючі маси в У. С. С. Р. своїм щоденним змаганням та щоденною працею надають радянській Україні щораз то все виразнішого характеру держави

українських працюючих мас. Про положення в Польщі в резолюції говориться, що «господарська і загальна політика в Польщі йде по лінії інтересів капіталістів, поміщицтва, класу та бюрократії; інтереси трудящих мас нехтуються. Констатується певний здви́г серед польських працюючих мас у бік класового перегрупування сил та загострення класових протиставлень, а також зазначається, що буржуазна частина політичних груп національних меншостей виразно схиляється до угоди з польською буржуазією на захист своїх класових інтересів.

«Селянський Союз» бажає створити єдиний фронт з робітниками, а не з українським міщанством і попівством та засадничо вважає можливою співпрацю з працюючими масами інших народностей, поскільки вони вповні і без застережень визнають національні і соціальні постулати українського народу. Однак «Союз» буде й надалі гостро боротись проти всіх, навіть і соціалістичних, польських партій, які, заманивши до себе несвідомі українські маси та використавши їх, рано чи пізно обдурять їх. Для відродження зруйнованого війною українського сільського господарства конференція вимагає довготермінового кредиту. Однак при сучасній господарській кризі в Польщі не тільки такого, але й короткотермінового кредиту не можуть дістати українські господарські установи через те, що польські урядові інституції, які уділяють його, керуються політичними мотивами; тому конференція закликає селян до організації своєї сільсько-господарської кооперації. Конференція констатує повну господарську бездіяльність теперішніх, в більшості призначених урядом, органів самоврядування та домагається перевиборів їх на основі п'ятичленної формули; домагається також скасування цілого ряду податків та реформи оподаткування на землю. Конференція констатує земельний голод на Західно-Українських землях, що обумовлюється двома причинами: по перше — сучасний розподіл землі, при якому трудове селянство посідає тільки 48,7% всього земельного простору, тоді як нетрудові землі становлять 51,3%; по друге — хижацька земельна політика польського уряду, котрий землі збанкрутованих поміщиків віддає військовим колоністам з корино́ї Польщі, насаджуючи таким чином цілий корпус жандармів на Українських землях. Справжню земельну реформу зможе українське селянство перевести тільки тоді, коли матиме свою владу.

Ще в кінці 1925 р. в поодиноких робітничих центрах Галичини були заложені гуртки під назвою «Робітничі Громади». Ініціатори й організатори цих гуртків вибрали, на нашу думку, правдивий шлях відновлення організаційного життя україн. пролетаріяту: вони не бавляться у «високу політику», не маючи під ногами твердого ґрунту, а взяли закладати вільні «Робітничі Громади», що мають цілючу культуру, освіту й матеріальну поміч українському пролетаріятові. Українське робітництво на західних землях, дез'орієнтоване й розбите завдяки політиканству та ріжним орієнтаціям на чужі сили, потребує в першу чергу здорової пролетарської освіти й організації для того, щоб успішно виступати на захист своїх інтересів. Із «Робітничих Громід» мусить повстати кінець-кінців партія українського пролетаріяту на місці колишньої У. С. Д. П.

Дружно й урочисто святкувало українське робітництво 1 ма́я ц. р. в Перемишлі Болехові й інших місцях.

1 червня ц. р. вийшло перше число газети «Вперед», що ставить собі цілючу мету «висловом домагання класово свідомого, на принципах міжнароднього революційного соціалізму вихованого українського пролетаріяту». Не бажаючи сепаруватись од організованого руху робітництва інших народів, новий орган українського соціалістичного пролетаріяту ставить на першому місці «клич самостійности зорганізованого українського пролетарського руху, диктований довголітнім досвідом і розумінням наших своєрідних відносин».

Побажаєм нашим товаришам найбільшого успіху в розпочатій ними великій праці для освіти й організації українського робітництва на Західних землях.

Буковина.

Завмерлий по військовій хуртовині український соціалістичний рух на Буковині почав знов ставати на ноги. Маємо на увазі відновлення укр. соц.-дем. партії на Буковині, яка разом з румунською і німецькою творить соц.-дем. партію Румунії.

Буковинські товариші видають газету «Боротьба». Партія обстоює програму міжнародної соціал-демократії доволі чітко, коли не рахувати певної плутанини у відношенні до комуністичного руху. Можливо, що це пояснюється тим, що боротьба проти комуністичного руху в Румунії тимчасом не є актуальною справою для соц.-демократії, яка всю свою енергію мусить віддати на боротьбу проти феодалного боярства і хижацького капіталу. Для характеристики становища наведемо платформу укр. соц.-дем. на Буковині, яку вони виставили перед останніми виборами до парламенту в травні 1926 р.: 1) скасування стану облоги та припинення терору над робітничо-селянськими масами; 2) амністія політичним в'язням; 3) свобода політичних та професійних організацій; 4) видання закону про 8-годинний робочий день; 5) підвищення зароб. платні робітникам; 6) допомога безробітним; 7) перенесення податкового тягару на землевласників; 8) асмія селянам без викупу і то селянам місцевим, а не окупантам; 9) школа на рідній мові.

Завдяки ретельній допомозі органів влади кандидати урядової партії вийшли з виборної кампанії переможцями, а соціалістичні партії не дістали жадного мандату. Але цей тимчасовий неуспіх не відбере у Буковинських товаришів енергії і завзяття в боротьбі та ще більш згуртує їх під прапором української соц.-демократії для систематичної, щоденної роботи над будівництвом партії, поширенням її ідей і поглибленням організаційного зв'язку з укр. робітничо-селянськими масами Буковини.

Підкарпаття.

Пропаганду ідей соціалізму та організаційну роботу серед місцевого пролетаріату й селянства провадять *Соціал-Демократична Партія Підкарпатської Руси*. Партія є красвою організацією, що об'єднує підкарпатський трудящий люд різних національностей — українців (русинів), мадярів, чехів, жидів та ин.; вона видає три органи — «Вперед», «Népszava» (мадяр.), «Zář Východu» (чеськ.) — для ведення яких утворено три окремі редакційні комісії. Провід належить Головній Управі, обраній на останньому III конгресі партії, який відбувся 8—9 листопада 1924 р. Голова управи — *Яцько Остапчук*, заст. голови — *І. Габор* і *В. Малий*, голови секретар — *Ст. Клочурак*, організац. — адміністр. секретар — *В. Піха*, адміністратор — *І. Мигалка*.

Господарська і культурна (скорше проти-культурна) політика старого мадярського уряду на Підкарпатті довела до того, що ця країна сильно підупала в економічному відношенні, а головна маса населення — русини — павперизувалась, попала до чужонаціонального елемента (переважно жидів) у повну економічну неволю та дійшла до стану великого анальфатизму. На ґрунті такого низького рівня економічного і культурного розвитку країни не могла, звичайно, розвинутиись і політична свідомість найбільшій частини краюного населення, серед якого працює соц.-демократія. Їй доводиться систематично й послідовно вести боротьбу проти комуністичної демагогії, якій легко піддається пригноблене й надміру визискуване робітництво та селянство, що прагне до свого визволення. Через свою відсталість і політичну невихованість трудящий люд Підкарпаття сподівається досягти скорішого визволення, йдучи за гаслами московського більшевизму. А підкарпатські комуністи, як свідчить посол до парламенту соц.-дем. *Я. Нечас*, творять найрадикальніше крило ком. партії в цілій чехословацькій республіці і хочуть за всяку ціну удержати ту свою славу; вони всі віддано і вірно сповняють накази Москви про збільшевичення комуністичної партії.

Але соц.-дем. Підкарпаття твердо ведуть свою лінію. В їхніх лавах непомітно розбрату і розкладової роботи більшевиків. У резолюціях,

прийнятих на останнім партійнім конгресі, ясно означено напрям політики партії: вона домагається од влади випрацювання «конституції Підкарпатської Русі», бо «те, що приготування до переведення автономії здержуються, спричинює моральні і матеріальні шкоди народові Подк. Русі»; партія вимагає скорого переведення земельної реформи «для соціального і господарського визволення убогих верств, понеже на Підк. Русі майже 80% землі знаходиться в руках великих і середніх землевласників»; далі партія вимагає індустріалізації країни в цілі розвитку продукційних сил та усунення безробіття, а «в інтересі охорони робітництва і промислових підприємств жадає, щоби Міністерство соціальної опіки приступило до правильного вибудовання тутешнього промислового інспекторату». Щодо питання мови, то партія «домагається, щоб у всіх урядах і школах і то не лиш народніх, але також середніх і всіх інших додержувалося безусловно материнської руської (української) мови».

При останніх виборах 15. XI. 1925 р. партія одержала 18.540 голосів до парламенту і 14.000 голосів до сенату. Комуністи одержали 74.000 голосів до парламенту (на 30.000 гол. менше, ніж при перших виборах). До сенату від соц.-дем. партії не пройшов її кандидат, але до парламенту партія знов провела інж. Я. Нечаса, який заступав уже соц.-дем. партію після перших виборів на Підкарпатті.

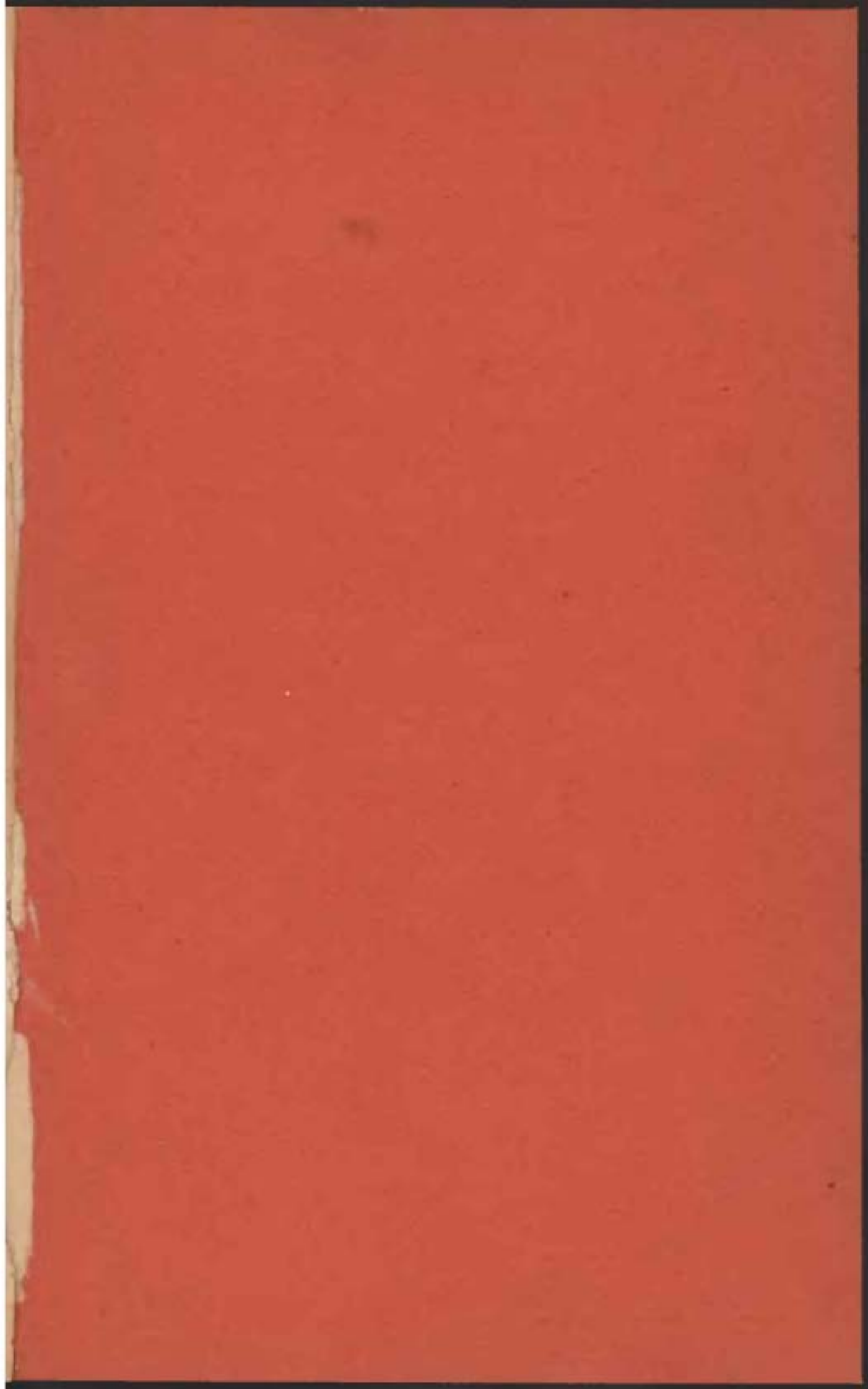
СИМОН ПЕТЛЮРА.

Вже після зложення збірника прийшла звістка про трагічну смерть б. Голови Директорії У. Н. Р. і Головного Отамана Українських Військ С. Петлюри. 25 травня ц. р. на улиці Парижу його вбито кількома стрілами із револьвера.

Ті, що дали убийникові в руки зброю для виконання цього ганебного вчинку, наказали йому пояснити свій вчинок, як акт помсти за колишні жидівські погроми на Україні, котрі було роблено ніби-то з наказу С. Петлюри. Інспіратори вбивства хотіли цим зганьбити перед світом імя С. Петлюри, а через нього заплямувати й увесь український національно-визвольний революційний рух, в якому він грав видатну роль особливо після революції 1917 р.

С. Петлюра був центральною постаттю серед прихильників державно-політичної концепції, противниками якої ми були і є. Оцінка тієї концепції є справа внутрі-українська; маємо її вирішити по власній своїй волі ми, українці, а не якийсь сторонній, чужий нам чинник.

Іншими шляхами, ніж С. Петлюра, йшли і йтимемо ми далі до тієї мети, яка світила за життя і йому аж до менту трагічної смерті на чужині, далекій від поневоленої Батьківщини. Але це розходження не звільняє нас від морального обов'язку прислухатися і свій протестуючий голос до загально-українського протесту проти бруталного насильницького акту, інспірованого нашим спільним ворогом, як також і проти гідкої тенденції шляхом ганебних наклепів на С. Петлюру заплямувати цілу добу збройної боротьби за визволення Українського Народу.



Видання закордонної групи У. С.-Д. .Р П

1. К. Каутський. Соціалізація і робітничі ради. Ст. 24. Ц. 2 к. ч.
2. А. Паннекук. Марксизм і Дарвінізм. Ст. 70. Ц. 6 к. ч.
3. К. Каутський. Диктатура пролетаріату. Ст. 74. Ц. 6 к. ч.
4. G. D. H. Cole. Гільдовий соціалізм. Ст. 32. Ц. 3 к. ч.
5. К. Каутський. Від демократії до державного рабства. Ст. 120. Ц. 8 к. ч.
6. О. Бауер. Аграрна політика. Ст. 24. Ц. 3 к. ч.
7. Г. Аволло. Большевики і національне питання. Ст. 44. Ц. 4 к. ч.
8. Голос Соціаліста. Збірник I. Ст. 104. Ц. 6 к. ч.

Зміст: Наші позиції і завдання, Г. Штробель — Проблема соціальної демократії; Ю. Дараган — Вперед! (поезія); Ф. Одуд — «Українізація» (фельєтон); М. Галаган — Вивчання ССРСР; Г. А—но — Огляд міжнароднього соціалістичного і робітничого руху. Документи і революції. З життя Закордонної Групи. Бібліографія. Відозва Екзекутиви Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу.

9. Фр. Адлер. Критика звіту англійської делегації про С. С. С. Р. Ст. 40. Ц. 250.
10. К. Каутський. Соціалістичний Інтернаціонал та С. С. С. Р. Ст. 28. Ц. 3 к. ч.
11. К. Каутський. Проблеми соціалізації. Ст. 12. Ц. 150 к. ч.
12. К. Каутський. Пролетаріат в С. С. С. Р. Ст. 16. Ц. 2 к. ч.
13. Голос Соціаліста. Збірник II. Ст. 68. Ц. 7 к. ч.

Зміст: Єдиний пролетарський фронт; Г. Аволло-Ленінізм і марксизм; М. Галаган — В перспективі минулого і майбутнього; А. Корський — Польська криза; Г. А—но — Огляд міжнароднього соціалістичного і робітничого руху; Матеріали до теоретично-програмових питань соціалізму; Революції міжнароднього соціалістичного конгресу; Хроніка українського соціалістичного і робітничого руху; Посмертна записка — Симон Петлюра.

1 кор. чеська = три центи амер.

Адреса:

Praha III., Šeříková 4-III. (Československo).

Неперіодичне видання „Голос Соціаліста“
редагує колегія Зам. Гр. У. С. Д. Р. П.
Намшадом Т-ва „Неваленієць“
Друкує „Legiografie“, Praha-Vrřovice, Sázavna 665.